

Tartalom

<i>Barabás Miklós: Liszt Ferenc</i>	1
<i>Vörösmarty Mihály: Liszt Ferenchez</i>	2
<i>Ivasivka Mátyás: Kétszáz éve született Liszt Ferenc.</i>	5
<i>Liszt Ferenc, az abbé</i>	28
<i>Liszt Ferenc gondolatai.</i>	29
<i>Levélrészletek Liszt Ferentől.</i>	30
<i>Liszt Ferenc levele Marie d' Agoult-hoz</i>	32
<i>Anekdoták Liszt Ferencről</i>	36
<i>Liszt Ferenc:</i>	
<i>A cigányokról és a cigány zenéről Magyarországon</i>	38
<i>Karánsebessy Orsolya: Liszt Ferenc zenéjének magyar gyökerei.</i>	48
<i>Juhász Gyula: Liszt Ferenc emlékezete</i>	56
<i>Vigh Kristóf: Liszt Ferenc, a magyar géniusz</i>	59
<i>Frankovics György: Slavimo slavno, Slaveni.</i>	76
<i>Liszt Ferenc műveinek jegyzéke.</i>	81

rovátkák

Horvátországi magyar kulturális és tudományos folyóirat

Kiadja:

HunCro Médiaközpont Kft.

Társkiadó:

Pragma Horvátországi Magyar Tudományos
és Művészeti Kör, Eszék

Magyar Nyelv és Irodalom Tanszék, Eszék

Fő- és felelős szerkesztő:

Dr. sc. Lábadi Károly

A szerkesztőség tagjai:

Kriják Krisztina, dr. sc. Lábadi Zsombor, dr. Medve A. Zoltán

Borítóterv:

Kapitány Attila

Műszaki szerkesztő:

Farahó Zsolt

Nyelvi lektor:

Lábadiné Kedves Klára

Szerkesztőség:

31000 Eszék, Kneza Trpimira 23.

Tel.: 00 385 (31) 215-648

Fax: 215-647

E-mail: rovatkak@huncro.hr

Honlap: www.huncro.hr

Megjelenik évente hat alkalommal.

Ára 15 kuna

Évi előfizetés 60 kuna

ISSN 1333-0772

A folyóirat megjelenését támogatja:

BETHLEN GÁBOR

Alapkezelő Nonprofit Zrt.

A különszám a Balassi Intézet által
Liszt Ferenc születésének 200. évfordulója tiszteletére
meghirdetett pályázati támogatással jelenhetett meg.

A kiadvány a Horvát Köztársaság állami költségvetésének
anyagi támogatásával jelenik meg.

Časopis je financijski pomagana iz Državnog proračuna
Republike Hrvatske za 2011. godinu.

*200 éve született
Liszt Ferenc*

Barabás Miklós: Liszt Ferenc

Vörösmarty Mihály

Liszt Ferenchez

Hírhedett zenésze a világnak,
Bárhová juss, mindig hű rokon!
Van-e hangod e beteg hazának
A velöket rázó húrokon?
Van-e hangod, szív háborgatója,
Van-e hangod, bánat altatója?

Sors és bűneink a százados baj,
Melynek elzsibbasztó súlya nyom;
Ennek láncain élt a csüggedett faj
S üdve lön a tettlen nyugalom.
És ha néha felforrt vérapálya,
Láz betegnek volt hiú csatája.

Jobb korunk jött. Újra visszaszállnak,
Rég ohajtott hajnal keletén,
Édes kínja közt a gyógyulásnak,
A kihalt vágy s elpártolt remény:
Újra égünk öseink honáért,
Újra készek adni életet s vért.

És érezzük minden érverését,
Szent nevére feldobog szívünk;
És szenvedjük minden szenvedését,
Szégyenétől lángra gerjedünk;
És ohajtjuk nagynak trónusában,
Boldog - és erősnek kunyhájában.

*Nagy tanítvány a vészek honából,
Melyben egy világnak szíve ver,
Ahol röten a vér bíborától
Végre a nap földerülni mer,
Hol vad árján a nép tengerének
A düh szörnyei gyorsan eltünének;*

*S most helyettök hófehér burookban
Jár a béke s tiszta szorgalom;
S a művészet fénylő csarnokokban
Égi képet új korára nyom;
S míg ezer fej gondol istenésszel;
Fárad a nép óriás kezével:*

*Zengj nekünk dalt; hangok nagy tanárja,
És ha zengesz a múlt napiról,
Légyen hangod a vész zongorája,
Melyben a harc mennydörgése szól,
S árja közben a szilaj zenének
Riadozzon diadalmi ének.*

*Zengj nekünk dalt, hogy mély sírjaikban
Őseink is megmozduljanak,
És az unokákba a halhatatlan
Lelkeikkel visszaszálljanak.
Hozva áldást a magyar hazára,
Szégyent, átkot áruló fiára.*

*És ha meglep bús idők homálya,
Lengjen fátyol a vont húrokon;
Légyen hangod szellők fuvolája,
Mely keserg az őszi lombokon,
Melynek andalító zengzetére
Fölmerül a gyásznak régi tére;*

*S férfi karján a meggondolásnak
Kél a halvány hölgy, a méla bú,
S újra látjuk vészeit Mohácsnak,
Újra dúl a honfiháború,
S míg könnyekbe vész a szem sugára,
Enyh jön a szív késő bánatára.*

*És ha honszerelmet költenél fel,
Mely ölelve tartja a jelent,
Mely a hűség szép emlékezetével
Csügg a múlton és jövőt teremt,
Zengj nekünk hatalmas húrjaiddal,
Hogy szivekbe menjen által a dal;*

*S a felébredt tiszta szenvedélyen
Nagy fiakban tettek érjenek,
És a gyenge és erős serényen
Tenni túrni egyesüljenek;
És a nemzet, mint egy férfi, álljon
Érc karokkal győzni a viszályon.*

*S még a kö is, mintha csontunk volna,
Szent örömtől rengedezzen át,
És a hullám, mintha vérünk folyna,
Áthevülve járja a Dunát;
S ahol annyi jó és rossz napunk tölt,
Lelkesedve feldobogjon e föld.*

*És ha hallod, zengő húrjaiddal
Mint riad föl e hon a dalon,
Melyet a nép millió ajakkal
Zeng utánad bátor hangokon,
Állj közénk és mondjuk: hála égnek!
Még van lelke Árpád nemzetének.*

*Kétszáz éve született
Liszt Ferenc*

„És ha hallod, zengő húrjaiddal
Mint riad föl a hon e dalon,
Mellyet a nép millió ajakkal
Zeng utánad bátor hangokon,
Állj közénk, és mondjuk:hála égnek!
Még van lelke Árpád nemzetének.”

(Vörösmarty Mihály: Liszt Ferenchez, 1840)

Néhány évvel ezelőtt került kezembe egy történelemtudományi munka, amely a párizsi Sorbonne Egyetem gondozásában látott napvilágot. A könyv a nagy múltú intézmény történelem szakos hallgatói számára készült. A közép- és kelet-európai országok históriáját tárgyalta, benne hazánkét is, számunkra meglehetősen meglepő megállapításokkal, felhangokkal. Mindjárt a bevezetőből megtudhattam, hogy Magyarország a X. és a XVI. évszázad között a Kárpát-medencét betöltő királyság, erős középhatalom volt, amely a török megszállás következtében széthullott, majd 1920-ban, eredeti területének szerény töredékén (utalás a trianoni békediktátumra), ugyanilyen országnévvel újjászerveződött. Hogy közel fél évezreden át hol volt a magyar nép, a magyar nemzet, erről hallgat a bölcs gall történész. De arra már utal, hogy a hasonlóan mostoha történelmi körülmények közt élt lengyelek, baltiak, csehek, finnek vagy olaszok – független államiság nélkül is – életben tartották a nemzettudatot, a sajátos kultúrát, gyarapítva ezzel is az európai értéktárat. A XV. században, a Hunyadiak korában a magyarság összlétszáma nagyjából

megegyezett Franciaországgal, Angliáéval (kb. 4 millió), ez a török kiűzésének idejére (XVII. század vége) másfél milliónyira(!) zsugorodott, megdöbbentő ellentétben a közben meg-négyszereződött francia és angol lélekszámmal.

Példátlan méretű, jórészt a megszálló törökök számlájára írható népirtás folyt itt, a Kárpát-medencében. Ám „Megfogyva bár, de törve nem...” élt tovább a nemzet, és – kiváltképpen szellemiekben – gyarapodott. Sajnos, ez a magyarságot aláminősítő, torz szemlélet szinte a XIX. századig végigkísérte, meghatározta, mérgezte a nálunk sokkal kedvezőbb sorsú nemzetek közgondolkodását, tudományos, művészeti mentalitását.

Petőfi Sándor, Jókai Mór, Madách Imre, Munkácsy Mihály, Semmelweis Ignác, a két Bolyai, Eötvös Loránd – hogy csupán néhányat említsünk az állítólag megsemmisült magyarság szellemóriásainak gazdag névtárából – és nem utolsósorban Liszt Ferenc nevének megjelenése, tevékenységének ismertté válása meteorként hasított bele a XIX. század európai köztudatába, jöllehet közülük nem egyet a velünk egy államttestben élt osztrák nemzethez sorjáltak a tudatosan félreinformált külföldi szerzők, médiumok.

Nem volt ez másként a magyar apától, osztrák anyától származó, ám magyarságát mindig tudatosan megvalló, szülőhazájáért haláláig eredményesen munkálkodó, komoly áldozatokat hozó Liszt Ferenc (1811. okt. 22.–1886. júl. 31.) esetében sem. Kétszáz éve született a Sopron megyei Doborjában, amely Trianon óta Raiding néven Ausztriához (Burgenland tartományhoz) tartozik. Családfáját csak dédapjáig tudjuk visszavezetni, ám nagyapjáról, Liszt Ádám Györgyről tudjuk, hogy hegedült, orgonált, kisebb egyházi énekkart és zenekart vezetett, rövid ideig tagja volt a Joseph Haydn által irányított kismartoni (ma Eisenstadt) Esterházy hercegi zenekarnak. A magyar főnemesi família szolgálatában állott, előbb tanítóként, majd mint gazdasági írnok és intéző. Fia, Liszt édesapja, Ádám muzsikusként készült, hegedűn, zongorán, gordonkán játszott. Anyagi akadályok miatt azonban zenei képzése félbemaradt, állást kellett vállalnia. Írnokként ide-oda vetődött a hatalmas Esterházy-birtokon. Baráti viszonyba került Johann

Liszt Ferenc fiatalkori képe

Hummellel, a neves zeneszerzővel és zongoraművésszel, aki Mozart legkiválóbb tanítványa, Beethoven barátja, ebben az időben a híres Esterházy-zenekar karmestere. 1808-ban jószágfelügyelőként Doborjánba kerül. Itt zongorajátéka tökéletesítésével, kamarazenéléssel igyekszik magát kárpótolni a zenei veszteségeért.

Az ifjú Liszt

1810-ben feleségül veszi a Kremsből származó Anna Lagert. Harmonikus házasságukból születik egyetlen gyermekük. Érthető, hogy a kis Ferenc zenei tehetségének gyors kibontakozásában saját ifjúkori álmait látja újraéledni. A kisfiú abszolút hallása, pompás emlékezőtehetsége, ragyogó manuális képessége és az édesapa gondos vezetése együttesen csodaszámba menő haladást eredményezett. Kilenc esztendő, amikor 1820 októberében Sopronban, a kaszinó nagytermében zenekari

8
közreműködéssel megszólaltatja a Beethoven-tanítvány, Ferdinand Ries Esz-dúr zongoraversenyét, majd szabadon rögtönöz megadott dallamokra. A siker óriási, a koncertet előbb Sopronban, majd Pozsonyban meg kell ismételni. Az 1820. november 26-i pozsonyi fellépés döntő állomás Liszt életében. A pártfogó Esterházy Miklós herceg invitálására népes, elsősorban főnemesekből, rangos zenebarátokból álló közönség gyűlik össze. Mindenki csodálattal és hódolattal adózik a gyermek Liszt tehetségének. Öt magyar főúr (Amadé, Apponyi, Esterházy, Szapáry és Viczay) magára vállalja továbbképzésének költségeit, évi 600 forint ösztöndíjat biztosítva részére. A sajtókritikák elragadtatással számolnak be a kis Ferenc debütálásáról. Emeljük ki ezek közül az egykori Beethoven-növendék, Erkel Ferenc későbbi tanárának, Klein Henrik professzornak a sorait: „A művész rendkívüli képessége, valamint a legnehezebb darabok olvasásánál is gyors áttekintése, melynek segítségével mindent, amit eléje tettek, lapról lejátszott, általános csodálatot keltett és a legnagyobb reményekre jogosít.”

Az édesapa első elképzelése az volt, hogy régi barátjánál, Hummelnél képeztesse tovább fiát. Ám a meglehetősen boros óradíjak megváltoztatják terveit; a Bécsben tevékenykedő,

szintén Beethoven-tanítvány, Karl Czerny (zongoratanulónak írt nagyszerű etüdjei a mai napig tananyagként szerepelnek a földkerekség zeneoktatási intézményeiben) minimális tandíjért vállalja a gyermek oktatását, de amikor meghallgatja annak zongorajátékát, már a legelső alkalommal sem fogad el pénzt, mondván: „A ráfordított fáradságot a hihetetlen gyors haladás teljes egészében megjutalmazta már.” A Liszt-família Bécsbe költözik, ahol Ferencet Czerny professzor mellett a velencei születésű, de bécsivé vált olasz Antonio Salieri, Mozart hajdani vetélytársa – Beethovennek, Schubertnek is mestere – zeneelméletre, partitúrajátékra tanítja. Czerny csak igen-igen módjával engedi, hogy a fiú a nyilvánosság előtt koncertezzen. Így ritkaság számba ment az 1823. április 13-án a bécsi Redoutensaalban adott hangversenye, de főleg, ami az azt megelőző órákban történt. Czerny rávette az akkor már szinte teljesen süket Beethovenra, hogy lakásán fogadja a kis Lisztet. Az idős zenefejedelemnek alkalmasint nem voltak kedvező benyomásai a „csodagyermekéről”, ám Czerny rábeszélése végül is eredményre vezetett. „No, hát, Isten nevében, hozza ide azt a kis törököt!” (Beethoven számos alkalommal – valamit talán megérezve – a magyarokat „törökként” aposztrofálta. A XX. századi antropológiai, nyelvészeti kutatások megerősíteni látszanak a zeneóriás ráérzését...) De adjuk át a szót magának Lisztnek, aki jó ötven évvel a történetek után, így emlékezett:

„Beethoven egy ideig komoran nézegetett bennünket, majd mondott néhány kurta szót Czernynek, s hallgatásba merült... Legelőbb Ries egy rövidke darabját játszottam. Amikor befejeztem, Beethoven megkérdezte, vajon tudnék-e egy Bach fúgát játszani. A Wohltemperiertes Klavier-ből választottam a c-moll fúgát. 'S tudnád-e mindjárt transzponálni egy más hangnembe?' – kérdezte Beethoven. Szerencsémre képes voltam rá... A nagy mester sötéten izzó tekintete fűrkészően szegeződött rám. Odajött hozzám, lehajolt, fejemre tette a kezét s néhányszor megsimogatta a hajamat. 'Ördögi fickó – suttogetta –, egy igazi kis török'. Hirtelen felbátorodtam. Játshatom most valamit Öntől? – kérdeztem vakmerően. Beethoven mosolyogva bólintott. C-dúr zongoraversenyének első tételét játszottam. Amikor a végére értem, Beethoven

Liszt és Beethoven

mindkét kezével megragadott, homlokon csókolt s nyájasan így szólt: 'Eredj! Szerencsés csillagzat alatt születted, mert sokaknak fogsz örömet és boldogságot adni! Ennél nincs jobb, sem nemesebb!' Ez az esemény életem legnagyobb büszkesége, művészi pályafutásom megszentelése." (Tehát a sokat felemlegetett beethoveni csók – sok-sok kiagyalt legendával ellentétben – nem koncerten, publikum előtt, hanem a nagy mester otthonában indította útjára a XIX. század legkiemelkedőbb magyar zongoraművészt, komponistáját.)

A császárvárosban Liszték elérték a legtöbbet, amit egyáltalán el lehetett érni. A cél tehát ezután Párizs! De hátra van még valami: búcsú a szülőföldtől. A tizenkét éves Lisztet

idézzük: „Magyar vagyok, s nem tudok nagyobb boldogságot, mint hogy neveltetésem és taníttatásom első zsengeit Franciaországba való utazásom előtt forró hálám jeléül drága hazámnak tisztelettel felajánljam...”

***

És itt álljunk meg egy kis kitérőre. Már Liszt életében, de főként halála után, szinte a legutóbbi időkig a németek, osztrákok igyekeztek elvitatni tőlünk személyét, művészetét. Prominens német zenei lexikon 1933-ban még n é m e t zongoristaként, zeneszerzőként emlegeti őt. Harminc évvel később ugyanez az enciklopédia újabb kiadásában már „engedményt tesz: „N é m e t – m a g y a r pianista és komponista.” Bajorországi (Bayreuth) nyughelyén csupán néhány év óta olvasható m a g y a r u l i s a róla szóló méltatás. Valójában melyik nemzethez is tartozott a magyar apától, osztrák anyától származó Liszt Ferenc? Milyen tényezők döntik el ezt a kérdést?

1. Szóbeli, írásos megnyilatkozásaiban következetesen mindig magyarnak vallotta magát.

2. Alkotásainak tekintélyes hányada magyar kötődésű. (Esztergomi-, Koronázási-, Szekszárdi-mise, Szent Erzsébet legendája – oratórium, az aradi vértanúkat, ill. a Batthyány kormányfőt gyászoló Funéraisles, Magyar rapszódiaiak, Magyar fantázia, Magyar történelmi arcképek, Csárdások zongorára, Szózat–Hymnus fantázia stb.. A XIX. század magyar zenei anyanyelvét, a verbunkost számos – nem csupán magyar vonatkozású! – művében gyakran idézi.)

3. Alapításaival (pl. Zeneakadémia, melynek első elnöke, zongoraprofesszora is volt), magyar zeneszerzők (pl. Mosonyi Mihály), előadóművészek (pl. Reményi Ede, Thomán István) támogatásával hathatósan szolgálta hazája kulturális gyarapodását.

4. Ellentétben a külfölddel, Magyarországon nemcsak a fővárosban, hanem kisebb településeken is szívesen lépett közönség elé. (Pl. Sopron, Kismarton, Győr, Esztergom, Székesfehérvár, Kalocsa, Szekszárd, Pécs, Temesvár, Marosvásárhely, Kolozsvár, Arad stb.) Az 1846. október 25-i első pécsi

koncertjén gróf Batthyány Lajos (két évvel később a szabadságharc vértanú miniszterelnöke) és Péczel Mór (a későbbi legendás hírű tábornok) is megjelenik.

2011 márciusától a budapesti Ferihegyi repülőtér Liszt Ferenc nevét viseli.

Való igaz, hogy szülőhazája nyelvét alig-alig értette, nem beszélte, de abban a korban ez nem mondott ellent büszkén vallott nemzeti hovatartozásának. Az ország legkiemelkedőbb földesurainak, az Esterházy hercegeknek udvarában német szó járta, „a legnagyobb magyar”, a Bécsben született gróf Szechenyi István csupán idősebb korában tanult meg jó l magyarul. Liszt élete alkonyán a következőket írta: „Bizonytal megengedik nekem, hogy a magyar nyelvnek sajnálatos nem tudásától eltekintve, én születésemről síromig szívemben és gondolataimban magyar maradjak.”

Egyébként a több nyelven beszélő, író Liszt legszívesebben a franciát használta. Francia anyától született gyermekeit magyar állampolgárként anyakönyveztette, ő maga magyar útlevelel utazta be Európa számos országát.

***

Tehát Bécs után a gyermek Liszt számára a cél Párizs. A középkortól a második világháborúig nem csupán Franciaország, hanem az európai magas kultúrának is metropolisza. Gyülekezőhelye a művészetek és a tudományok legjobbjainak. Főleg a XIX. és a XX. században mindenki oda igyekszik, ott nyer inspirációt, feltöltődést, ha úgy tetszik, ihletet. Elegendő talán, ha az elmúlt két évszázad néhány prominens magyarját említem ezzel kapcsolatban: Munkácsy Mihály, Csontváry Tivadar, Ady Endre, József Attila, Kassák Lajos, Szerb Antal, Dienes Valéria, Illyés Gyula, Egry József, Borsos Miklós vagy Kodály Zoltán és Lajtha László.

Liszt 1823. december 11-én érkezik apjával Párizsba. Már másnap Metternich herceg ajánlólevelével a Conservatoire-ba sietnek, ahol az olasz származású neves zeneszerző, Luigi Cherubini volt az igazgató. Sajnálattal közölte velük, hogy az intézet szigorú szabályai limitálják a felvehető külföldi növendékek létszámát, így a kis Liszt – apja és az ő könyörgése

ellenére – sem lehetett a rangos zeneoktatási intézet hallgatója. Szerencsére ajánlólevelei, párizsi pártfogói, a jövetelét megelőző hírnév, nem kevésbé első szerepléseinek hatalmas sikere megnyitották számára a legelőkelőbb családok, szalonok kapuit. Alig három hónapi párizsi tartózkodás után már az Operaházban hangversenyezik. A siker mindent elsöprő! De tanulmányait is folytatja; ellenponttanra a cseh származású Antonin Reicha, zeneszerzésre az olasz Ferdinando Paer tanítja. E tanulmányokkal bámulatosan rövid idő alatt végez. 13 esztendő, amikor a párizsi nagyopera műsorára tűzi egyetlen dalművét, a Don Sanche-t.

Franciaországi, angliai, svájci, itáliai turnék, tanítás Párizsban. Apja 1827-ben bekövetkezett halála súlyos lelki krízisbe, átmenetileg a virtuóz pályától való megcsömörlésbe sodorja, amit némileg felold a kor kiválóságaival, A. Lamartine-nal, V. Hugóval, H. Heinével, H. Berliozzal, N. Paganinivel, F. Chopinnal, F. Mendelssohnnal, majd F. Lamennais abbéval, George Sand-nal történt megismerkedése. 23 éves korában kerül kapcsolatba Marie d'Agoult grófnéval, aki 1844-ig élettársa, három közös gyermekük, Blandine, Cosima (R. Wagner későbbi felesége) és Daniel édesanyja lesz. A Liszt-Wagner ág leszármazottai a mai napig élnek, a két óriás zeneszerző-előd alkotásainak terjesztésén, népszerűsítésén munkálkodnak, szervezőként, rendezőként, kiadóként.

Itáliai koncertútját félbeszakítva 1838-ban egy hónapon át tartó, tíz előadásból álló jótékonyági hangverseny-sorozatot ad Bécsben a szörnyű pesti árvíz károsultjai javára. A császárváros, az uralkodó Habsburg-család teljes odaadással hódol művészetének. Ekkortájt veti papírra a következő gondolatokat: „... ó, én távoli vad hazám, ismeretlen barátaim, széles, népes családom! Fájdalomkiáltásod szólított vissza hozzatok – énem legbelsejében találva. Szégyenkezve hajtom le fejemet afelett, hogy oly soká megfélemeztem rólatok...”

A zongoravirtuóz

Magyarországra csak a következő év vége felé jut el. Koncertútja itt is diadalmenet; Pozsony, Győr, Pest, Sopron közönsége rajongva ünnepli. Ellátogat szülőfalujába, Doborjánba, majd Kismartonba. Szózatunk költője, Vörösmarty Mihály nagyméretű ódával köszönti a „hangok nagy tanárját”. Közeli egy évszázaddal később, 1936-ban, Liszt halálának 50. évfordulójára Kodály Zoltán vegyes karra zenésíti meg. Emellett a nemzeti díszkard adományozásával ismerik el művészetét, magyarságát. Ezután folytatódnak a külhoni

vendégszereplések. Könnyebb elsorolni azokat az európai országokat, ahol Liszt nem vendégszerepelt, mint azokat, ahol páratlan közönségsikertől kísérve elkápráztatta hallgatóságát.

A páratlan virtuozitású előadóművész közben a romantika korának meghatározó hatású, egyre újabb ösvényeket kereső és találó zeneszerzőjévé nemesül. Megteremti a szimfonikus költemény műfaját, mely a lazán kezelt egytéeles szonátaforma keretei közt csupán hangszeres eszközökkel, irodalmi, képzőművészeti vagy történelmi, földrajzi vonzatokkal (a zeneteoretika programzenének titulálja ezt a gyakorlatot) társítja a muzsikát. Tizenhárom e műfajhoz tartozó alkotása közül említsük meg a *Les préludes*-öt, a *Tassót*, a *Mazeppát*, a *Hungariát* vagy a *Hamletet*, a *Hunok csatáját*. *Dante- és Faust-szimfóniája* (mindkettő énekkaros tétellel végződik) a romantikus muzsika fénylő csúcsai. Zongorára, zenekarra írt három versenyműve mellett szinte ontja a szóló-zongoraműveket. (*Zarándokévek-sorozat*, *Rapszódia*k, a *Dante-szonáta*, a hatalmas *h-moll szonáta*, két *Legenda* és a zömmel kortárs szerzők műveit népszerűsítő mintegy nyolcvan operaparafra-

zis.) Virtuozitása a pianista Chopin és a hegedűs Paganini útját folytatja. Zenekarkezelése barátja, H. Berlioz nyomdokain halad. Orgonadarabjai (Ad nos ad salutarem undam; B-A-C-H fantázia és fuga; Weinen, Klagen; A magyarok Istene stb.) is elsőrangú kompozíciók.

Koncertútjai a Dél és a Nyugat után Kelet felé is kiterjednek (Varsó, Lemberg, Riga, Szentpétervár, Moszkva, Odeszsa, Erdély, Bukarest Isztambul, Kijev). Itt megismerkedik a lengyel származású Carolyne Sayn-Wittgenstein hercegnével, aki 1848-tól szinte a haláláig hűséges társa lesz. Az orosz cár és Carolyne rokonsága megakadályozza „hivatalos” egybekezelésüket. 1849-től a weimari Altenburgban élnek. A hercegség székhelyét Liszt a következő években a németországi zenei élet centrumává teszi; a kortárs komponisták (elsősorban operaszerzők) műveinek Liszt által vezényelt bemutatója mindig nemzetközi rangú eseménynek számít. Tanítványai egyre növekvő számban látogatják óráit.

De nem elhanyagolható Liszt zeneírói (zenekritika, zene-történet, esztétika) tevékenysége sem. Oroszlánrésze volt a sokáig perifériára szorított középkori gregoriánium feltámasztásában, valamint az évtizedeken át agyonhallgatott nagy lipcsei barokk mester, Johann Sebastian Bach életművének népszerűsítésében is. Mintegy 400-ra tehető zongoranövendékeinek a száma, akiket 1829 és 1886 között tanított, s akik közül számosan nemzetközi rangú előadóművészek lettek. Emeljük ki közülük Thomán Istvánt, aki a zeneakadémista Dohnányi Ernőnek és Bartók Bélának lesz majd professzora.

Közben óriási munkát fejt ki az elvilágiasodott egyházi zene megújítása terén is. Zsoltárai, motettái, miséi, az Ave Mariák, három oratóriuma (Szent Erzsébet, Krisztus, Via crucis), Assisi Szent Ferenc naphimnusa stb. már a XX. század ilyen irányú törekvéseit előlegezik meg. (Vö.: X. /Szent/ Pius pápa Motu proprio kezdetű enciklikája, 1903.)

1861-ben elhagyja Weimart, Rómába költözik, ahol személyes jó kapcsolatot épít ki a művészetpártoló, zenerajongó IX. Pius pápával. A Szentatyának részletesen kifejti az egyházzene megújításával összefüggő terveit. (Az egyházfő „kedves Palestrina”-jaként aposztrofálja Lisztet.) De hasonlóan gyü-

mölcöző a nexusa két magyar főpappal, nagykéri Scitovszky János pécsi püspökkel, a későbbi esztergomi bíboros hercegprímással és a hatalmas műveltségű Haynald Lajos bíborossal, Kalocsa érsekével.

Élete utolsó szakaszában – elsősorban zongorapedagógusként – Budapest, Weimar és Róma között osztja meg tevékenységét. Öregkori kompozíciói – új perspektívákat fölvetve – Debussyre, Bartókra, Schönbergre, Stravinskyre mutatnak előre. Kortársai szinte teljesen értetlenül állnak Liszt időskori, „túl modern” stílusa előtt. Akad kritikus, aki szenilitásként „értékeli” Liszt effajta formabontó gesztusait...

Annál inkább értékelte és értékeli a XX–XXI. század muzsikuskörvilága a XIX. század magyar zeneórájának, Liszt Ferencnek előremutató, örök értékű, örök érvényű áldásos tevékenységét.

Forrásmunkák

Szelényi István: Liszt élete képekben. Zeneműkiadó, Budapest, 1956

Alan Walker: Liszt Ferenc I–III. Editio Musica, Budapest, 2003

Hamburger Klára: Liszt Ferenc zenéje. Püski Kiadó, Budapest, 2010

Ivasivka Mátvás: Liszt-előadások vázlatai (1986–2011.)

Liszt Ferenc és Pécs-Baranya

„Zengj nekünk dalt, hangok nagy tanárja...”

(Vörösmarty Mihály: Liszt Ferenchez)

Tolna vármegye alispánjának, báró August Antalnak (1807–1878) és nagykeri Scitovszky János pécsi megyés püspöknek (1785–1866), a későbbi bíboros hercegprímásnak meghatározó jelentőségű szerepe volt a „hangok nagy tanárja” régiókhöz fűződő kapcsolatának alakításában, erősítésében.

Huzamosabb külföldi tartózkodás után Liszt Ferenc 1846. október 13-án egyik legközelebbi barátja, báró August Antal és titkára, Gaetano Belloni társaságában Pestről gőzhajóval a tolnai megyeszékhelyre, Szekszárdra utazott. Itt ünnepelte 35. születésnapját, mely városi méretű társadalmi esemény volt! Október 18-án a vármegyeháza nagytermében hangversenyezett. Ide Witt János hegedűművész (1807–1887) vezetésével pécsi muzsikusok utaztak, hogy meghívják a Mestert koncertezésre a Mecsek aljai városba. Liszt örömmel elfogadta az invitálást.

Október 24-én indult Pécsre báró August és Petrichevich Horváth Lázár (1807–1851), a Honderű című fővárosi irodalmi és művészeti folyóirat szerkesztőjének, Petőfi és köre nagy ellenlábásának társaságában. Ő lapjában részletesen beszámolt erről az utazásról:

„Estvére Nádasdra (ma Mecseknádasd, I. M.), a pécsi püspök őméltósága kastélyába rándult Liszt, ahol a zongorakirályt Pécsről eléje utazott dalnokok által előadott négyes-énekekkel üdvözölték és pompás vacsorával fogadták...”

Zenetörténeti jelentőségűvé emelkedett ez a nádasdi közjáték, ugyanis a pécsiek panaszkodására, miszerint a most születő Pécsi Dalárdában ők szívesen énekelnének magyar dalokat is, ám nem jutnak hozzá, Liszt azon nyomban szöveget kért (ezt ott helyben P. Horváthtól meg is kapta), és megkomponálta első magyar nyelvű énekkari művét. P. Horváth Lázár írta: „Ez azonnal be lőn tanulva, s még a vacsora folytában elénekelve...”

Az egykori pécsi ciszterci diák, Garay János (1812–1853), akinek „Az obsitos” című művére épül Kodály Zoltán világhírű opusza, a Hány János, „A patakcsa” (ma patakocskának mondanánk) című versét kapta meg Liszt a nádasdi vacsorán. Az új mű megszólaltatása után valóságos háború tört ki a pécsi dalosok között: kié legyen a partitúra. Annyi bizonyos, 1874-ben leköszölte a darab kottáját a budapesti Apolló című zenei folyóirat, de az eredeti kéziratnak nyoma veszett. (Jó egy évszázaddal később, az 1990-es évek közepén egy bécsi levéltárban bukkantak rá.) A kis kórusdarab végül is óriási késéssel, 1962. március 25-én a pécsi Nemzeti Színházban szólalt meg először nagyobb nyilvánosság előtt az egyesített munkáskórusok tolmácsolásában e sorok szerzőjének vezényletével a Pécsi Dalárda (végleges) megalakulásának 100. évfordulóján. De műsorukra tűzték A patakcsát diákkórusaim is; egyik dániai turnénk során előadtuk az ottani televízióban, CD-felvételt készítettünk róla, és megszólaltattuk Varga Imre (1923—) mecseknádasdi Liszt-szobrának felavatásakor 1980. október 19-én és 1986. október 24-én ugyanott, Liszt halálának 100. évfordulóján. Megjegyezzük, hogy a kiváló szobrász alkotta meg többek közt a pécsi Liszt-, ill. Kodály-szobrot, valamint a vatikáni Szent Péter bazilikában látható Szent István-emlékművet is. (Nem kis szomorúsággal, de reménykedve kell megállapítanunk, hogy napjainkban az egykori nádasdi püspöki nyaraló és a Liszt-szobor a privatizálás „gyümölcseként” elhanyagolt, szemetes környezetben árváskodik – jobb napokra várva...)

***

Alkalmasint Lisztnek ugyancsak megtetszhetett Nádasd és környéke, ugyanis közel két és fél évtizeddel később, amikor Augusz alispán vendégeként négy hónapon át Szekszárdon tartózkodott, 1870. szeptember 21-én átruccant Nádasdra, és az akkori pécsi püspök, Kovács Zsigmond invitálására vadászaton vett részt valahol az óbányai völgyben, Skóciai Szent Margit (Szent István királyunk unokája) egykori várkastélya alatt. A társaságnak ismét tagja volt a szekszárdi alispán, valamint Horvát Boldizsár, Andrásy Gyula gróf kormányának igazságügyi minisztere, aki a kastélyban adott díszebéden felköszöntő

beszéd helyett emlékezetből(!) elszavalta Vörösmarty Mihály Liszthez írt hatalmas ódáját. A világhírű Mester – könnyeivel küszködve – ölelte meg a rendkívüli szónoki képességeiről is ismert minisztert. Néhány nappal később, szeptember 29-én Szekszárdon keltezett levelében így számolt be erről Carolyn Wittgenstein hercegnének: „A miniszter megtisztelt azzal, hogy egészében és kívülről elszavalta – tósztképpen – Vörösmarty szép költeményét, melyet 1840-ben intézett hozzám, s amelyre feleltem némiképp a Hungaria-val, a Funérailles- jal és más művecskékkal. A miniszternek ez a meglepő alkalmi szavalata az emlékezőtehetség bűvészműtatványa s egyben rendkívül hízelgő rám nézve is...”

***

De térjünk vissza 1846 októberére. Liszték Nádasdról másnap, 25-én négyes fogaton utaztak Pécsre, ahol Scitovszky János püspök látta őket vendégül. Így Liszt volt az első igazán nemzetközi hírű nagy művész, aki a vármegyeszékhelyen koncertezett. Rögtön megérkezése napján, október 25-én este a városi kőszínházban (a mai Mária utca és a Széchenyi tér sarkán állt ez az épület, amelyet 1888-ban bontottak le) Liszt kifejezett kérésére a koncertterem német nyelvű feliratait magyarral cserélték föl. (Nem szabad elfelejtenünk, hogy Pécs lakosságának tekintélyes hányada abban az időben német anyanyelvű volt, a várost inkább Fünfkirchenként mint Pécsként említették.) Ugyanígy – akkortájt szokatlan módon – magyar nyelvű volt a művészi kivitelű műsorlap is. A pesti Életképek beszámolója szerint „... számíthatatlan éljen és kihívás, főleg a magyar daloknál koszorúzá Liszt isteni játékát s élénken tanúsítá műértelmét a roppant számmal s távolvidékről is egybegyűlt közönségnek, mely ezúttal, főleg a nővilág, mint valamely ünnepre, szokatlan fényben jelent meg...”

A koncert közönségének soraiban ott ült gróf Batthyány Lajos (két esztendő múltán hazánk első miniszterelnöke) és Perczel Mór, az 1848–49-es szabadságharc legendás tábornoka.

*Liszt pécsi szobra
(Forrás: www.pecs.varosom.hu)*

A második hangversenyt másnap délben, a Hattyú vendégfogadó termében (ma is álló épület, Király utca 15.) adta a Mester. 1962 óta díszlábla őrzi ennek emlékét. Főleg a Bellini Normájából készült parafrázis, az Ave Maria és a Hattyúdal ragadta magával a közönséget. Liszt a hangverseny tiszta bevételeként 350 pengőforintot adott át Scitovszky püspöknek jótékony célra. Ez az összeg is hozzásegített a Balokány-ligetben akkor már elkészülőben lévő ún. Ótemető kápolna építkezésének befejezéséhez.

Ezt követően Liszt Scitovszky püspöknél ebédelt, délután Majthényi Istvánékat látogatta meg. Leányukkal, Annával négykezes zongoradarabokat játszott. A harmadik napon, október 27-én a Székesegyházba látogatott. Hosszú ideig rögtönzött a dóm orgonáján, majd az Ave Maria-ját játszotta a Harmonies poétiques et religieuses-ből, végül a Don Sebastian gyászindulóját.

A püspöki búcsúebéd utáni társalgás során Scitovszky a Székesegyház újjáépítésével kapcsolatos terveit vázolta föl Liszt Ferencnek. (Akkoriban még nem volt csúcsos kupolája a főtemplom tornyainak.) Egyben kérelemmel fordult nagyhírű vendégéhez: a Székesegyház újraszentelésére írjon egy zenekari-kórusos ünnepi misét. (Erre a mozzanatra utal az ugyancsak Varga Imre által megformált, a püspöki palota keleti homlokzatához illesztett Liszt-szobor, ahol a Mester a templomot szemléli.) Liszt meg is ígérte a főpapnak a mise megkomponálását, ám a nem várt történelmi események miatt – szabadságharc, megtorlás, önkényuralom – elhúzódott a restaurálás. S ami még nyomósabb ok: Scitovszky 1849-től esztergomi érsek, Magyarország bíboros hercegprímása lett. S ebben az időben épült az esztergomi Bazilika. Scitovszky János nem felejtve Liszt pécsi ígérteit, August báró közvetítésével most már Esztergom számára kérte az ünnepi misét, mely az új katedrális felszentelésekor, 1856. augusztus 31-én a szerző vezényletével szólalt meg először. A pécsi lokálpatrióták nagy szomorúságára a pécsi miséből így lett Esztergomi mise, a liszti életmű egyik legragyogóbb ékköve.

Mielőtt Liszt búcsút vett volna Pécs városától, Petrezselyem utcai (ma Aradi Vértanúk útja) otthonában fölkereste az őt pécsi látogatásra elsősorban ösztönző Witt János hegedűművészt.

A zongora, amelyen pécsi koncertjein játszott, városunkban maradt; a korábban Szent Erzsébetről, majd Leőwey Kláráról elnevezett gimnázium egyik legféltettebb rekvizituma. Sajnos, csupán vizuális emlék, ui. a hangolást már nem tartja.

Liszt Ferenc kultusza, amelyet látogatása jelentősen elmélyített, a XX–XXI. században tovább él Pécsen; utca és zeneiskola viseli a nevét, az Antal György karnagy által alapított és évtizedeken át vezetésével tevékenykedő oratórium-kórus, a csodálatos Kodály Központ elődjének tekinthető, a ma már félromos állapotban lévő koncertterem a 60-as években szintén az ő nevét vette föl. Előadóművészeink, ének- és zenekaraink, templomaink zene együtteseinek repertoárján szinte állandóan szerepelnek kompozíciói.

***

Pécsi látogatása végeztével Liszt 1846. október 28-án meghitt búcsúzás után a püspök négyes fogatával Mohácsra utazott, ahol „a rezidenciában ízletes vacsora s egy kis pihenés után az éji tíz órakor induló István gőzösre szállt” – számol be a Honderű –, „és Erdély felé vette útját” ...

Liszt Ferenc, a musica sacra megújítója

„A katolicizmushoz való vonzalmam
gyermekkorom óta a lelkemben van, és
állandóan jelenlévő, uralkodó érzés lett bennem.”

(Liszt Ferenc)

Liszt katolicizmusa

A kétszáz éve született Liszt Ferenc, a 19. század, a romantikus kor kimagasló magyar zeneszerzője, zongoraművésze, karmestere és zeneírója, szavakban, tettekben és főként

kompozícióiban mindig hitet tett katolikus világnézete, egyháza iránti tántoríthatatlan elkötelezettsége mellett. Édesanyja papnak szánta, ám a nagy elődhöz, Mozarthoz hasonlítható csodagyermeki megnyilatkozásai hamarosan nyilvánvalóvá tették, hogy a kis Francit a Gondviselés a zeneművész hivatásának beteljesítésére szánta... Ám – szinte misszionáriusként, a fentiekkel összhangban – rengeteget fáradozott teméntelen zongora- és zenekari alkotásán, versenyművein, dalain, énekari, orgonára írt művein túlmutatóan az egyházi zene, a musica sacra már eladdig is óriásira növekedett kincses-tárának gyarapítása, megújítása érdekében.

A fundamentum: a gregoriánium

A minden ésszerű újításra nyitott Liszt Ferenc ebbéli elgondolásai egybeestek a katolikus egyházban, jelesen a Bencés Rend franciaországi berkeiben akkortájt (1840-es évek) megindult zenei reform-törekvésekkel. Prosper Guéranger solesmesi apát (1805–1875) 1840-ben adja közre *Les institutions liturgiques* című nagy hatású munkáját, mely az ősi római liturgia felsőbbbőségét hirdeti meg a különböző provinciális rítusokkal szemben. Szerinte a fundamentum a késő ókori, középkori gregorián ének, mely az ószövetségi zsidó zoltárdallamok világában, az ógörög muzsikában gyökerezik, majd tovább él a keleti (ortodox) egyház zenéjében, ill. Luther Márton és a protestáns egyházak korál-dallamaiban. És hat a legújabb időkig mind az egyházi, mind a világi zeneművészetben. Mint megannyi fundamentumot művészetekben, tudományágakban az idő múlásával perifériára szorítottak, kisémmiztek, aztán ismét „felfedeztek”. Ez történt az európai muzsika ősforrásával, a gregoriániummal is. Alkalmasint ehhez hozzájárult az európai, előbb énekes, majd hangszeres többszólamúság uralomra jutása. A „csupán” egyszólamú, kizárólag vokális (énekes) gregoriániumot – igaztalanul – szegényesnek, avítottak, monotonnak, muzeális jelenségnek vélték. Nem vagy alig-alig becsülték a gregorián énekben rejlő, egyszerűségében is páratlanul kifejező, „a toroknak, hangszálaknak balsamot jelentő” (ifj. Sapszon Ferenc) értékeket. Ugyanak-

kor előnyben részesítették, szakrális műveikbe beépítették az operaszínpadról átemelt csillogó, üres manírokat, nem egyszer öncélú, virtuóz sallangokat.

Az ősi értékeket tárták föl újra a solesmesi tudós bencés zenekutatók, énekesek. Innen datálhatjuk a gregorián ének reneszánszát. A muzsika védőszentjének nevét viselő Cecilia-mozgalom e törekvéseket napjainkig hatóan fölkarolta; a gregoriánium templomi liturgiáinkban teljes pompájában virágzik, nagyjából a 20. század közepétől datálhatóan világi koncerteken is gyakran megszólal. X. (Szent) Pius pápa 1903-ban kibocsátott „*Motu proprio*” kezdetű enciklikája újabb lendületet adott egyházi zenénk emez értékes alapkövének megismertetésére, népszerűsítésére.

Liszt és a gregoriánium, az egyházi zene

24

De számunkra nem elhanyagolható tényező az sem, hogy zeneszerzőink hosszú sorának munkásságát a jelen korig ihletti, termékenyíti az ősi gregorián ének. A teljesség igénye nélkül ebben a vonatkozásban említsük meg csupán a 20. század néhány prominens komponistájának nevét: Szergej Rachmaninov, Igor Stravinsky, Arthur Honegger, Benjamin Britten, Kodály Zoltán, Lajtha László vagy Bárdos Lajos.

És mindezeket megelőzte korban és jelentőségben Liszt Ferenc munkássága, melyet a gregoriániumra épülő *musica sacra* terén kifejtett. A kezdetektől lelkes híve lett a Cecilia-mozgalomnak. Nem csupán szakrális, hanem számos világi kompozíciójában is gregorián, vagy gregorián jellegű motívumokat jelenít meg. Beszédes példája ennek harmadik zongoraversenye, a *Dies irae* témájára épülő Haláltánc, a Lenau-féle Faust ihletésére született Éjszakai menet vagy a Hunok csatája című szimfonikus költeménye.

De – a teljesség igénye nélkül – villantsunk föl Liszt Ferenc bibliai, egyházi kötődésű alkotásaiból néhányat.

MISÉK: Esztergomi-, Magyar koronázási-, Szekszárdi-mise, Missa Choralis, Requiem

ZSOLTÁROK, motetták, Ave Maria-k, Assisi Szent Ferenc Naphimnusza, Ossa arida

ORATÓRIUMOK: Szent Erzsébet legendája, Krisztus, Via crucis, Szent Szaniszló

KÉT ZONGORA-LEGENDA: Assisi Szent Ferenc prédikál a madaraknak, Paolai Szent Ferenc a hullámokon.

ORGONAMŰVEK: Ad nos ad salutarem undam, B-A-C-H fantázia és fuga, A magyarok Istene, Weinen, Klagen.

Kapcsolata az Egyházzal, egyházi személyiségekkel

Az esztergomi bazilika felszentelésére írt miséjének (1856) egy különleges díszkötésű példányát elküldte IX. Pius pápának. Liszt barátja, Gustav Hohenlohe bíboros (nála többször vendégeskedett a Vatikánban a zeneszerző) közvetítette a magas zenei műveltségű egyházfő köszönő szavait: „Mondja meg Liszt úrnak, hogy áldásomat küldöm neki, s hogy híres miséjét, amelyet elküldött nekem, el fogják énekelni novemberben a Szent Péter bazilikában, és én is jelen leszek...” Később személyesen is megismerkedtek. Számos találkozásukkor több alkalommal is előtérbe kerültek az egyházzene reformjával kapcsolatos kérdések, melyekben szinte teljes mértékben egyetértettek. A pápa „Mio caro Palestrina”-ként („az én kedves Palestrinám”) aposztrofálta a magyar komponistát.

1863. július 1-jén (akkor Liszt a Madonna del Rosario kolostorban lakott) IX. Pius főpapi kísérettel meglátogatta a zeneszerzőt. Kérésére Liszt eljátszotta az Assisi Szent Ferenc prédikál a madaraknak című zongoraművét, majd a komponista kíséretével Őszentsége emlékezetből elénekelte Bellini Normájának híres „Casta diva, che inargenti” („Áldva hívunk, éj szüzi leánya”) kezdetű áriáját. (Hadd jegyezzük meg, hogy most regnáló egyházfőnk, XVI. Benedek jól zongorázik, testvérbátyja, Georg Ratzinger évtizedeken át főzeneigazgató-karnagy volt a regensburgi dómnak.)

Távoztában IX. Pius gyűrűt ajándékozott Lisztnak. Néhány nap múltán audiencián fogadta a zeneszerzőt a Vatikán-

ban, és egy gyönyörű, a Madonnát ábrázoló, domborműszerű drágakővel kedveskedett neki.

Két évvel később, 1865. április 25-én Liszt fölvette az úgynevezett négy kisebb papi rendet. Ettől kezdve reverenciában járt, koncertezett, így festette meg őt luxemburgi kastélyában Colpachban barátja, Munkácsy Mihály 1886-ban, halála évében.

Jóval korábban, 1846 októberében Pécsen hangversenyzett Liszt Ferenc. Meghívója, vendéglátója nagykeri Scitovszky János pécsi megyés püspök volt. A főpap tervbe vette a pécsi székesegyház felújítását, korszerűsítését. A püspök felkérte a zeneszerzőt, hogy a főtemplom újraszentelésére komponáljon egy ének-zenekari misét. Liszt ezt meg is ígérte, ám a nem várt történelmi események (1848-as szabadságharc, az ennek leverését követő megtorlás, önkényuralom) elodázták a terv valóra váltását. De még talán ennél is nyomósabb tényező gátolta meg – a város lokálpatriótáinak nem kis bánatára – a pécsi mise megalkotását: 1849-től Scitovszky János esztergomi érsek Magyarország bíboros hercegprímása lett. S ebben az időben épült az esztergomi bazilika. Az új prímás – emlékezve Liszt ígéretére – a komponista legjobb magyar barátja, báró August Antal szekszárdi alispán közvetítésével megismételte fölkérését, ám most már nem Pécs, hanem Esztergom számára kérve a misét, mely a főtemplom fölszentelésén, 1856. augusztus 31-én szólalt meg először a szerző vezényletével.

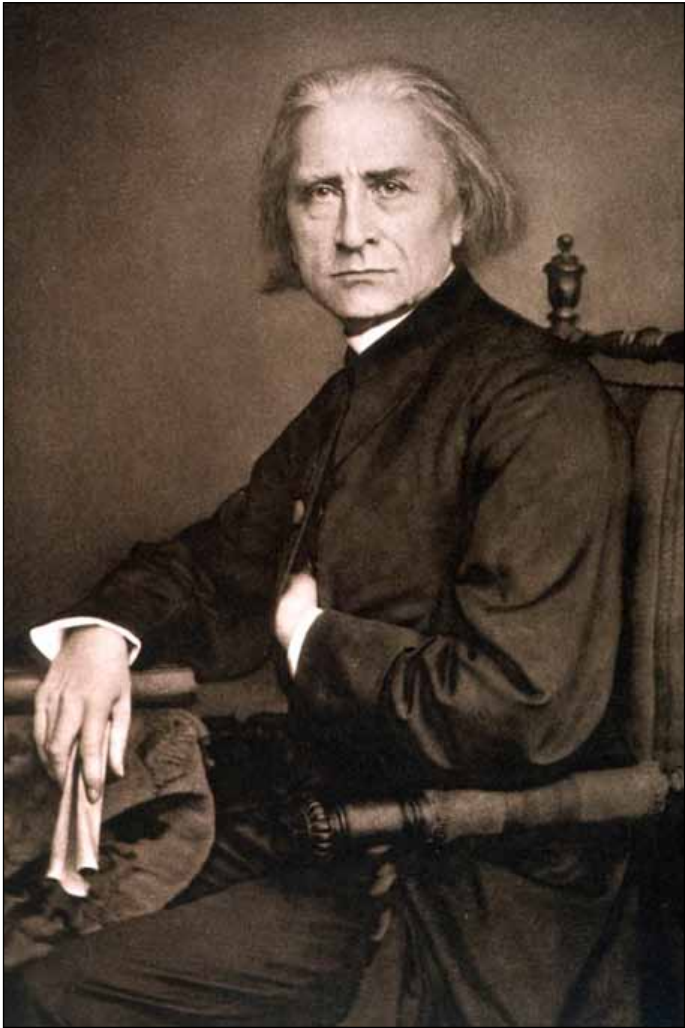
Liszt nagyra értékelte a pécsi Angster-orgonagyár termékeit. Eredményesen „lobbizott”, hogy a Zeneakadémia új épülete Angster-orgonát kapjon.

Liszt gyakran időzött Szekszárdon August alispán vendégeként. Így történt ez 1870 őszén is, amikor több barátjával, tanítványával együtt hosszabb ideig tartózkodott a tolnai megyeszékhelyen. Ötvenkilencedik születésnapjának megünneplése városi esemény volt! Hosszabb szekszárdi tartózkodását Liszt egyebek közt fölhasználta arra is, hogy szeptember közepe táján székhelyén meglátogassa tisztelőjét és barátját, Haynald Lajos bíborost, Kalocsa érsekét, aki zenerajongása mellett kiváló amatőr botanikus és csillagász is volt. (Sajnálatos, hogy számos szakkönyv – tévesen – hercegprímásként is

emlegeti a főpapot, aki – Deák Ferencsel, ill. a fiatal Apponyi Albert gróffal egyetemben – jelentős mértékben elősegítette a budapesti Zeneakadémia létrejöttét.)

Haynald bíboros kérésére Liszt az érseki palota egyik zongorájának fedőlapját aláírásával látta el. Kései utóda, a kommunista párt diktatúra börtönéből nemrég szabadult Grósz József érsek 1957 júliusában, amikor kéthetes kerékpáros vándortáborunk kiemelkedő mozzanataként a katakomba módon (azaz titokban), az üldöztetés ellenére cserkészmunkát végző középiskolás és egyetemista fiúkkal fölkerestük őt, szemmel látható büszkeséggel mutatta meg nekünk a Liszt-autogramot a palota zongoráján...

Liszt Ferenc, az abbé

Liszt Ferenc a diakónussággal egyenértékű alsó papi rendet, amely a papi felszentelés előtti egyházi szolgálatot jelentette, Gustav Hohenlohe bíboros magánkápolnájában 1865. április 25-én vette fel Rómában. Ettől kezdve abbénak hívták, s viselhetette élete végéig az abbé öltözetet, amelyben eltemették.

Liszt Ferenc gondolatai

Vezércsillagom az legyen, hogy Magyarország egykor büszkén mutathasson rám.

Ahhoz, hogy az ember az igazi művész szerepét igényelhesse, nemcsak tehetség, szív és szellem emelkedettsége kell, hanem józanság is, logika a viselkedésben, s még azt is merném mondani, hogy – bizonyos számító ész is.

Minden művészet egyazon forrásból ered.

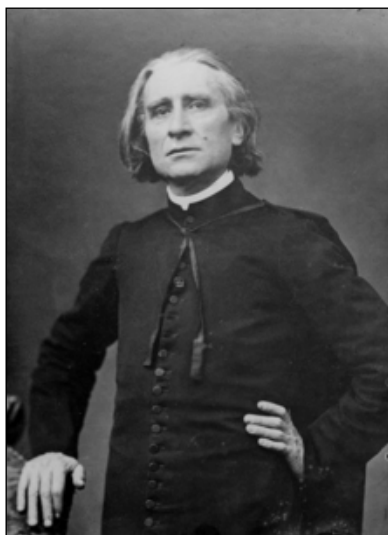
Megvizsgálni, meggondolni, számíthatni, mérlegelni: szükséges műveletek – bizonyára azok. De aztán el kell határozoznunk magunkat, s cselekednünk kell, anélkül hogy sokat törődnénk, honnan fúj a szél, és milyen felhők vonulnak.

Mi legyen üdvöm csillaga, ha nem a nemes öntudat?

Érezni és gondolkozni azért, hogy cselekedjünk: ez minden harmonikus élet törvénye.

Nem kinövése, hanem szükséges eleme a művészetnek a virtuozitás.

Ha az ember nem bátor, még óvatos sem lehet eléggé.

Liszt Ferenc

Levélrészletek Liszt Ferencről

Különös a sors! 15 éve, amióta apám elhagyta békés otthonát, hogy a nagyvilágban vándoroljon velem, amióta a vidéki élet rejtett szabadságát a művészet csillogó szabadságával felcserélte és letelepedett Franciaországban, megszoktam, hogy Franciaországot tekintsem hazámnak, és elfelejtettem, hogy számomra más is létezik [...] Egy súlyos esemény hirtelen fellobbantotta bennem az érzést, amiről azt hittem, hogy már kihunytt, de mégiscsak szendergett bennem valahol. Egy reggel Velencében részletes beszámolót olvastam egy német újságban a szerencsétlenségről, amely Pestet sújtotta. A hír valóságos megrázkódtatásként ért. Egy rendkívüli részvét, egy eleven, ellenállhatatlan szükség kényszerít, hogy a szerencsétlenek mellé álljak.

30

Ezek a belső felindulások és érzések tették számomra nyilvánvalóvá a haza szó jelentését. Hirtelen visszatértem a múltba, és szívemben tisztán és érintetlenül megtaláltam gyermekkori kincseit. Nagyszerű táj jelent meg szemem előtt... Magyarország volt a hazám! Én is, kiáltottam kissé neveltségessé patriotizmussal, én is ehhez az erős fajhoz tartozom, én is ennek az eredendően szabad népnek a fia vagyok, amelynek még biztosan jobb napokat tartogat a sors!

Ó, távoli vad hazám! ismeretlen barátaim! nagy családom! Fájdalmad jajszava visszahívott hozzád – jajszavadtól mélyen találva hajtom le szégyenkezve a fejem, hogyan felejtettek el ilyen sokáig... Miért tart a szigorú sors távol tőled? (Liszt 1838 májusában írt úti leveléből)

***

Engedtessek meg nekem, hogy a magyar nyelv sajnálatos nem tudása ellenére a születésemtől a halálomig szívben és lélekben magyar maradjak, és ezért a magyar zenei kultúrát erőteljesen szeretném támogatni. (Liszt 1873. május 7-én írt levele báró August Antalhoz)

***

A sajnálat érzésével írom Önnek e sorokat, mivel elterjedt a pletyka, hogy állítólag zsidóellenes lennék; ezért kötelességemnek tartom, hogy e hamis hírt kiigazítsam. Általánosan ismert, hogy sok, a zenei világban kiemelkedő izraelitával, főként Meyerbeerrel, a kölcsönös tisztelet és barátság talaján álltam, ugyanúgy, mint irodalmi körökben Heinrich Heinevel és másokkal. (Liszt 1883-ban írt nyílt levele a Gazette de Hongrie részére)

***

Bizonyos kivételes érzések tartalma és folytonossága nem függ ilyen vagy amolyan külső döntésektől. A szívnek is megvannak a maga okai, amiket az ész nem ért. Nos a szívnek ezen okai voltak és maradnak mindörökké feltétlenül döntők számomra. (Liszt 1865. március 31-én írt levele Wittgenstein hercegnőnek)

31

***

Kimondjam-e? A cigányokról szóló kötetem körül támadt zenebona megérezte velem, hogy sokkal igazabban magyar vagyok, mint a magyaroskodók. (Liszt 1860. január 14-én írt levele Augusz Antalhoz)

Liszt Ferenc levele Marie d'Agoult-hoz*

Pest, kedd, 1840. január 6., éjfél

[...] Ragyogó napról beszéltem magának. Ez a szó nem túlzott. Nem írok erről senkinek, s még magának is nagyon rosszul írok róla, mert ezeket a dolgokat nem lehet megírni. Január 4-én a magyar színházban játszottam a Lucia Andanteját, a Galoppot, és mivel a tapsok nem szűntek, a Rákóczi-indulót (egyfajta magyar arisztokratikus Marseillaise). Abban a pillanatban, amikor éppen vissza akartam vonulni a kulisszák mögé, belép Festetics Leó gróf, Bánffy báró, Teleki gróf, mindhárman mágnások, Eckstein, Augusz* s egy hatodik, akinek elfelejtettem a nevét – mind magyar díszruhában; Festetics egy pompás (nyolcvan–száz lajosarany értékű), türkizekkel, rubinokkal stb. ékesített kardot tart a kezében. Rövid magyar beszédet intéz hozzám az egész közönség előtt, mely frenetikusán tapsol, s felövezi rám a kardot a Nemzet nevében. Augusszal engedélyt kéretek, hogy franciául szóljak a közönséghez. Ünnepestes és szilárd hangon mondom el azt a beszédet, amelyet holnap kinyomatva küldök el magának. Ezt többször is megszakítják a tapsok. Amikor vége, Augusz lép elő, és ugyanazt a beszédet magyarul olvassa fel.

Nem lehet elképzelni ennek a jelenetnek komolyságát, ünnepestes és mély benyomását; mindenütt másutt nevésteges lett volna – legalábbis bizonyos rosszindulatú kisebbség számára, amilyen mindenütt van – a nélkül a biztonság nélkül s az „állkapcsomat” jellemző valami nélkül, amit beletettem a beszédembe, s ami lelkesített s fenntartotta a többieket is.

Nagyszerű volt. Páratlan. De ez még nem minden.

Az előadás végén kocsiba ülünk. S lám, óriási tömeg zárta el a teret, és kétszáz fiatalember meggyújtott fáklyákkal, élén a

katonazenekarral, kiáltozott: „Éljen, éljen, éljen!”

S hallgassa csak meg, milyen csodálatos tapintat: alig tétünk vagy ötven lépést, mintegy húsz fiatalember odarohant, hogy kifogják a lovainkat. Nem, nem! – kiabált a többi – ezt megcsináltuk nyomorult táncosnőkért, Elsslerért* – ezt itt másképp kell ünnepelni! Nem kitűnő ez?

Festetics háza, ahol lakom, nagyon messze van a magyar színháztól. Amikor az útnak mintegy harmadát megtettük, azt mondom Festeticsnek: „Nem ragaszkodom már hozzá, hogy kocsin menjünk; szálljunk le; ne játsszuk az ön hintájában az arisztokratákat.” Kinyitom a kocsi ajtaját, a kiáltozás, mely tíz perc óta nem szünetelt, valóságos dühvel kettőződik meg. Azonnal félreállnak, s mi gyalog indulunk neki, Festetics, August és én (középen), mind a hárman magyar ruhában (az enyém – zárójelben legyen mondva – vagy ezer frankomba került, és nagyon egyszerű; szükséges kiadás volt).

Lehetetlen fogalmat adnom magának, ennek az egész népnek lelkesedéséről, tiszteletéről, szeretetéről! Este tizenegy órakor minden utca tele emberekkel. Pesten mindenki és a „társaság”, még a legelőkelőbb is, talán öt-hat ember kivételével tízkor már ágyban van.

A kiáltások nem szűntek. Diadalmenet volt, olyan, amilyent csak La Fayette s a forradalom néhány embere próbált meg.

Egy utcafordulónál megkértem Augustot, akinek nagy gyakorlata van a nyilvános szónoklásban (főjegyzője egy rendkívül mozgékony Bizottságnak), hogy beszéljen ezekhez a fiatalemberekhez; különben csodálatosan teljesítette feladatát. Témául azt adtam fel neki, hogy „sem a múltban, sem most semmiképp nem érdemelhettem ki azt a fogadtatást, amiben hazámban részesítettek. De ezeket a több mint hízelgő tanúságokat úgy fogadtam el, mint amelyek új, teljesítendő kötelességeket rónak rám stb...”

Az első szavakra a leghatározottabb, legegységűbb, legzajosabb cáfolattal válaszoltak... De igen, de igen – kiáltották mind –, megérdemli s még sokkal többet is.

Csodálatos ez, ugye?

Házam kapujánál a katonazenekar megállt, de vagy harminc fiatalember fáklyáival felkísért lakosztályom ajtajáig. Több, mint fél tizenkettő volt.

A katonazenekar még néhány darabot adott elő. Kétszer kihívtak az erkélyre. Végül is Festetics szónokolt hozzájuk az erkélyről, hogy elküldje őket. Ki voltam merülve a fáradtságtól.

Most reggel fél egy van, a fejem ég, a szívem tele van szomorúsággal és szerelemmel.

Akárhol van is, akármit csinál is, akármin ábrándozik, a magáé vagyok, csak a magáé.

Utóirat. (Szerdán reggel.)

Ilyen tüntetés után (amin túlzás nélkül a „társaság” éppúgy részt vett, mint az egész lakosság) azon voltam, hogy én is tegyek valamit a városért és az országért. Ezért néhány nappal meghosszabbítottam pesti tartózkodásomat (csak hétfőn utazom), s jövő szombatra óriási hangversenyt indítványoztam a magyar színházban a pesti konzervatórium javára, amelynek költségeit nemsokára megszavazza a Diéta*, és amely egy év, tizennyolc hónap múlva állni fog. Én vezénylem a zenekart és a kórusokat, szóval mindent, s ezenfelül eljátszom a Nagy Beethoven Fantáziát, kórusokkal, és Weber Koncert-jét – és mindazt, amit kívánnak. Lehetetlen így alkudni egy közönységgel. Holnap megírom ennek az előadásnak a műsorát s a híres beszédet (lehet, hogy úgy találja, hogy franciaságom tele van hibákkal, de pompásan mondtam el).

Írja meg azt is, küldjem-e továbbra is az újságokat.

Anyámnak is írok, amint lesz egy pillanatom. A „Hotel des Princes” ellen nincs kifogásom, de egy nagy szobát szeretnék, és egy éppen ilyen hálószobát.

Én is azt mondom, hogy maga nem felel a hintó dolgában! Határozottan mondjon igent vagy nemet. Az ár hetvennyolcvan lajosarany.

Isten vele, drága.

Nagyon örülök, hogy közeledik Lamartine-hoz. Nagyon kívánom, hogy kössön vele barátságot, ez mindkettőjüknek jó lesz.

Liszt pécsi szobra
(Forrás: www.pecs.varosom.hu)

***Marie D'Agoult** (Frankfurt am Main, 1805. december 31. – Párizs, 1876. március 5.) a francia romantikus irodalom és a politikai publicisztika jeles képviselője, Liszt Ferenc élettársa.

Anekdoták Liszt Ferencről

Egyszer egy fiatal zeneszerző megmutatta egy művét Liszt Ferencnek, hogy a mester mondja meg róla a véleményét. Liszt Ferenc tanulmányozta a művet, és amikor néhány hét múlva újra elment hozzá a zeneszerző, így szólt:

– Kedves fiatal barátom, a művében gyönyörű és új részletek találhatók.

A fiatalember meg akarta köszönni a mesternek a bírálatot, de az torkába fojtotta a szót:

– Csak az a baj, hogy amelyik részlet gyönyörű, az nem új, és amelyik új, az nem gyönyörű.

***

36

Liszt Ferenc és a kiváló tenorista, Rubini hangversenyt adtak egy francia kisvárosban, de csak alig ötvenen gyűltek össze a teremben. Ennek ellenére Rubini csodásan énekelt, Liszt a szokásos módon ragyogóan játszott. A hangverseny után Liszt így szólt a közönséghez:

– Uraim és hölgyem – mivel egyetlen hölgy van jelen –, engedjék meg, hogy meghívjam Önöket vacsorára.

A közönség elképedt, de elfogadta a meghívást. Bár a vacsora meglehetősen sokba került Lisztnek, a következő estén a terem zsúfolásig megtelt.

***

Liszt Ferenc, aki a velejéig üzletember volt, a Bechstein márka mellett tette le a voksot. A zongoragyár minden évben egy vadonatúj, csodaszép zongorát adott át Lisztnek. Liszt meg volt hatva ettől a nagylelkűségtől, és mindig nagyon megköszönte. Nem lehet tudni, rájött-e valaha, hogy a zongorákat a Bechstein gyár a következő évben hatalmas felárral adta el, hiszen írásba adták, hogy Liszt Ferenc tulajdona volt.

***

Liszt Ferenc igen önérzetes művész volt, s a zenét mindennél nagyobb szentségnek tartotta. Egy alkalommal a pétervári udvarban hangversenyezett. Az egyik zenedarab közepén Miklós cár hangosan beszélgetni kezdett a mellette ülő előkelőséggel. Liszt erre váratlanul abbahagyta a játékot, de olyan feltűnően, hogy maga a cár fordult oda hozzá: – Mondja, kedves Liszt, miért hagyta abba?

Liszt felállt a zongora mellől, udvariasan meghajolt, és azt mondta:

– Felség! Ha a cár beszél, mindenkinek el kell némulnia.

***

Egy Ferenc József császárnál tartott zártkörű hangversenyen Liszt Ferenc eljátszotta a Rákóczi-induló saját változatát, annak ellenére, hogy a Habsburg-birodalomban ez a legszigorúbban tilos volt. A jelen lévő rendőr főnök elsápadt, de a császár egyáltalán nem ütközött meg rajta, sőt lelkesen tapsolt, és rögtön újra akarta hallani. – Tudják, soha sincs alkalmam, hogy ezt a ragyogó zenét halljam – magyarázta.

Liszt Ferenc

A cigányokról és a cigány zenéről Magyarországon

Liszt Ferenc prózai kötete, *Des Bohémiens et de leur musique en Hongrie*, először francia nyelven jelent meg 1859-ben. Három esztendővel később, 1861-ben a magyar olvasó is kézbe vehette Heckenast Gusztáv kiadásában. A mű francia kiadásának híre már a magyarra fordítás előtt eljutott Magyarországra, s a magyar közvéleményben nagy vihart kavartak Liszt megállapításai, melyet ötszáz esztendő történetének áttekintése alapján tett meg. Még barátai és tisztelői közül is többen ellene fordultak, mivel a zeneköltő azt állította, hogy a magyarok zenéje valójában cigányzene. A korabeli sajtóban is számos ellene szóló írás jelent meg. Még Jókai Mór, az írófejedelem is tollat ragadott, hogy gúnyos hangú versben kinyilvánítsa ellenérzését:

38

K[aka]s M[árto]n [Jókai Mór]

Liszt Ferenczhez

Motto: „Hirhedett zenésze a világnak”

*Et tu mi fili Brute! Még te is
Ellenünk fordulsz, oh nagy zenész?*

...

*Azt beszéled: – s szavad messzehangzó,
Hogy e méla dallam nem mienk;
Hogy az nem a magyar ősi búja
És jó kedve, benne a mi zeng,
Csak egy vándor, züllött népcsaládnak
Hangja az, mely jött hazátlanul?*

...

*Énekelni édes szülőföldről
A magyar nemzet ettől tanult.*

...

*Nincs magyar dal! Mert az a cigányé,
Az álmodta, az találta ki;
Csak azután, hogy a dallam meg volt,
Firkált hozzá verset valaki.
Óh világnak hírhedett zenésze,
Mint tudod te, hogy miről beszélsz?
Mint tudod te, hogy e keserédes
„Ki-ne mondd-mi” tán több mint szeszély?
Mit tudod te, mi a honfi bánat,
A ki senkihez sem tartozol.
Mit tudod te mért a túlcsapó kedv
A midőn a dal utója szól?
Mit tudod te, hogy mi a magyar dal?
Ki „jövő zenéjét” alkotod.
A magyar dal a „multak zenéje”,
Hogy miért az? Meg sem hallhatod.
Mit tudod te, mi egy nemzet kincse,
Hogy mik annak ősi szentei?
Te, ki anyád édes drága nyelvén
Egy ígét ki nem tudsz ejteni!**

Bartók Béla, aki a magyar népzene világszínvonalon mutatta meg a hangversenytermekben, szintén állást foglalt a Liszt-könyv kapcsán: „Mikor ez a könyv megjelent, nagy lett a felháborodás nálunk. Miért háborodtak fel a magyarok? Egyszerűen azért, mert arról, amit a magyarok cigányzenének neveznek, Liszt azt merészelte a könyvében állítani, hogy az – csakugyan cigányzene [...] Liszt Ferencet csak részben terhelhetjük váddal téves következtetéseivel kapcsolatban; mindabból, amit módjában volt látni és hallani, aligha vonhatott le más eredményt, mint ami könyvéből kiviláglik.”

Hosszú időnek kellett eltelnie, míg a polémiát keltő mű hasonmás kiadásban újból megjelent. 2004-ben a magyar Roma Történeti Könyvtár 2. köteteként nyomtatták ki. A kötet utószavát író Bencsik Gábor is úgy fogalmazott, hogy Liszt Ferenc „...tévedett, az kétségtelen. Mert amit Magyarországon cigányzeneként hallott, az minden volt, csak nem indiai örökség. Abban volt tiszta (nagyraoszt magyar) népzene, voltak ismeretlen kismesterek dallamai, név szerint ismert zeneszerzők (például Rózsavölgyi, Egressy) cím szerint azonosítható darabjai az előadó saját leleményével, improvizációjával gazdagítva.”

A vitát régóta lezártnak lehet tekinteni. Semmit sem von le írójának értékeiből. Az emlékévben Sárosi Bálint az MTA Felolvasótermében az MTA I. osztályának Liszt Ferenc-emlékülésén 2011. május 5-én Kie a cigányzene? címmel tartott előadást. Előadásának végén ő is újból feltette a kérdést: Kie a cigányzene? Választ is adott rá: „A kérdésre válaszáért fölösleges volt, ha mégoly vázlatosan is, végigtekinteni 500 év történetén. Elég meggondolni: mit hozhattak magukkal a zenészek Magyarországra érkezésükkor abból a zenei eszközkészletből, amellyel már Liszt születésekor is rendelkeztek. Hangszereiket nem hozhatták – ezekkel szorosan összefüggő játéktechnikájukat sem hozhatták. Különleges zenei rátermettséget nem hoztak, mert zenében nem jobbak az emberiség átlagánál. Korábbi repertoárjukat sem honosíthatták meg Magyarországon. Egyetlen különleges adottságukról azonban korábbi időkből nincs értesülésünk. Ez az íratlan szórakoztató zenét művelő, kiszolgáló zenész alkalmazkodó képessége. Az a képesség, ahogy ők tudták a tánczenét legjobban „talp alá” rakni. Ahogy személyre szabott hegedüléssel a legjobbak ma is édes könnyet csalnak a szemekbe, és ékesszólóan hegedülik ki a szerelmes szívből az elmondhatatlant.

Szorosabb értelemben vett sikeres zenealkotóról a cigányzenészek között a verbunkos szerző Biharin és a nótaszerző Dankó Pistán kívül nem tudunk. Ők szándékuk szerint is, eredmény szerint is magyart alkottak. Ugyanúgy, ahogy rajtuk kívül rengeteg cigányprímás is magyar zenei anyanyelvén, csárdás- és nótaszerzéssel próbálta a Parnasszust megostromol-

ni. Más nyelven akarva sem tudhatta. Mert a magyarok zenéje természetesen a cigányoké is. Azoké a cigányoké, akiknek néhány évszázadon át tartó magyarosodás után elég okuk és joguk van magukat teljes értékű magyarnak vagy annak is tekinteni.”

Liszt Doborján (Koller Károly fényképe, 1811)

Részletek Liszt Ferenc könyvéből

XCIII.

Ha zenéjüket szerkezetének megítélése végett fejtegetni, széttenni, bonczolni, taglalni s a mienkkel összehasonlítani akarnók, mindenekelőtt azt kellene fölvilágosítani, a mi azt a miéntől megkülönbözteti, s ez esetben mindenekelőtt modulatiójok rendszerét kellene említenünk, mely az e tekintetbeni összes rendszerek teljes tagadásának egy nemén alapul. A cigányok a zenében sem ismernek több dogmát, törvényt, szabályt, fegyelmet, mint másutt. Nekik minden jó, minden meg van engedve, csak hogy az nekik tessen. Nem ijednek vissza a zenében semmi merészségtől, mihelyt az mérész ösztönüknek megfelel, mihelyt abban lényük hú képét látják. Minthogy a művészet reájok nézve nem tudomány, melyet megtanulunk, nem mesterség, melyet gyakorlunk, nem ügyesség mint a szemfényvesztőé, melyet bizonyos eljárás és eszközök által szerzünk meg, sem pedig bűvészet, melynek formuláját úgy megkaphatni mint egy vényt; minthogy a művészet nekik magasztos nyelv, rejtélyes, de az avatott előtt világos ének, ennél fogva annak követelménye szerint használják arra, a mit mondani késztetvék, a ezen beszéd módokra semmi külső indoknak sem engednek befolyást. Ők föltalálták zenejüket, s föltalálták azt saját használatukra, hogy maguk magukhoz szóljanak, önmaguknak énekeljenek, hogy a legbensőbb, legmeghatóbb magánbeszédeket tartsák. Miként hoztak volna ők be elveket és szabályokat, ők, kik azokat sehol sem fogadák el? Volt egy hanglajtorjájok s eredeti nyelvük, és sohasem tanúsítottak lelkiismeretes és őszinte tiszteletet egyéb, csupán e kettőnek fönntartása iránt. Ők a zenei anyagot semmi szabálynak sem vetik alá, főleg mi a hangoknak egymás közti viszonyát illeti. Náluk a közbeeső modulatiók oly kevésbé kötelezők, hogy azokat fölötte ritkáknak mondhatni, s hogy ha előfordulnak, az újszerű ütenyek megrottásának, az eredeti jelleg eltörlésének és megsemmisítésének

tekinthetni. Az átmeneti accordok, kevés kivétellel, tökéletesen hiányzanak az egyik hangnak a másik utáni szertelen hevű megragadásában, ha hogy valódi cigány zene az, melyet hallunk. Ezen salto mortalék előtt rendes zenészeink szelleme első izben elbámul és meghökken. Gyakran megfélemlítve, mindig meghatva és zavarba hozva, nem tudják, mit mondanak, míg végre e fölkiáltásra nem fakadnak: „Ez szép lenne, ha jó is volna!”, elfeledve, hogy bizonyos esetekben a szép csak azon föltét alatt szép, ha bizonyos mesterséges bilincsektől magát fölszabadítja, melyek, miután nem léteznek mindig és mindenütt, erőszak nélkül nem követelhetik, hogy magukat mindig és mindenütt megörökítsék. Zenészeink mint szak- és polgárisult emberek, eleinte nem fogják föl, miként kell elmeríteni magát rögtön egy folyadékba, mely bennünket azon egy percben megdermeszt vagy lángokra gyújt; minden előkészület nélkül átmenni egy hangnemből a másikba, mely amattól legtávolabb áll, magát rögtön az egyik hangnemből a másikba vetni, mely amazzal még látszólag sem rokon, mint a cigányok magukat egyik létállapotból a legellenkezőbbe minden összekötés, s a nélkül vetik, hogy azon érzelmek lassú csökkenését s aztán ujaknak lassú képződését bevárják, melyeket éppen nem hinnénk amazokkal rokonoknak. A szakember fölötté meg van lepve az első megismerkedésnél ezen zenei eltérés által, melynek az egyszerű hallgató csak költői benyomását veszi, anélkül, hogy számot adna magának azon merész különösségről, mely azt előidézte.

A cigányzene ezen túluralgó vonását egyszer fölismerve, azt, ami arról legfontosabb elmondandó volna, röviden össze lehetne foglalni, három fő pontra irányozván a figyelmet, melyek annak jellemét meghatározzák, s honnan minden más sajátágai erednek: az európai zenében szokatlan hangközök (intervalles); a lényegileg cigányos rhythmusok; a buja, kiválólag keleties cifrázatok (floriturc).

A kisebb hanglajtorján (scala minore) rendszeren a fokozott quart-ot (quarte augmentée), a kisebbített sext-et (la suté diminée) és az fokozott septime-t (la septime augmentée) veszi. Különösen a quartok fokozása által a harmónia gyakran igen bizarr s borús hatású csillogást nyer az. A zenészek

tüstént fölfogandják, mennyiben s miben különbözteti meg a hangközök ezen hármas és szinte folytonos módosulása ezen harmóniát a miénktől. A cigányzene népszerűsége bevégzett tény, nem lehet a priori azon ítéletet hozni, hogy az hangvisz-szásság (cacophonie); mint bizonyosan nem egy tudós hang-szerző hajlandó volna tenni, hallva a szentesített hagyomá-nyok ezen áthágásának egyszerű jelentését. A művészetekben az okoskodások és érvek sohasem bizonyítják, hogy ezen do-log jó vagy rossz önmagában; van egy érezhetlen láng, egy elve a rejtélyes egyensúlynak az érzelem s a forma közt, melynek megléte vagy hiányzása határozza meg egy mű becsét és rang-ját; azok képviselik lételének ultima ratio-ját, legfőbb okát, az összes okoskodások győzelmes érvét; de ezen érezhetlen lángot, ezen rejtélyes egyensúlyt nem lehet leírni; azokat csak közvetlen fölfogás által lehet méltányolni. Mi tehát itt tartóz-kodni fogunk minden különös kitéréstől ezen quártok, sextek és septimekre, Önmagukra hagyva, hogy minőségüket és kül-lönösségüket igazolják. Lehetetlen lenne csak megközelítő fo-galmat is adni azok szerepéről és fontosságáról azoknak, kik a zenét nem tanulmányozták; s azok, kik azt tanítják, nem fognak füleiknek hinni, ha a zenészek azon roppant többségé-hez tartoznak, kiknek csak azért van fülük, hogy ne halljanak!

CXXXIX.

A varázs, melyet a cigányok zenéje reánk gyermekko-runk óta gyakorlott, az ő sajátságos, semmi mással egybe nem hasonlítható módjávali megbarátkozás, a lassankinti behatás életidegeinek titkába, a mindig mélyebbről merített belátás formájának lényegébe és valamely szélsőségen alapulás szüksé-gességébe, melynek szelídítése jellemének megtagadása, egyé-niségének föladása volna, természetszerűen már igen korán vezetett bennünket arra, hogy némely töredékeit a zongorán sa-játítsuk. De habár jó óráinkban szép számú ily elsajátítá-sokat tevünk is: ezzel még semmi cél sem volt kitűzve. Tá-vol attól, hogy ösztönünknek eleget tettünk volna, hogy érdekeltségünket csökkenteni látnók, mindig mélyebben me-rültünk a munkába, növekedni érzők magunkban a vágyat,

ezen szűz múzsa ékesen szóló hívásait, komor ömledéseit, álmódzásait, kéjlegéseit és túlcspongásait hangszerünkre átvinni. De minden előhaladás csak föladatunk mérték fölötti felnövekedése volt; végre nem volt megállapodás, nem határ található. Egész tömege az anyagnak nehezedett reánk. Ekkor összehasonlítani, válogatni, köszörülni, napvilágra emelni volt a teendő! S közepette ezen törekvéseknek támadt bennünk azon meggyőződés, hogy ezen eldarabolt, elszórt daltamok egy nagy egésznek tévelygő, repdeső, csapongó részei, hogy egy harmonikus egész helyreállítására nézve minden föltételnek tökéletesen megfeleljenek, mely lényeges tulajdonainak, legsajátosb szépségeinek minden viráganyagát magában foglalja s mely, az e lapok elejétől fogva megkísérlett benső indokolás erejénél fogva a népepos egy szemének tekinthető, a mint azt e nép, mely összes cselekvésében szokatlanul elütő módot követ, szokatlanul elütő formában és nyelven énekel meg.

Ezen új szempontból csakhamar észre kell-e vennünk, hogy a cigány zene majdnem számtalan egyes darabjai mint ódák, dityrambok, alagyák, balladák, idillek, ghazelák, disticonok, harczi hymnusok, sirénekek, szerelmi dalok és borrimzetek egy egynemű testté, tökéletes művé egyesíthetők, mely olykép van beosztva, hogy minden ének egyszersmind egy egészet s egy részt is képezzen, melyet el lehet választani s önmagában tekintet nélkül az egészre szemlélni és élvezni, de mely anyagának szoros rokonsága, benső lényének egyformasága, alakulásának egysége által még is az egészhez tartozik. A cigány zenének általunk már egyenkint közlött töredékei új vizsgálatnak lőnek alávetve, módosítva, összeolvasztva, összeállítva, amint ez egy egészre irányzott célzatunknak megfelelt, mely ezen fölépítési mód szerint egy művet nyújtana, mely egy cigány epos iránti eszménket, a mint az előttünk lebegett, legalább megközelítőleg valósítaná. Ezen munka bevégezése alatt nem titkoltuk el magunk előtt, hogy egy ily epos a mívelt világban, mely elé terjeszteni akartuk, kevés kilátással bír arra, hogy előzékenységgel és tetszéssel fogadtassék, bármennyire ügyekezünk is ezen gyűjteménynek életképességet kölcsönözni, mely nélkül semmi művészeti tünemény az összes kigondolható formák ezen versenyterén tartósságot nem

igényelhet, a nélkül azonban, hogy a vadság azon lehelletét, mely e zenét lelkesíti, gyöngíténők. Aggódunk kell e, hogy ezen hazai földünkön szeretve ápoltt, elkényeztetett gyermeket idegen tűzhelynél hideg tartózkodó pillantásokkal látandjuk megmérteni s czélszerűnek találók azt jó úti- és ajánlólevéllel küldeni a világba. Eposunkat élőbeszéddel szándékoztunk el-
látni. Azonban mily hamar nőtt az ki a lehetséges kereten túl! S e miatt történt meg „magyar rhapsodiáink” teljesen vértetzelen, nyereg nélkül nyargaló kiadása. Ámde, ime lásd! aggodalmaink eloszlottak s hála valamely „je ne sais quoi-”nak, mely elég gyakran szeszélyesen elegyedik ily dolgokba, a közönség örömet kezd e ezen bizar költeményekben találni s különféle dallamaira bizonyos odaadással hallgatni. Kitűnt, hogy a magyar rhapsodiák tetszésre találtak. S míg ezen siker magából a dologból érvényesíté magát, végre létrejött a megkezdett élőbeszéd is. Az a cigányepos rokonszenvező hallgatóinak ezen lapokban mutatja be magát. Vajha olvasóink megértenék, hogy ha mi őket oly sokáig mulattatók a cigányokkal és zenéjükkel, ez azon reményben történt, hogy ezen hazánkban annyira becsült zenét, a művészet azon sphaerájában honosítandjuk meg, mely az egész emberiség köztulajdona, melyben az összes népek minden magas művészet eleven forrásaiból táplálkoznak; sphaera, melyet idő haladtával, minden nap jobban kiszélesít, mindennap új hivatottakat vévén föl, s melyet Goethe jósilag, világirodalom’ nevével jelölt meg.

Miután azon számos anyagnak egy részét, mely a magyar cigányokkal és kedvencz dallamaik gyűjtőivel folytatott tartós viszonyunk alatt meglehetősen tömegekké alakult össze, a zongora mint azon hangszer számára, mely a cigány művészet érzelmét és formáját összességében a legjobban visszaadni képes, kidolgoztuk és kiadtuk, magyar rhapsodiáknak neveztük el azokat. A rhapsodiák névvel a fantastikus epikai elemet akarók jelölni, melyet azokban fölismertünk. Mi mindig egy költői cyclus részeinek tartók azokat, mely egy élesen kifejezett nemzeti lelkesedés egysége által tűnik ki, mennyiben csak ezen nemzetnek sajátja, melynek lelkét és benső érzelmét tökéletesen visszaadja, mely sehol másutt nem fejeztetett ki oly világosan szintén ezen népnek sajátját képező, általa fölaltalt

és gyakorolt formában. Ezen töredékek nem nyújtanak ugyan tényeket, de azon fülek, melyek a halláshoz értenek, a lélek bizonyos állapotainak kifejezését találандják azokban, melyben egy nemzet eszménye foglaltatik. Hogy ez a páriák nemzete, mit árt ez a művészetnek? Miután eszményítésre képes érzelmeket talált föl s azokat kétségtelen szépségű és eredetiségű formákba tudá öltöztetni, ennél fogva polgárjogot nyert a művészetben, habár ez másutt megtagadtatnék is tőle. Eszményi jog egy eszményi államban fájdalom! nem adhat egyebet mint „egy árny álmát”, dicsőséget!

Mi ezen rhapsodiákat ezenfölül magyaroknak neveztük el, mert igazságtalanság volna a jövőben elszakasztani egymástól, a mi a múltban egyesítve volt. A magyarok befogadák a cigányokat nemzeti zenészekül. Ők teljesen azonosíták magukat azon büszke harcziás lelkesedéssel, azon mély fájdalommal, mely ezen hangzatokból oly teljességben lépett eléjük. Nem csak örömeik és lakomáikhoz csatolák őket; mint lassúknak meghatott hallgatói, rokonszenves könnyeket is szenteltek nekik. A cigányok nomád népe messze országokban elszórva s mindenütt zenével elfoglalva, ezen művészetet sehol sem bírá oly fokra fejleszteni mint a magyar földön, mert az csak itt élvezé a kifejlésére, fölvirágzására annyira szükséges kedély teljes népszerűséget. A magyarok bőkezű vendégszeretete a cigányok iránt oly nélkülözhetlen volt létezésükre, hogy e művészet egyforma joggal mindkettőé, mert sem egyik sem másik nélkül nem léphetett volna életbe. Ha amazoknak zenészekre volt szükségük, úgy emezek nem lehetnek el hallgatók nélkül. Magyarország tehát teljes joggal magáénak nevezheti ezen művészetet, melyet gabnája, bora táplált, csodálata ápol, mely az ő árnyékában nőtt, szeretete által kifejlett s erkölcsével oly bensőleg van összeszőve, hogy minden magyarnak leggyöngédebb s legdrágább emlékeivel fonódik össze. Mint egy dicsőségteljes hódítmány hivatva van az országunk legszebb czímei közt ragyogni; s emléke kell, hogy mint egy drága kincs, belenőjön régi és büszke koronájának virágdíszei közé.

Weimar, apr. 2. 1859.

*Liszt Ferenc zenéjének
magyar gyökerei*

*„...És ha honszerelmet költenél fel,
Mely ölelve tartja a jelent,
Mely a hűség szép emlékezetével
Csügg a múlton és jövőt teremt,
Zengj nekünk hatalmas húrjaiddal,
Hogy szivekbe menjen által a dal...”*

(Vörösmarty Mihály: Liszt Ferenchez)

Néhány hónapja néptáncos tanítványom megkért, hogy töltsék ki egy kérdőívet, melyet záródolgozatához használna. A kérdőív témája a magyarságtudat, a hazához való viszony, illetve a nemzetiségekről való vélekedés volt. Egyik kérdése így szólt: *Ön szerint kell-e magyarul beszélni ahhoz, hogy valaki magyarnak mondhassa magát?* Egyértelmű *igennel* válaszoltam. A magyarságtudat elengedhetetlen része a nyelv. Meghatározza gondolkodásunk milyenségét, ráadásul – nyelvrokonok híján – egyfajta szigetet alkot Európa indogermán közegében. Mondják: a magyar azért kreatív, mert a nyelv bonyolultsága hatással van kognitív tevékenységére is.

Amikor e cikk megírására fölkerést kaptam, szembesültem a kérdőívre adott válaszom és Liszt Ferencről alkotott képem dilemmájával. Ki mondaná azt, hogy Liszt Ferenc nem magyar zeneszerző? Holott nem beszélt magyarul.

Hogy megértsük Liszt és a magyar néphagyomány kapcsolatait, tisztáznunk kell a zeneszerző magyarságtudatának milyenségét, kialakulásának körülményeit.

Gyermekkorra első felét a Habsburg-birodalmi légkör lengi át – magyar nemzeti kultúrával alig-alig találkozhatott.

1823 decemberében édesapjával Párizsba érkezik az immár hírneves, tizenkét esztendőös csodagyerek. A franciaországi évek rendkívüli jelentőségűek Liszt Ferenc életében, hiszen itt érik férfvá, gondolatait, érzelmeit francia nyelven tanulja meg elmondani; élete végéig, hacsak lehetett, franciául beszélt és írt. Mi volt az a momentum, amely elindította a folyamatot, melynek során ízig-vérig magyar művésszé lett? Levelezéséből idézek Hankiss János fordítása alapján:

„Különös végzet! Idestova tizenöt éve hagyta el apám bé-kés hajlékát, hogy velem a nagyvilág forгатagába vesse magát, s fölcserélve a falusi élet névtelen szabadságát a művészet dicső szolgátságával, letelepedett Franciaországban [...] Franciaország földje fogadta be apám hamvait is, az hordozza sírját, első bánatom szent menedékhelyét! Hogy is ne hittem volna magamat e föld gyermekének, ahol annyit szenvedtem s annyit szerettem?! Hogy is juthatott volna eszembe, hogy van egy másik föld is – az, amelyen születtem, s hogy a vér, amely ereimben folyt, más emberfaj vére, s hogy az enyéimék máshol vannak?!...

Véletlen körülmény ébresztette föl bennem hirtelen azt az érzést, amiről azt hittem, hogy kialudt, pedig csak szunnyadt. Egy reggel Velencében, egy német újságban olvastam a pesti szerencsétlenség részletes elbeszélését. Ez szívemig hatott. Szokatlan részvétet éreztem s ellenállhatatlan szükségét annak, hogy ennyi szerencsétlen emberen segítek [...]

Ezek az izgalmak, ezek a fellángolások fődőzték fel számomra a »haza« szó jelentését.”

A levél az 1838-as pesti árvízre utal. Az ekkor érzett részvét döbrenti rá Lisztet, hogy – Chopinhez hasonlóan – ő sem igazi fia Párizsnak, hanem valahová messzebbre, keletebbre tartozik. Az új hazába való vágyódását, a hazáért való elhivatottságát mi sem fejezi ki jobban, mint a levél utolsó bekezdése:

„7-én indultam el Bécsbe. Az volt a szándékom, hogy két hangversenyt adok ott: az elsőt honfitársaim javára, a másikat, hogy útiköltségeimet kifizessem; aztán egyedül, gyalogszerrel, zsákkal a hátamon hatolok be Magyarország legelhagyottabb vidékeire.”

Sajnos, ez utóbbi nem valósult meg Liszt életében, batus országjárása romantikus terv maradt csupán, népdal- és népzeneinkünk egész országra kiterjedő felfedezése még jó hatvan évet váratott magára, mire Vikár Béla megteszi azt, amire Liszt fiatalkorában vágyakozott.

Romanticizmusának csak kis részét fedi ez az elgondolás, magyarsága, egész szemléletmódja a 19. századi romantika stílusirányzatának köntösében formálódott. Ennek központi összetevője a cigányokról alkotott elképzelése, idealisztikus ábrázolása. Mivel a „tisza forrással”, a poros falu zenéjével nem állt módjában megismerkedni, Liszt számára a nemzetit, a népit a nagyvárosi miliőben tapasztalt népies műdalok, csárdás és verbunkos dallamok jelentették, melyeket nagy részben cigányzenészek vittek színre a magyar urak szórakoztatására. Ezekkel együtt elfogadta az interpretáció jellegzetességeit, a cigányzenészek előadási sajátságait is, a „cigányzene” fogalmát pedig – amiként e műfajt a században definiálták – ő komolyan vette, mindenestül cigánynak mondta. Valamilyen ősi, egységes cigányeposz töredékeinek tartotta e dallamokat. *„Magyarországi tartózkodásaim alatt sok töredéket gyűjtöttem, ezek segítségével újra össze lehetne állítani a zenei eposzát ennek a különös országnak, amelynek énekese, rapszodosza akarok lenni”* – írja 1846-os levelében. A nacionalista Magyarországon – különösen 1859-ben francia nyelven, majd 1861-ben magyarul megjelent, cigányokról szóló könyvének megjelenése után – óriási vihart kavart a cigány zenének ilyen magasságokba emelése. De – ahogy azt Liszt Ferenc legnemesebb hagyományainak igazi örököse és továbbfejlesztője, Bartók Béla is megítélte – Liszt nem láthatott tisztán ebben a kérdésben, hiszen a népművészetről alkotott fogalmak e korban még kezdetleges fokon álltak, *„alig vonhatott le más következtetést, ami könyvéből kiviláglik. Sőt éppen ellenkezőleg, tiszteletet parancsol az a bátorsága, mellyel jóhiszemű, bár téves véleményét kimondta: hiszen tudhatta, hogy hazájában ellenséges hangulatot fog ébreszteni maga iránt.”* A cigányság liszti ideájában teljesült ki a művész romantikus világszemlélete, a Természet és Ember közti megbonthatatlan egység ténye: *„a cigány életét kellett volna élni, hogy megértsd: mindezek után nem élhet az ember*

azok nélkül a balzsamos kisugárzások nélkül, amelyeket a fatörzsek ömlesztének a levegőbe; nem alhatik köketrecekben; hogy a mi lakásaink nyomasztó mennyezetei alatt nehezen lélezkzik az a tüdő, amely kitágult, hiszen mindig az azúros végtelen szabad levegőjét szívta; a szem sír, ha csak szűk falakat talál, amikor a hajnal áttetsző éterét vagy gyöngyházfényű felhőjét keresi; a fül kiszárad, ha nem hallja már az esti vihar rögtönözte szimfonikus gyászénekek széles modulációit!” A Bohémiens már-már költői hitvallásként értelmezhető. Mélyen gyökerező vágyat, romantikus sóvárgást, a sorok írójának lelkületét sugározza. A természethez való visszafordulás korunk folklórjának értelmezésében is meglévő jelenség. Ahogy a muzsikában, úgy a tánc területén is elmondható: ha nem éljük át az adott népcsoport, lakosság, család mindennapjait, nem közvetíthetjük azt hűen a hallgatóság felé. Ezt némelyek romantikusabban, mások realistábban értelmezik. Liszt ilyen tekintetben tökéletesen ráértett a cigányok természet adta tehetségére, zenéhez való érzékére, csak a cigányságnak egy szűk, városi rétegét vette ehhez alapul, mivel mást nem ismert. A zárófejezetben ezt írja:

„A magyarok bőkezű vendégszeretete a cigányokkal szemben annyira szükséges volt zenéjük létezéséhez, hogy ez éppen annyira a magyaroké, mint a cigányoké, mert sem ezek, sem amazok nélkül nem lehetett volna el... Magyarország tehát teljes joggal követelheti magának ezt a művészetet, amely az ő búzájából és az ő szőlőiből táplálkozott, az ő napjától s az ő árnyékában ért meg, az ő csodálatától bátorodott fel, az ő szeretetétől és támogatásától lett díszesebb, szebb, nemesebb, s annyira beleszövődött erkölcsi-be és szokásaiba, hogy épúgy kapcsolódik a haza legdicsebb emlékeihez, mint minden magyar legbensőbb emlékeihez.

Mint halhatatlan hódításnak kell szerepelnie hazánk legszebb címei közt; iktassuk hát be mint egy félreeső zugban vert értékes érmet Magyarország ősi és büszke koronájának egyik ágába.”

Ő ez utóbbit művészete által legmagasabb szinten véghezvitte.

Liszt Ferenc műveit, mint személyiségét a magyarsághoz való tartozás, úgy hatotta át a magyar zene. Pályája elején a romantikus zenének abba a fejlődési vonalába kapcsolódott be, melynek lényegi összetevője a nemzeti jelleg kidomborítása volt. Ennek fényében írta át 1828-ban Bihari János és

Csermák Antal egy-egy verbunkos kompozícióját, mely verbunkosok bizonyára nagyon elütöttek a párizsi szalonokban akkortájt divatos zenétől, kellemes idegenszerűséget tükröztek számára. Első feldolgozásaiban valóságghú visszaadásra törekedett, ennél fogva a cigányos modorosságokhoz is ragaszkodott, sőt sokáig ezeket tartotta lényegesnek. A magyar verbunkoszene stílusának hűséges átvételére törekszik, de a magyar dallamot mint újabb zenei lehetőségeket magában rejtő anyagot is felhasználja.

A nemzeti zene iránti fogékonysága a svájci dallamok, de mindenekelőtt Svájc kultúrájától alig érintett természeti szépségei ihlette zongoradarabokban jelentkezik ezután – azaz nem elsősorban a zenei érdeklődés, hanem inkább a romantikus komponista lelkesége nyilatkozott meg ekkor.

Schubert közvetítésével kerül ismét kapcsolatba a magyar verbunkoszenével: 1838-ban megírja *Magyar dallamok Schubert nyomán* című, jellegzetes magyaros „bokázó” és más pontozott ritmusokban bővelkedő, magyaros tematikájú kompozícióját. A „vad és távoli haza” ugyanebben az évben válik valóságos és vágyott hazává. 1839-ben, csaknem tizenhat évi távollét után Liszt újra magyar földre érkezik, feldolgozások sorát készíti el ekkor. Egyrészt inspirálja az, hogy kedveskedik nemzetének. De a magyar darabok átírása rövidesen mélyebb értelmet, bensőbb jelentőséget nyert nála: átértzett nemzeti büszkeséggel töltődtek föl e művek. Improvizatív hajlamát pedig a cigányok előadásmódjának tanulmányozása fejlesztette tovább. A '40-es évektől kezd kiforrni Liszt egyéni hangja (*Magyar Dallok, Magyar Rhapsodiák*). A feldolgozott dallamok egyes részletei önálló motívumokká alakulnak, ez a feldolgozásmód már elszakad a népies dallam egységétől, előkészítve ezzel a weimari korszak magyar stílusát. Ekkor már nemcsak feldolgozások, hanem önálló magyar stílusú művek is születtek. Legismertebb két induló: *Heroischer Marsch im ungarischen Styl* (1840) és *Ungarischer Sturm-Marsch* (1843). Liszt szemében a magyarság alapvető lelki tulajdonsága a lovasgiasság, büszkeség, hősiesség. Ez az idealizált elképzelés adta a közvetítő kapcsolatot a magyar stílus és az indulótípus között.

1848-tól, a weimari korszak kezdetétől megszakadt közvetlen kapcsolata az élő magyar zenével. Magyar tárgyú szerzeményeiben emlékeire vagy a magyar dallamoknak közvetett, írásbeli megszerzésére volt utalva. A távolság következtében művein bizonyos idealizáltság jelei mutatkoznak, melyek Liszt magyar stílusának létrejöttét előlegzik. Rögtön a korszak elején születik meg első nagyobb magyar kompozíciója, az *Ungaria-Kantate* című induló. Motivikus magva az ún. *Rákóczi-nóta*, melynek dallamrészleteit itt már saját elgondolása szerint illeszti a kompozícióba, de előbbi részleteken túl is áthatja a művet az egyéni magyar stílus. A weimari alkotásokban a magyarság eszméjét, a magyar jellemet egész sereg zenei eszközzel tükrözteti. Ilyen az indulószerű tematika (*Mazeppa*), mely Liszt magyarságképével áll összefüggésben, a bővített másod beépítése¹ (*Funérailles*), a bokázó-záróformula, a koriambus-ritmus², mely utóbbi újként járul a régebbi stíluselemekhez – magyar jellegzetesség gyanánt legkorábban a *Hungaria*-ban használta föl. Benne a magyar eszmeiség kiteljesedését érhetjük tetten: nem csupán egy táj, egy nép különössége a domináns, itt már az örök emberit fejezi ki a nemzeti zene eszközeivel előkészítve ezzel az újabb, nemzeti jellegű magyar zeneművészetet. Magyar stílusa alkalmassá válik egyetemleges emberi eszmék kifejezésére is. 1852–53-as zongoraművében, a *h-moll szonátában* először a cigányskála teljes egészében megjelenik. Az 1848–61 között keletkezett magyar kompozíciókba a felsorolt elemek szervesen beépültek. A legkésőbbi, a *Die drei Zigeuner* dal kiemelendő, amelyben a cigányskála jellegzetes hangjai önálló melodikus jelentőséget nyertek. Liszt elvonatkoztatott a magyar műzene valóságától, és egy elvontabb szférába emelte a szerkezetet, előlegezve ezzel a késői magyar művek szokatlan hangzásvilágát.

---

1 A bővített másodlépések az ún. cigányskálára utalnak. Liszt a cigányskálát a magyar zene egyik fő jellegzetességének tartotta. A cigányskála bár előfordul a magyar népi zenében, de annak nem állandó összetevője. Azonban a 19. századi magyar népies műzenének és a magasabb magyar műzenének a létrejöttében – miként azt Liszt művészete is bizonyítja – rendkívül jelentős szerepet töltött be. (Gárdonyi 1936)

2 A magyar verbunkos-zenének és a cigányok játékának a páthosát tükröztetik azok a fordulatok, amelyekben a dallam egyes főhangjai előtt ugyanannak a hangnak az előkészítő anticipálása áll. (Gárdonyi 1936)

A tisztulás és elmélyülés jellemzi Liszt munkáit a weimari éveket követően. A magyar stíluselemek reflexiók, esztétikai meg gondolások alapján kerültek bele a zenedarabokba. Témától függetlenül építkezik ezekből: akár a *la Notte* gyász-óda magyar vonatkozásait, akár a liturgikus zene terén megalkotott *Koronázási mise* magyar elemekkel átszőtt kompozícióját vizsgáljuk. Egyre képletszerűbbé vált tehát a valóságos magyar zenei alapokról induló zeneszerző formanyelve, e folyamat összetevőinek legjelentősebb eleme pedig mindvégig a cigányskála maradt.

Liszt Ferenc nem találkozott a 19. századi, mai értelmezés szerinti magyar népi kultúrával, folklórhagyományokkal, magyar nyelvtudás híján nem válhatott valóra „bátyus országjárása”, és nem hathatott rá a romantikus népiesség sem, mely az irodalom, a népköltészet felfedezése által közelebb vihette volna őt a „népi tudáshoz”. Amit azonban ő maga saját társadalmi környezetében tapasztalhatott, azt egyedülállóan illesztette be magas művészetébe. Ha Liszt zenei hangját egy koordináta-rendszerben ábrázolnánk, melynek vízszintes tengelye az időt, függőleges tengelye a magyar zene stílusjegyeinek átvételét a konkrétól az elvont formáig jelenti, egy dinamikusan fölfelé ívelő exponenciális függvényt kapnánk. Kezdetben Liszt népzenei érdeklődése valóságához közelálló volt. A magyar zene közvetlen hatása alatt alkotta első magyar műveit, melyeket pontos dallamátvételek, a magyar téma reális visszaadása vagy annak virtuóz átdolgozása jellemezett. Térben is távolodva a forrástól, ez a magyar stílus egyre magasabb szférákba ívelt, míg végül feloldódott a művész egyéni kifejezőmódjában.

Mindezt végiggondolva az én dilemmám is megszűnt. Liszt Ferenc igenis beszélt magyarul. Igaz, nem a verbális utat, hanem egy sokkal összetettebb, egyetemesebb nyelvet – a zene nyelvét választotta. Oly módon beszélte a magyart, hogy anyanyelvétől függetlenül minden ember értse a földön. A muzsikán keresztül közelebb hozta Európához ezt a nyelvében, gondolkodásában elszigetelt népet: minket.

Irodalomjegyzék

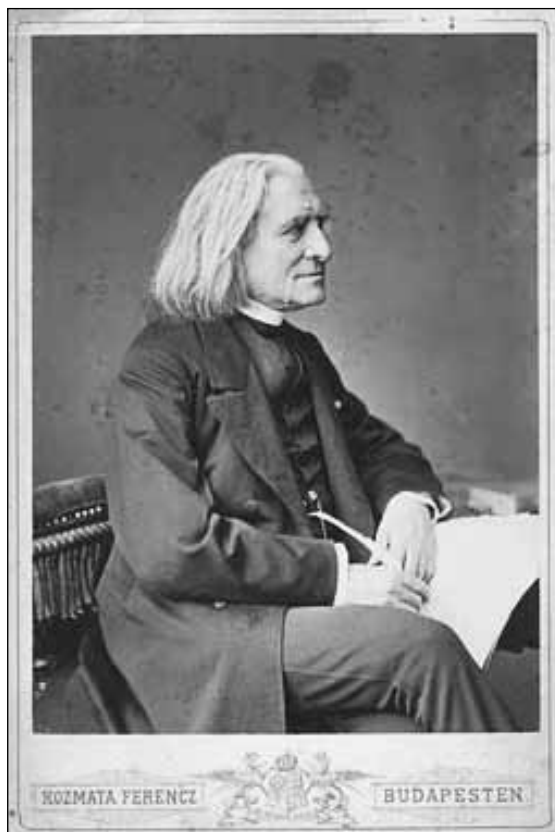
GÁRDONYI Zoltán: *Liszt Ferenc magyar stílusa*. Országos Széchényi Könyvtár kiadványa, Budapest, 1936

HAMBURGER Klára: *Liszt*. Gondolat Kiadó, Budapest, 1980

HANKISS János: *Liszt Ferenc, az író*. Rózsavölgyi és Társa K., Budapest, 1941

VARGYAS Lajos: *A magyarság népzeneje*. Planétás Kiadó, Budapest, 2002

VOIGT Vilmos (szerk.): *A magyar folkór*. Osiris Kiadó, Budapest, 1998

Liszt Ferenc (Kozmata Ferenc fényképe)

Liszt Ferenc emlékezete

Emlékezés, te halvány szöke nemtő,
Sírok fölött borongó géniusz,
Kinek tanyája csendes cipruserdő,
Hisz élni szép és emlékezni bús!
Ó légy ma vidám, ujjongó, szökellő,
És ajkad zengjen, mint a zongora,
Rapszodiát dalolj ma égi nemtő,
Mely visszhangot ver s nem szűnik soha:
Mert bár sok század száll és tűnik ezred,
El nem viszi hírével Liszt Ferencet!

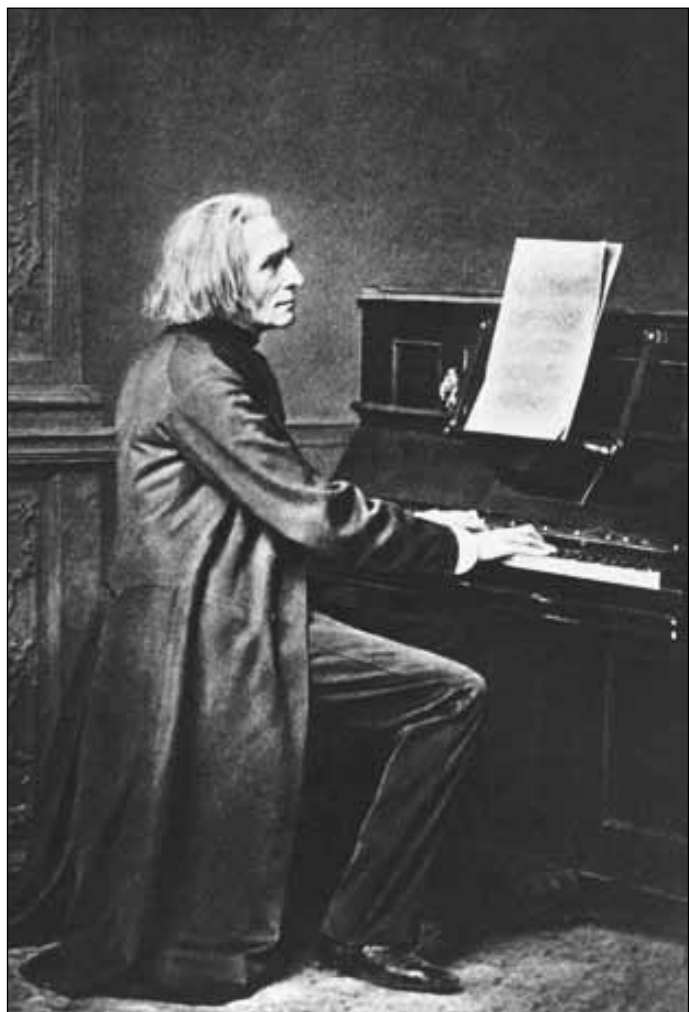
Ó nagy világnak hírhedett zenésze,
Kinek csodás és gazdag húrokon
A legnagyobb költő hódolt szerényen,
Lélekben és zenében oly rokon;
A kései kor bánatos művésze,
Hogy emlékezzék méltón vissza rád,
Ki egykor lázban és gyönyörben égve,
Világot járva hódítál hazát
S míg arany és taps váltakozva csengett,
Magyarnak tudták ott künn Liszt Ferencet!

S ha bús hazád sorsán könnyítни kellett,
Könnyet törölni, vigaszt önteni,
Te jöttél s mély zenéd összhangja mellett,
Uj Amphion, épültek kövei,

*Taníuk rá Pest, Pozsony, Szeged, amelynek
Vészét túlzengte büszke zongorád,
Mely szabadságot hirdetett s szerelmet
S bánat nyomán művészet mámorát.
És a magyar, mint hálás, árva gyermek,
Rajongva hódolt a hű Liszt Ferencnek!*

*Művész hazája széles e világon
Minden táj, hol megértés fénye ég,
Ó téged is tárt karral várt a távol
S ölelt a szabad, dús emberiség
S te tékozoltál lelked aranyából,
De messze nép hitt bár s idegen ég:
Magyar rapszódiaik költője, bátor
Hittel hirdetted a magyar zenét
S távol világban te el nem feledted,
Hol ringatták bölcsőjét Liszt Ferencnek!*

*Áldott művész, ki bennünket szerettél,
Dicsőségedből ó tekints ma ránk,
Melyet világhír karján nem feledtél,
Nézd: büszkén épül, szépül kis hazánk.
Magyar művészet: lelkünk boldog éke,
Ragyogni kezd, erős, szép, fiatal,
A népek nagyszerű hangversenyében
Új indulót próbál ma a magyar!
S hódító és örök zenéje mellett
Ünnepli első hőjét: Liszt Ferencet!*

Liszt a zongoránál

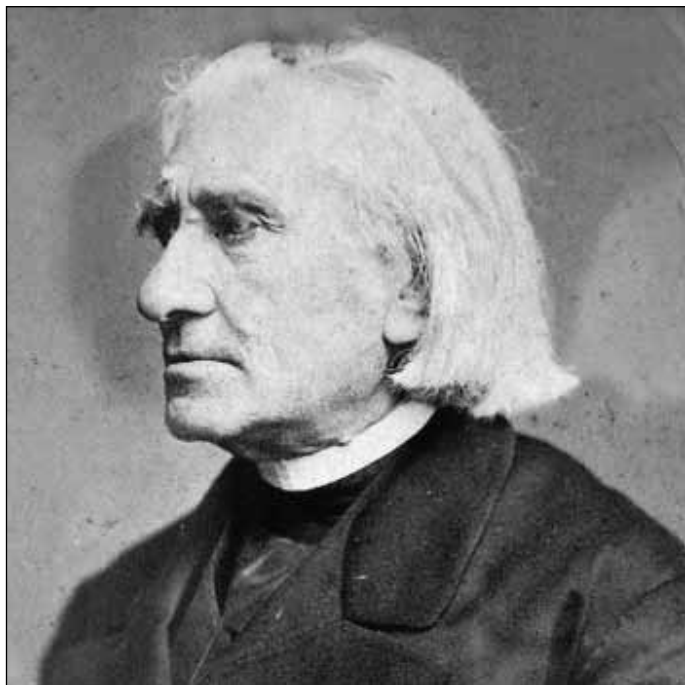
Vigh Kristóf

Liszt Ferenc, a magyar géniusz

Felkérést kaptam Kovács Gergelyné kedves pártfogóm, családi barátunk ajánlására, hogy írjak Liszt Ferencről a Rovát-kák horvátországi magyar tudományos és művészeti folyóiratba az emlékévé alkalmából. Végül is a választás nem volt rossz, hiszen anyai nagyanyám, Jaczkovics Magdolna horvát nemesi család sarja, akinek ősei Károly Róbert idején telepedtek le Kárpátalján, magyar szívű, görög katolikus papi családdá válva.

A horvát himnuszt is feldolgoztam, s fontos részét képezi Csete György építész beremendi „Mebékélés kápolnijának” felszentelésére írt Békehimnusz oratóriumomnak. Kovács Gergelyné ajánlóm pedig az én sorsomban is mérföldkövet jelentett fontos ösztönzései és S.O.S. Világ-Magyarország című szimfonikus költeményem életre hívása révén. Liszt személye is meghatározó volt életemben. Feleségem, Zita is unszolt, így el volt döntve a kérdés, hogy írok Lisztről. Talán ez is egy új mérföldkő lesz számomra. Valójában megtiszteltetés, hogy írhatok, s kifejezhetem mások számára, hogy én, egy jelenkori magyar zeneszerző mit gondolok Lisztről. Különösen, ha éppen zongorista, s egy új harmonikus, bizonyos értelemben új „romantikus” irányzat képviselője vagyok. Tudom, felelősség, hiszen amit lejegyzek, az kitörölhetetlen a szellemi értékelések palettáján. Ilyen szellemi értékelésekből táplálkozik egy ország szellemi, kulturális öntudata, s ez hamisságot nem tűr. Jó néven veszi viszont az igaz, jó szándékú igyekezetet, amely révén a magyar kulturális kincs föltárása egy új megvilágítással gazdagodhat, különösen, ha ez a megközelítés azt a szellemséget tárja föl, amely által mi, magyarok, különös fénnel és magasztos érzéssel szívünkben gondolunk vissza nemzetünk nagyjainak alkotó munkásságára.

Ne várjon tehát a kedves olvasó lexikális ismertetőt, hanem sokkal inkább az ellenkezőjét. Megkísérlem Liszt alakját szellemi oldalról, mégpedig főként a magyar szellemiség oldaláról megközelíteni. Felvetődhet a kérdés: Egy horvátországi magyar folyóiratban? Igen. A magyar–horvát együttélésre tekintve megállapíthatom, hogy a horvát csodálatos lelkiségű nép, amely nem áll messze a magyartól, sőt, jelen korunkban talán jobban is őrzi eredeti szellemét és temperamentumát. Azt, ami hasonlított a régi magyarra.

Liszt időskori fényképe

Zrínyi példáján is láthatjuk, hogyan forr egybe hit, lélek és hűség egy nemzet fölötti hazaszeretetben, mert a hazaszeretet valójában nem más, mint ami bennünket s népünket Istenhez köt. S a két nép közös vonása a lélek, a lelkesedés képessége, amellyel egy közös húron rezgett a múltban, s fog még talán a jövőben is, jó testvéreként.

Liszt Ferenc 1811-ben, kétszáz éve született a nyugat-magyarországi Doborjánban. Sok nemzet vallja magáénak: az osztrák, a francia, még az olasz is, de mindennél ékebben vallanak Liszt hovatarozásáról saját kézírású sorai, amelyet egy egysoros kis kottarészlet mellé írt 1883-ban. A címe is már szimbolikus: Magyar Király-dal (Egy régi magyar dallam nyomán). Alatta: „Mint magyar hazámnak hű fia, Liszt Ferenc”. Mindez magyarul és hibátlanul, cáfolva azokat a forrásokat, amelyek szerint egyáltalán nem tudott magyarul.

Ez egy igazi hitvallás, s nem véletlen, hanem jelzés értékű, hogy Lisztet a magyar királyság eszménye is foglalkoztatta. 1867-es Koronázási miséje is erről vall, de az mindenképpen mond valamit, hogy három évvel 1886-ban bekövetkezett halála előtt éppen egy ősi kis dallamocska jár a fejében, mintha kutatna egy elveszett szálát, mintha a magyar királyeszményt nem a saját korában, hanem a régmúltban lelte volna föl. A Magyar Király-dal első bemutatója érdekes módon meghíúsult, mert a cenzúra nem engedélyezte „kuruc” jellege miatt. Később – dacolva a cenzúrával – a Filharmóniai Társaság mégis bemutatta az Operaház egy rendkívüli hangversenyén. A Szent Koronához s a magyar királyság eszményéhez kapcsolódó műveknek, úgy látszik, hányatott sorsuk van, még akkor is, ha a zenetörténet egyik legnagyobbja, Liszt Ferenc nevéhez kötődnek.

Beethoven is, aki 1823-ban, négy évvel halála előtt homlokon csókolja az apák szokása szerint a 12 éves Lisztet – figyeljünk a számokra, mert fontos jelentésük van –, István király címen szimfonikus nyitányt ír, amellyel németként hívja föl a világ figyelmét az általa magyar ismeretségi köréből megismert királyeszményre, az egyetemes, katolikus, nemzetek fölött álló szakrális uralkodóra, aki az Istennek alárendelt király, aki az égi rendet kívánta itt, a Földön megvalósítani: „Ami fenn, az lenn is.” Talán nem tévedünk, ha azt gondoljuk, hogy Beethoven homlokcsókja voltaképpen az örökség átadása. A klasszikus korszak „zenei fejedelme” átadta a stafétabotot a romantikus korszak „zenei fejedelmének”.

Látható, hogy az isteni inspiráció Nyugat-Európából keleti irányba, Európa közepe felé halad, s a rendezettségéről

ismert klasszikus korszak német hegemóniája után, a fokozatosság elvén, alanyul egy német nyelvű kulturális területtel határos születésű, szenvedélyes lelkű magyar ifjút választ – osztrák származású édesanyával –, aki egyfajta szintézist képez a német „rendelvű” kultúra és az intuitív ősiséget képviselő magyar lélek között.

Idézet Liszt írásából: „... én is ehhez az ősi, erős fajtához tartozom, én is ennek az őseredeti, megszelídíthetetlen nemzetnek vagyok a fia.” Párhuzamosan az isteni inspiráció ugyancsak keletebbre egy 1810-es születésű – Liszttel szinte egyidős – Chopin nevű lengyel géniust teremt, akinek apja francia származású, hogy szintézist képezzen a francia kultúra és a lengyel lélek legszebb, legtisztább megnyilvánulása között. Ezt a kort, a romantika korát tehát az „alkotó léleknek” a nyugat-európai központtól keleti irányban való terjeszkedése, az európai központi kultúra és annak fejlődésébe bekapcsolt népek lelkületének szintézise jellemzi, amelynek két fő reprezentánsa Liszt és Chopin. Mindketten a párizsi szalonok állandó látogatói, a kor arisztokrata rétegei által pártolt és nevelt, így arisztokratává is vált személyek. Az európai központi kultúra tehát kineveli a bekapcsolódó országok új színű, megújulást hozó, ugyanakkor ősiséget visszaidéző lelkületének géniuszeit. Szükség is van erre, hiszen a romantika kora nem viseli el a számára már szűk német „rendelvűséget”, szenvedélyes lélekáradásra van szükség, amely a magyar és a szláv népek sajátja. A staféta átadása kézzelfogható. Ahogyan Lisztnek Beethoven, Liszt 1886-os halálakor az 1881-ben születő Bartóknak adja át képletesen a stafétabotot. Itt most az egyik pólusában Közép-Európára áthelyeződött súlypontú európai kultúra az ősi népi hagyomány felé fordul, mert csak itt tudja fellelni azokat az ősiségi elemeket, amelyek az európai kultúra bölcsőjét képezik. Az európai kulturális fejlődés egyfajta „visszakarolást” valósít meg, Liszt szavával az „őseredetiséggel” és kreativitással formálva a jövőt. Az európai kultúra, hogy teljessé váljon, keresi ősforrását, s itt találja meg, a Kárpát-medencében. Érdekes megfelelés, hogy Európa legnagyobb „vízkészlete, vízforrása” is itt található alattunk!

S mintha a dolog nem menne másként, a forrás megkeresésére kijelölt génius is állást foglal, s szint vall hovatarozásáról, elkötelezettségéről. Bartók csaknem ugyanazt írja le, mint Liszt, miközben első művei is az ő nyomdokán keletkeznek: „...egy célt fogok szolgálni: a magyar nemzet és magyar haza javát”, valamint a Cantata profana-ban szereplő sorok is igazolják a fent leírtakat: „A mi szájunk többé nem iszik pohárból... csak tiszta forrásból.”

Mi lehet ebben a magyar hazában annyira vonzó, hogy Liszt és Bartók szinte „eskütétel” formájában vallanak iránta való elkötelezettségükről? A mai kor embere ezt már nem érti, mert az érzések sokat veszítettek ősi erejükből, az érzések forrása, a szakralitás, az Isten rang nélkülivé vált, és háttérbe került. A jelenkor emberét a kicsinyes anyagi érdek motiválja, világa is már úgy épül föl, hogy azt sugallja, anyagi érdekhálózat minden, s érvényesülésének egyetlen útja, ha azonosul a materiális „érdekvilág” szürke, szellemtelen mechanizmusával. Liszt zenéjének szellemi tartalma fénylő bizonyíték arra, hogy az ő világa képviseli az igazságot, az ő művészete tiszta, szellemi, inspirált művészet, s jelenkorunk értékrendje és felfogása torzult. Ma, amikor beülünk egy koncertterembe Liszt zenéjét hallgatni a 200. évfordulón, vajon tudatában vagyunk-e ennek? Átjár-e minket az az isteni szellem, ami Lisztet inspirálta, hogy rajta keresztül földi mértékkel fölfogható formátumot öltjön, s a képre formáljon bennünket? Képesek vagyunk-e fölfogni, hogy Liszt egy szent ember volt, aki egész életével, annak minden elmentmondásával és emberi mivoltából fakadó gyengeségeivel is fölvállalt egy életszentséget, életfeladatot, hogy az Isten világát, az ember küzdelmét, a jó és a rossz harcát az emberiség számára a zene eszközeivel leképezze, s ezzel a feladattal együtt adekvát módon ferences harmad rendi szerzetes is volt?

Amikor Lisztet hallgatunk, engednünk kell, a nagy zene-költő művei úgy hassanak ránk, hogy szembesítse lelkünket a tiszta művészet istenarcával. Ekkor von be minket abba a bűvkörbe, amelyben ráébredünk saját életszentségünk hiányára és szükségességére, ekkor érthetjük meg csak azt, hogy életünk sokkal több annál, amit a jelenkor anyagi érdekvilága sugall nekünk.

De térjünk vissza: mi annyira vonzó Liszt számára a magyar hazában? A magyar tájak? Európát bejárva ezernyi szép tájat láthatott. A nyelvi kifejezés? Nem tudott jól magyarul, viszont számos európai nyelven folyékonyan beszélt, irodalmi műveltsége főként ezekhez kötődött. Az édesanya? Az édesanya, Lager Mária Anna nem volt magyar, hanem osztrák. Az édesapa? Igen, az ő magyarsága már nyilvánvalóan meghatározó. Azt kell mondanunk, Liszt különös szeretettel csüngött édesapján, Liszt Ádámon, aki magyar hitvallású, meghatározó példa, s akitől zenei tehetségét főképp örökölte, aki ugyancsak egy zenei talentum volt, bár képességeit nem volt lehetősége kibontani teljesen. Liszt Ádám apja, Liszt György is már orgonista, kórusvezető volt, így Liszt Ferenc zenei tehetsége ezekre az alapokra épült. Liszt lelkének alapprincípiuma, a zene tehát szeretett magyar édesapjához kötődött, aki kezdetben maga tanította 6 éves kisfiát zongorázni.

Ne felejtjük el azonban, hogy bármennyire is vegyes lakosságú a terület, Liszt szülőföldje magyar volt, magyar igazgatás, magyar jogrend alatt. Sőt, az osztrák „vonalassággal” szemben egyfajta „összekacsintós virtust” képezett a magyar lakosság s a magyar nemesi világ mindenhová kisugárzó lelkes szabadságeszménye, közösségi mentalitása, összetartó ereje. Nem összehasonlítható ez a világ a Trianon utáni Magyarország elcsatolt határvidékének jellegével, amely egyébként a jelenkori osztrák dominancia ellenére a mai napig a képviselőtestületek összetételében, mentalitásában, számos elemében még mindig magyar. Liszt egyébként mindig megtartotta magyar állampolgárságát, magyar útlevéllal utazott, sőt, francia anyától született gyermekei is magyar állampolgárok voltak. A magyar szülőföld a magyar lelkű édesapával, a magyar mentalitású közösségi és családi szellem meghatározottságaival tehát egyértelmű letéteményese Liszt magyarságának.

De ezzel összefügg Liszt Isten felé irányultsága is, akinél ugyancsak igazolódik az, hogy a hazaszeretet és istenszeretet voltaképpen egymástól nem elválasztható fogalmak.

Lisztben, miután elhagyta szülőföldjét, az elhagyott szülőföldje iránti vágyódás is egy „nemzet feletti” istenszeretetté transzformálódik át, amely különösen inspirálja az Isten s a

földi világban harcát vívó ember ábrázolására. Liszt komolyan foglalkozik azzal, hogy pap lesz, ebben is szeretett édesapja istenkereső lelkületét örökölte, aki két évig római katolikus papi szemináriumba járt. Amikor Liszt korát akarjuk megérteni, nem kerülhetjük ki a jelenkorral való összehasonlításokat sem. Amit abban a korban jelentett az Isten, ma már nem jelenti. Ami akkor Magyarország s magyarságtudat volt, ma már nem az. Ami akkor lélek, önfeláldozás, lelkesedés, mint a magyar lélek sajátosságai, annak ma már alig találjuk nyomát. A méltatlanul oly sokat szidott arisztokrata „rendszerben” – ha volt is bizonyos emberi gőg, s bürokrata osztálykorlát – a legtöbb felismert tehetség pályára került, bármilyen osztályból jött, az arisztokrácia kiművelte és magához emelte őket. A kis Liszt pályája is magyar és osztrák főnemesek támogatásával és ajánlásával indult. A jelenkor demokratikus társadalmában ilyen szintű támogatás nem valószínű, hogy megtörténhetne. Olyan rajongás és minden akadályt legyőző akarat nincs ma már a tehetség s nemes célok érvényesülésére, mint volt Liszt korában.

Ma nincsen magyar arisztokrácia, s nincsen értékeket pártoló, felkaroló vezető réteg. Ezért nincs is tiszta körvonalú kulturális képe az összetételében és felfogásában megváltozott nemzeti elitnek. Van még, persze, hiteles kulturális képük a kultúra legjobb képviselőinek s a társadalomban még föllelhető, értékszemléletű családmaradványoknak és keletkező új családoknak, de ezek többnyire a társadalom egészétől, valamint egymástól is elszigeteltek.

Induljunk el a kis Liszttel. A nagyszerű kezdetek, sikeres hangszeres bemutatkozások után a család Bécsbe költözik, s Liszt tanára Czerny lesz, aki a hangszerkezelés és zongoramethodika egyedülálló szakembere, aki széles skálájú mozgásformákat alkalmazó etüdöket is ír. Czerny olyan, mint a legkiválóbb mesteredző. Mellette az ifjú zongoraművész olyan hangszertechnikai biztonságra és virtuozításra tesz szert, ami abban a korban példa nélküli. Czerny úgy nyilatkozik, hogy ilyen buzgó, szorgalmas és tehetséges növendéke még nem volt. Érzékelhető, hogy Liszt komponistaként is Czernytől tanulja el a virtuóz figuráció alapjait, amelyeket később tovább-

fejleszt. Érdekesség, hogy kezdetben ugyanannál a Salieri-nél tanul zeneelméletet, aki Beethoven és Schubert tanára is volt. Megjegyzendő, hogy az ismert Mozart filmben méltatlanul a Mozart „gonosz” riválisaként ábrázolt Salieri valószínűsíthetően igen jó zeneszerző és kiváló tanár volt, aki mindhárom zenei nagyság pályájához fontos indítólökést adott. – Ennyit korunk önkényes, hamis ábrázolásmódjáról. – Lisztet tehát az isteni gondviselés vezérli, csakúgy, mint a kis Mozartot. Minden sikerül neki, a figyelemfelkeltő bemutatkozás, ösztöndíj, a korszak legjobb tanárai s egy kiváló menedzser az édesapja személyében. Zongoraművészként már 16 éves koráig hatalmas európai karriert fut be. Ekkor 1827-ben édesapja meghal, s innen megváltozik minden. Egy elmélyültebb időszak következik, zongoraórákat ad, évekre eltűnik a nyilvánosság elől. Ekkor s ezután érik azok a hatások, amelyek a már kifejlesztett hangszeres tudását soha nem látott magasságokba emelik, és zenei stílusát végleg kiformálják. Paganini hegedűjátéka óriási lökést ad számára. A párizsi szalonélet keretében ismeri meg Berliozt, Chopint, akik nagy hatással vannak rá, s jó barátok is lesznek. Liszt nem csupán nagyszerű zongorista, hanem feltaláló és felfedező.

A zongorán lehetséges új játékformák feltalálója és felfedezője. Chopin is az volt, csak másképp. Liszt Paganini hangszerjátékának bizonyos effektusait bár használja, különösen Paganini etűdjeiben, de valójában Paganinit nem másolja, csupán arra a felismerésre jut általa, hogy neki zongorán kell létrehoznia ugyanazt a rendkívüli játékmódot, amit Paganini a hegedűn megvalósított. A zongora, persze, egészen más, mint a hegedű. Ki tette volna ezt meg, ha nem ő, az addig ismert legerőteljesebb, legvirtuózabb zongorista, aki kellő fantáziáva, és kreativitással is rendelkezett ehhez a feladathoz? Az eredmény pedig fenomenális volt.

Ezt csak az tudja igazán, aki nemcsak hallotta, hanem játszotta is legvirtuózabb műveit. Liszt a zongora hangszerjátékot a legnagyobb magasságokba emelte. Ez igazi bravúr volt, mert egyrészt rendkívüli ötletesség s félelmetes fizikai teljesítmény kellett hozzá – mégpedig elsőként, mindenki előtt –, másrészt a megteremtett új romantikus hangzásvilág dőb-

benetes volt. A Mazeppa, az Eroica, a transzcendens etűdök valóban, nevükhöz méltóan hihetetlen erőt, fantasztikumot, emberfelettséget sugárzó művek. Liszt zongoraművészként azért lett világhírű és páratlan, mert saját emberfeletti módon virtuóz s rendkívüli hangzás-effektusú művei, valamint átdolgozásai, parafrázisai hallatán a hallgatóság egyszerűen önkívületben őrjöngött. Olyan volt ez, mint egy csoda, a megvalósult lehetetlen. Ami pedig még ennél is több volt, az nem más, mint az emberfeletti tett, küzdelem utáni pillanatokban megszólaló egyszerű, prófétai hangú zeneköltészet, mintegy imádság, hálaadás, ahol aztán megáll a levegő, s kimondatlanul mindenki ugyanazt érzi: – Látjátok, emberek, az emberfeletti tett célja és végeredménye a szeretet, szerelem, Isten. Az ember csak egy porhüvely, s csupán Isten erejével képes csak ilyen nagy dolgokra. A Mefisztó keringő és a Dante szonáta is az emberi élet nagy sorskérdéseivel, az ember földi harcával, s annak komolyságával szembesítő, figyelemkeltő, döbbenetesen virtuóz „fantasztikum”. Szándékosan használom a „fantázia” megnevezés helyett ezt a szót, mert a fantázia szó jelentése részben megváltozott, ma már sokszor a képzelet meseszerű világával azonosítják. A „fantasztikus” jelző pedig számomra a fizikai valóságtól elrugaszkodó és fölé emelkedő, reálisan létező szellemi tartalom megjelenítője. A h-moll szonáta is a fausti problémakör és gondolatvilág briliánsan letisztult megjelenítése, amely már az őt életre hívó tárgyon is fölülelemelkedik, s önálló, saját boltozatú épületként a zeneirodalom egyik legsoikatmondóbb, legnagyobb ívű zongoraműve.

Ez az elsőként elért s önmaga által megteremtett transzcendentális szint csak egyetlennek, egy személyben előadónak és zeneszerzőnek adatott meg az ismert történelemben: Liszt Ferencnek. Bár saját korában zongoraművészként mindenki fenomenálisnak tartotta, de zeneszerzőként őt és irányzatát (Liszt–Wagner irányzat) érdemtelenül számos negatív bírálat is érte, éppen a „rendelvű” német kultúra örökösei részéről, akik egyébként zseniális zeneszerzők, (Schumann–Brahms köre). Ma már nem is értjük ezeket az ellenvetéseket, hiszen tökéletesen érzékeljük, hogy Liszt harmóniai, zenei világa rendkívül szép, gazdag, egyéni és csak rá jellemző, hatalmas

mélységeket, az emberi élet alapkérdéseit megjelenítő, különleges művészi ábrázolásmód.

S felvetődik a kérdés: Miért foglalkozik egy fiatal zongoravirtuóz ilyen mélységekkel?

Menny és pokol harcával, a köztük vergődő földi ember sorsával, az ördög arcával és lelkületével, Szent Erzsébet tisztaságával, Szent Ferenc emberi korlátokon fölülelemkedő szentségével? Liszt olyan ember, olyan művész, aki komolyan veszi Jézus felhívását, amely arról szól, hogy ha elég hit van bennünk, képesek lehetünk az emberfölötti tettek elérésére, végrehajtására. Ha elég hit van bennünk, képesek vagyunk járni a vízen, képesek vagyunk levetni összes földi röghöz kötöttségünket. Liszt személyében megvalósul a csoda, az emberfölöttiségre törő hit manifesztálódik, s létrehoz egy olyan fantasztikumot, egy olyan fizikális síkon is megjelenő valóságfelettit, transzcendenciát, amely nem csupán a zongora lehetőségeinek transzcendenciája, hanem az élet szellemi tartalmának, az emberi élet lényegének, valóságfelettségének ábrázolása. Liszt nem véletlenül használta etűdjeire ezt a kifejezést, valójában kulcsként adta kezünkbe, hogy megértsük az ő szellemi célját, ábrázolásának lényegét, s a transzcendenciát az ő szellemi világára is vonatkoztassuk, amelynek csupán fizikai vetülete és megjelenési formája a hangszertechnikai fantasztikum. Liszt eleven példa arra, hogy tényleges és valóságos szellemi cél, vagyis hit nélkül nem is teremődik meg a célzott szellemiek ábrázolásához szükséges emberfeletti materiális eszköz.

Liszt szellemi célja annak megmutatása, hogy nem csupán véletlenül születtünk a Földre a természet, az univerzum élő anyagvilágának részeként, hanem hogy különleges célú, rendeltetésű, isteni teremtésű élőlények vagyunk, akiknek feladata emberi korlátaik, homályos látásuk, röghöz kötöttségeik legyőzése, az önmagukon való fölülelemkedés.

A „jó” győzelme, igenis a korunkban devalvált és megkérdőjelezett, relativizált „jó” és erkölcs győzelme tehát az isteni cél, világunk átszellemítése. Hogy az legyen itt lenn is, ami fenn. Harcunkat a „gonosz” világával vívjuk, amelynek képe korunkban ugyancsak relativizált, „nem létezőnek” állított, vagy hogy a „rossz csupán bennünk van”, s ez így is kell le-

gyen, mert ha nincs így, akkor „prúdek,” szárazak és élettele-
nek vagyunk.

Liszt élete azonban erre éppen rácsúfol, hiszen ha valaki, akkor ő élt, az életet a maga teljességében élte, szerelmek és barátságok között, utazott, s a világ szépségeiben gyönyörködött. Liszt ugyanolyan hús-vér ember volt, mint bárki, mindent szeretett, ami jót és szépet a földi élet kínál. Sőt, felfokozott temperamentummal, szenvedélyesen rajongott az életért, ahogy Szerelmi álmok című zongoraművéből és Petrarca szonettjeiből is megtapasztalhatjuk. Liszt megcsodált mindent, ami útjába került: völgyet („Obermann völgye”), tavat („A wallenstadti tónál), forrást („Egy forrás partján”), kápolnát („Tell Vilmos kápolnája”), a harangok zúgását („Genfi harangok”), a szökőkutakat („Villa d’Este szökőkútjai”). Megörökíti az erdő zsongását („Erdőzsongás koncertetűd”), az este szépségét, harmóniáját („Esti harmóniák” transzcendens etűd), a velencei gondolázás élményét („Gondoliera”). Megcsodálja Raffaello festményét („Eljegyzés – Sposalizio”), Isten iránti csodálatát fejezi ki a „Bénédiction”-ban, amelyet Lamartine költeménye alapján írt.

Az emberfölötti hit győzelmét ábrázolja két legendájában: „Szent Ferenc a vízen jár – Szent Ferenc a madaraknak prédikál”. A fősoroltak mind zongorára írt művek. Liszt költészete legközvetlenebbül zongorán nyilatkozik meg, ahol leginkább otthon van, s amelyhez kifejezési ösztöne leginkább kapcsolja. Ugyancsak zongorára születik a menny és pokol harcát s az ember küzdelmét fantasztikus szellemi és technikai inspirációval kivitelezett, bravúros Dante szonáta – Dante Isteni színjáték című művének alapján – s Goethe Faustja alapján a kiemelkedő jelentőségű h-moll szonáta, a lehengető virtuozitású Mefisztó keringő. Két legjelentősebb zenekari művében, a Dante és Faust szimfóniában részletesen is kidolgozza ezt a személyét mélyen foglalkoztató témát.

A Les Préludes, Bölcsőtől a sírig, Hamlet, Mazeppa, Prométheus, Orpheus és Tasso szimfonikus költeményeiben ugyancsak az emberi sorsról, az ember drámai helytállásáról szól, a hősi élet különböző példáinak nagy hatású ábrázolásával.

Isten dicsőségét hirdeti különös szépségű, Szent Erzsébet legendája című oratóriumával, az Esztergomi Bazilika felszentelésére írt nagy jelentőségű Esztergomi miséjével, áhítatos és magasztos érzésvilágát kifejező Krisztus oratóriumával, Via crucis (Keresztút) című művével, számos Ave Maria (Üdvözlégy) és Pater Noster (Miatyánk) megzenésítéssel.

„Istennek és a császárnak is megadja a tiszteletet” Ferenc József magyar király koronázására írt Koronázási miséjével, amelynek Mátyás-templomi bemutatójára egyébként hazafias állásfoglalásai miatt meg sem hívják. Nem volna, persze, Liszt, ha nem foglalkozna a halál kérdésével is. Ezért Requiem-et ír, valamint egyik zongoraversenye is a Dies irae... „Harag napja” gregorián ének alapmotívumára írt Haláltánc. Liszt világszerte leginkább játszott, legismertebb zongoraversenyei az Esz-dúr és az A-dúr. Számos csodálatos dalt is költött.

Liszt munkásságának kimagasló része a hazaszeretetét kifejező, magyarsággal kapcsolatos művek sora. A már említett Szent Erzsébet legendája, Koronázási és Esztergomi mise mellett jelentős virtuóz zongoraművei a Magyar Rapszodiák, köztük a Rákóczi-induló grandiózus zongora-letétje, egyéb népdalfeldolgozásai, a Hungária kantáta, a Hungária és Hunok csatája című szimfonikus költemények, a Magyar fantázia című zongoraversenye, az 1848-as magyar forradalomnak emléket állító Hősi induló, Magyar rohaminduló, Magyar gyors induló, valamint a „Funérailles” című, a szabadságharc hőseit gyászoló zongoradarabja. Mindezek a címek s a művek jellege nyilvánvalóan tanúskodnak Lisztnek a magyar szabadságharc melletti, teljes mellszélességű kiállásáról, sőt, dacos magyar önérzetéről és harcos hazafiságáról. Petőfi szabadságharc hőseinek is adózik „Petőfi szellemének” című zongoraművével, valamint „A magyarok istene” című dalával, a nemzet nagyjainak pedig a Magyar történelmi arcképek című zongorasorozatával állít emléket (Széchenyi, Deák, Teleki, Eötvös, Vörösmarty, Petőfi, Mosonyi). A Magyar Király-dal című kompozíciója dal és zenekari kíséretes kórusmű formájában is megjelenik.

Liszt a művészet fejlődését, az emberiség földi harcát, a jó és a rossz küzdelmét, a földi talentumok megsokszorozását

mindig is közös, csoportos ügynek tekintette, mai szóval igazi „irányító csapatjátékos” volt. Saját tehetségének kibontása mellett, a talentumok megsokszorozásának fontos lehetőségeként a mások talentuma sokszorozásának feladatát tekintette. Csodálatos lényeglátással az emberi kultúrát egy egységes egészként szemlélte, amelynek parkjában akkor ő volt a fő kertész. Az ő életében ez a park csodálatosan zöldellt, dúsan termett, bővült és gazdagodott. Soha nem volt irigy, féltékeny, épp ellenkezőleg, minden értéket fölkarolt, sőt, minden értéknek részévé vált. Minden jelentős zenei alkotás propagálásában részt vett, minden jelentős vagy jelentősnek ígérkező művet bemutatott. Átírta zongorára Bach számos orgonaművét, Beethoven szimfóniáit, Berlioz műveit, Schubert dalait, Erkel Himnuszát, Egressy Szózatát. Feldolgozta fantáziaszerűen, kivonat formában a kor népszerű operáit, Bellini, Donizetti, Verdi és Wagner műveit, parafrázisokat készített belőlük, s koncertjein el is játszotta ezeket kívülről.

Egyszerűen hihetetlen az a kotta- és partitúraolvasási képesség, az a memória és munkabírás s munkatempó, ami Lisztet jellemzi. Ezeket a képességeit előzékeny, lovagias, gálans arisztokrata módjára állítja barátai és zeneszerző társai szolgálatába. Chopinről remek tanulmányt is ír, amellyel jelentőségét elsőként bizonyítja, s ezzel kijelöli zsenijének méltó zene-történeti helyét. Berliozt és Wagnert még életükben s haláluk után is az őket megillető helyre igyekszik emelni. Beethoven iránt is rendkívüli tiszteletet mutat, kantátát ír az emlékére, támogatja bonni és bécsi szobrának felállítását. Mindent elkövet, hogy az igazi érték elnyerje méltó helyét és megbecsülését. Szinte nincs olyan nemes ügy, amelyben ne venne részt. A katasztrófasújtottak, főként a magyar árvízkárosultak megsegítésére rendszeresen koncertezik. Különös becsben tartja szülőhazáját, Magyarországot, ahová vissza-visszatér, majd később tartósan be is kapcsolódik annak kulturális főlemelésébe.

A Zeneakadémia élén – Erkelrel együtt – olyan pedagógiai munkásságot folytat, amely napjainkig meghatározza a magyar zenei élet színvonalát. Thomán István, Szendy Árpád és más zongorista növendékeivel indul a kiemelkedő magyar zongorista generációk sora, amely aztán megtermékenyíti a

teljes magyar zenei életet. E sorok írója is zongoristaként képesen Liszt „ükunokája” a Liszt–Thomán István–Dohnányi Ernő–Solymos Péter pedagógiai lánc révén, de elmondható, hogy nincs olyan magyar zongorista, aki ne lenne bizonyos értelemben „pedagógiai” leszármazottja Liszt Ferencnek. Bartók és Dohnányi is Thomán növendékeként Liszt „unokája”, akik aztán Kodállal együtt az európai zene egyik súlypontját a Kárpát-medencére helyezik át. Liszt tehát nemcsak az európai zenekultúra megújítója, az új zongoratechnika megteremtője, az európai kultúra központi személyisége, hanem a magyar zeneművészet fejlődésének is megalapozója.

Liszt személyiségének és pályájának kulcsfontosságú meghatározója édesapja, de fontos háttérrel jelent számára édesanyja is, aki 1866-ban, Párizsban hunyt el. Tanáraiként Czerny, Salieri, Reicha, majd alkotó társaként és barátként Berlioz, Chopin, Paganini, Glinka, Wagner, Erkel és Mosonyi formálják egyéniségét. Jelentősen hat rá Dante, Victor Hugo, Goethe, Heine, Schiller és Petőfi. Lisztnek Európa-szerte igen sok a barátja, egyházi személyek, főnemesek, egyszerű emberek. Számos magyar barátja is van, ismeri Széchenyit és Bathyányt is, szinte az egész magyar vezető réteget. Két jelentős szerelmi kapcsolata van életében, akik társai, jellemének és munkásságának formálói: a francia Marie d'Agoult grófnő, született Marie de Flavigny, gyermekeinek anyja, majd később a kijevei Karolin Sayn Wittgenstein hercegnő, akivel majdnem létrejön házassága. A sors úgy akarta azonban, hogy Liszt ne házasodjon meg, Cosima lánya előbb Bülow zongoraművész, majd Wagner hitvese. Liszt soha nem bízza el magát, mindig alázatos, tökéletesen tisztában van vele, hogy mindent Istennek köszönhet. Gyermekkorától fontolgatja a papi hivatást. Gondoljuk csak meg, kinek jutna eszébe hasonló, aki világhírű, ünnepezt művész, pályája csúcán, akinek minden megadatik, hogy Istennek szóló háláját egy neki szentelt életben, szerzetesként mutassa ki? Liszt alkotása éppen azért lett emberfeletti, mert ő valóban emberfeletti jellem, az alázatnak, az Isten iránti hálának kifejezője egész életében. Liszt a lehetlent nem ismerő, pozitív gondolkodás példája, a fizikai gyakorlatot a legmagasabb szellemi szinttel párosító személyiség.

Liszt zeneszerzői munkásságának befejező része a sokat emlegetett időskori, letisztult és eszköztelenné vált, absztrakt zenei világ, amelyet sokan a XX. századi modern zene előfutárának tartanak. Liszt valóban előfutára az impresszionizmusnak s a teljes 12 fokú hangrendszert igénybe vevő, kibővített hangzásspektrumú, késő romantikus zenének. Mégis megjegyzendő, hogy Liszt a XX. század dodekafón és atonális irányzatainak tekintetében sokkal inkább „látnok” volt, mint előfutár. Megsejtette és megérezte, hogy mi fog következni, vizionálta az emberiség romantikus korszakát követő háborúkat, a szellemiség hanyatlását. Késői műveinek ilyen baljós címeket is adott, mint „Szürke felhők” s „Balcsillagzat”, mindkettő vészjóslóan komor mű. A szenteknek, bölcseknek s az isteni szellemtől átitatott embereknek sokszor van látnoki képességük, amellyel érzékelik az eljövendő hanyatló és emelkedő korszakokat. Liszt egy ilyen emelkedő korszak, a XIX. század romantikájának isteni szellemtől inspirált vezéregyénisége, aki tisztában volt azzal, hogy az emberiség szellemi válságkorszakoknak néz még elébe. Üzenete éppen ezért nem az, hogy ő, aki alkotásaival igazolta a zene szellemi természetét, Istentől való szépségét és erejét, ábrázolta a földi ember harcát, megjelölte feladatát, mégis élete végén az eljövő „szürkeség” és elszellemtelenedés „balcsillagzatú” korszakához vezető előfutárként szerepeljen. Éppen megfordítva, üzenete a következő: Ha majd eljön a „szürkeség”, s az emberiség sorsa „balcsillagzat” alatt áll, akkor hallgassátok újra műveimet, szívvel és szellemmel, mert ez segíteni fog nektek visszatalálni Istenhez, az emberi élet küzdelmének és értelmének megtalálásához, a szellemi tartalom „fizikai” szint fölé emelkedő transzcendens valóságfelettségének érzékeléséhez. A fizikai és szellemi világot műveiben összekapcsoló Liszt tehát olyan minta, amelyből a szellemi harmónia és válság korszakainak idején egyaránt meríthetünk, orvosság a léleknek, s példája az ember szellemi önmegvalósításának.

Érdemes elgondolkodnunk azon, hogy jelen világunk hol tart mostan, hogyan áll szeretet, hazaszeretet, szellemiség, a teremtő Isten megbecsülésének s önmagunk helyes megítélésének dolgában. Vajon helytálló-e az a szemlélet, hogy min-

den problémánk gazdasági jellegű, s arra a megoldás csak a pénzügyi politika megfelelő lépéseiben rejlik? S miközben folyamatosan ezt szajkózza a világ, folyamatosan romlik a világ gazdasági helyzete, egy lépést sem tettünk az emberiség nagyobb része sorsának orvoslására, s még magunkat sem vagyunk képesek egyenesbe hozni. Nem is fogjuk így, mert világunk a pénzügyi, materiális érdekszemlélet hamisságán, s nem az igaz értékszemléleten és szellemi kiválasztáson alapul. Vállaljuk hát a szellemi lépést, amire Liszt is felhív bennünket?

Merünk-e hinni, s élvezni általa az Isten áldásait, vagy megmaradunk tartósan abban az önmagát spirálózó, materiális ördögkerékben, s forrunk saját levünkben, amelybe az elmúlt ötven év sokrétű gonosz ármánykodása taszította balról és jobbról gondolkodásmódunkat?

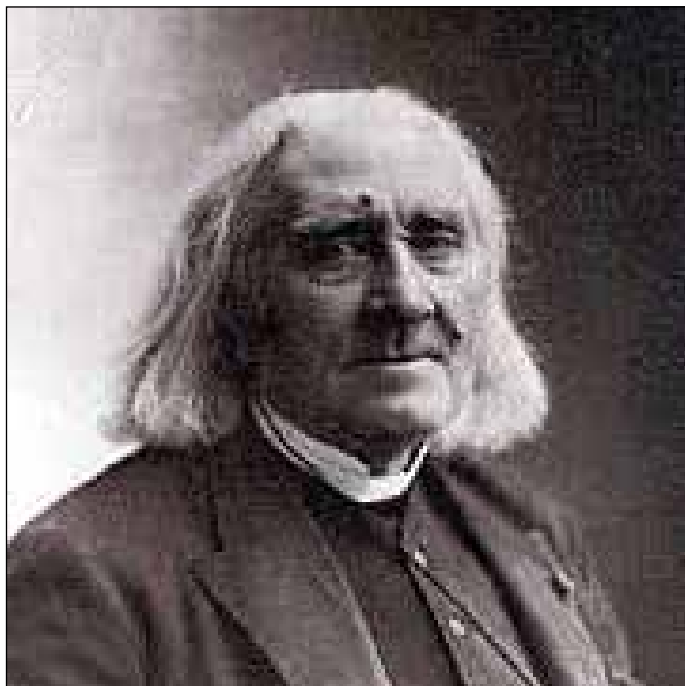
Kipróbáltuk-e már, mit jelentene, ha egyszer vakok maradnánk az egyedül kézzelfoghatónak mondott materiális utak illuzórikus elképzelésében, s engednénk, hogy a lélek megteremtse számunkra azokat a valóban reális, természetes eszközöket önmagunk s mások megsegítésére, amelyek voltaképpen itt hevernek a lábunk előtt. Miért nem élünk tehetségeinkkel, találmányainkkal, természeti kincseinkkel? A határainkon kívül élő magyarok tiszta, nemzetünk eredeti lelkületét helyreállító energiáival? A fantázia, a kreativitás, és 56-os forradalmunk testvériségének eszközeivel?

Lisztről neveztük el repülőterünket, ez nagyon jó, „földről” inspirált döntés.

Azt szimbolizálja, hogy Liszt Ferenc Budapestje összeköti Európa és a világ országait úgy, ahogy Liszt Ferenc tette, aki egykor az európai kultúra középpontja volt. Ez a szimbolika működik a politikai menedzsment, a kereskedelem és marketing szintjén is, de működhet másképp is. Erre is felhív ez a tanulmány. Kezelhetjük ezt a szimbolikát Liszt szellemében: Kezdjünk el újra szárnyalni, kapcsoljuk össze az eget a földdel mi, magyarok, mint az égi madarak, s áraszuk ki a szellemi megújulást a világ felé, legyünk a szíve az új, felemelkedő harmonikus kornak, mert Liszt szavaival... mi ennek az őseredeti nemzetnek örökösei vagyunk. Pio atya jóslata szerint „valamikor annak a madárnak ki kell repülnie a kalitkából!” Sőt,

képletesen, adjunk szellemi kenyeret a világnak! Az a föld és az a nép adja ezt, ahol a legjobb „búza” terem, s „tisza forrást” rejt a föld mélye, Európa legnagyobb vízkészletét.

S ne feledjük, ahogy kenyér nincs liszt nélkül, a szellemi kenyér és búza, amelyet a „börtönéből szabadult madár” visz eleségül a világnak, sincsen Liszt Ferenc nélkül.

Liszt utolsó fényképe

Frankovics György

Slavimo slavno, Slaveni

(A Napút folyóirat új száma)

Szondi György szerkesztésében 2001-től évi tíz számmal jelentkezik a budapesti irodalmi, művészeti, környezeti Napút elnevezésű folyóirat. Eme szellemi műhely eddig számos író, költőt, fordítót, kutatót fedezett fel, s nyújtott lehetőséget számukra írói zsengeik, illetve elterjedt ismeretségük révén más műveik bemutatására is. A folyóiratban neves magyar írók írásai kapnak helyet, többek között Szakonyi Károly mellett szép számú fordító, akik német, román, spanyol és más szerzők verseit ültették át magyar nyelvre. Az új, 6. számban többek között más alkotások – színmű, szobrok, elbeszélések stb. – kerülnek bemutatásra, ily módon váltva ki olvasóik tiszteletét és megbecsülését.

Az alábbiakban a folyóiratban közölt magyar-horvát kapcsolatok ismertetésére helyezzük a hangsúlyt, eltekintve más írásoktól.

A kiadvány két Dráva menti horvát népmesét közöl. Tekintettel arra, hogy a határfolyó közelében élő kreatív, fantáziadús, tehetséges mesemondók Frankovics György gyűjtőnek és fordítónak a Hunyadi János lakodalma (Ženidba Sibinjanin Janka) és a Márkó királyfi és Madzsarina Fülöp (Marko kraljević i Filip Mađarina) epikus, illetve hősi éneket nem a megszokott tízes szótagú verssorokban adták elő anyanyelvükön, hanem meseként mondták el, amelyekben azonban jól érzékelhetők a «deseterac» lüktetése és a verssoraik végén jelentkező páros rímek. Szondi szerkesztő említést tesz arról, hogy e két mese a Napkút Kiadónál hamarosan Katona a majmok országában című mesekötetben jelenik meg, mely új kiadvány 121 horvát és roma népmesét tartalmaz majd a Dráva mellékéről.

*Liszt Ferenc arcképe, 1856
(Wilhelm
von Kaulbach portréja)*

Figyelemfelkeltő Gracza Lajos *Slavimo slavno, Slaveni* című írása. A szláv apostolok, Cirill és Metód tiszteletére komponált Liszt-mű születésének és bemutatásának körülményeit mutatja be a szerző egy alaposan felkutatott interetnikus háttérű kitekintésben és rajzolatban.

Megemlékezvén Cirill és Metód ezeréves missziójára, 1863-ban egy sor millenniumi ünnepség megtartására került sor, így többek között Prágában, Bécsben, Rómában

és Brünnbén, ahol többnyire megfordultak a szláv keresztény misszionáriusok, illetve követőkre és tanítványokra találtak. Metód többek között a Balaton környéki Zalavárban (Mosaburg), Morvában is megfordult, elterjesztve ezáltal ezen a vidékeken a szláv népek között a szláv nyelvű írásbeliséget, kultúrát és nem utolsó sorban a keresztény tanokat.

Liszt szülőháza az ausztriai Doborjában

Liszt Ferenc az egykori nyugat-magyarországi, Sopronhoz közeli, horvátok lakta Rajnofban született (magyarul Doborján, németül Reiding) 1811. október 22-én. (Bayreuthban halt meg 1886. július 31-én.) A 19. század egyik legjelentősebb romantikus zeneszerzője, erre az alkalomra komponálta ünnepi himnuszát *Slavimo slavno, Slaveni címen!* E brünni bemutató során elhangzott még Pavel Krizkovsky (1820–1885) *Szent Cyrill és Method* című kantátája is.

Liszt *Szláv himnusza* – műfaját tekintve – férfikarra írt organakíséretes himnusz, amelyet 1863-ban adtak elő a római San Girolamo degli Schiavoniben (a szlávok, illetve a horvátok Szent Jánosról elnevezett templomában).

A mű keletkezésének pontos körülményeiről keveset tudunk – közli Gracza. Az eredeti háromoldalas kézirat Weimarban található. Első oldalán a himnusz szövege, valamint annak német fordítása olvasható. A szöveg szerint a szerző a dubrovnikai író és politikus, Orsat Medo Pučić gróf (1821–1882) (*Graf Orsato Pozza aus Ragusa*), a német nyelvű fordító Stjepan Mlinarić (*Stefan Mlinaric, Erzpriester des Kapitels zu S. Dirolamo a Rigetto. Nr. 108*).

Gróf Orsat Medo Pučić (1821–1882)

Cirill és Metód szláv apostolok

A horvát eredeti verssorok ekképpen hangzanak:

*Slavimo slavno, Slaveni,
Tisućuročnu godinu.
Od kada narod prosiju,
Pod slavnim krsta zlameni,
Slava solunskom porodu!
Slava Kirilu, Metodu!
Slava Kirilu, Metodu!*

Stjepan Mlinarić főpap német fordításában:

*Lasst uns rühmen felerich, wir Slawen,
das tausendfristige Jahr,
Seit wann das Volk sie warben,
Unter der berühmte Zeichen des Kreuzes.
Ruhm de Saloniki'schen Geburt!
Ruhm Kyrill, Methodius!
Ruhm Kyrill, Methodius!*

Gracza Lajos alábbi magyar nyelvű fordítása, a német nyelvű fordítás tükörképe:

80

*Szlávok, szóljon szózatunk,
Már ezredével
Ragyogj népünk felett
A dicső kereszt fénye.
Dicsőség Szaloniki szülötteinek!
Dicsőség Cirillnek, Metódnak!
Dicsőség Cirillnek, Metódnak!*

A kétoldalnyi kottaszöveget Philipp Wolfrum tisztázta le és készítette elő nyomtatásra. Liszt a bemutató után két nappal, 1963. július 5-én zongorára, majd később orgonára dolgozta át a művet. A zongoraátírat 1902-ben jelent meg, az orgonaátíratot Andante maestoso címmel 1911-ben hozták nyilvánosságra, közli Gracza Lajos a Napút folyóirat 6. számában.

Liszt Ferenc

műveinek jegyzéke

Opera

- **S.1**, *Don Sanche, ou le Château de l'Amour* (1824–25)

Egyházi kórusművek

- **S.2**, *Szent Erzsébet legendája* (1857–62)
- **S.3**, *Christus* (1855–67)
- **S.4**, *Cantico del sol di Francesco d'Assisi* [első/második változat] (1862, 1880–81)
- **S.5**, *Die heilige Cäcilia* (1874)
- **S.6**, *Die Glocken des Strassburger Münsters (Longfellow)* (1874)
- **S.7**, *Cantantibus organis* (1879)
- **S.8**, *Missa quattuor vocum ad aequales concinente organo* [első/második változat] (1848, 1869)
- **S.9**, *Missa solennis zur Einweihung der Basilika in Gran (Gran Mass)* [első/második változat] (1855, 1857-58)
- **S.10**, *Missa choralis, organo concinente* (1865)
- **S.11**, *Magyar koronázási mise* (1866–67)
- **S.12**, *Requiem* (1867–68)

A Magyar koronázási mise partitúrája

- **S.13**, *13. zsoltár (Herr, wie lange ?)* [első/második/harmadik változat] (1855, 1858, 1862)
- **S.14**, *18. zsoltár (Coeli enarrant)* (1860)
- **S.15**, *23. zsoltár (Mein Gott, der ist mein hirt)* [első/második változat] (1859, 1862)
- **S.15a**, *116. zsoltár (Laudate Dominum)* (1869)
- **S.16**, *129. zsoltár (De profundis)* (1880–83)
- **S.17**, *137. zsoltár* [első/második változat] (1859–62)
- **S.18**, *Öt francia kórusmű* (1840–49)
- **S.19**, *Hymne de l'enfant à son réveil (Lamartine)* [első/második változat] (1847, 1862)
- **S.20**, *Ave Maria I* [első/második változat] (1846, 1852)
- **S.21**, *Pater noster II* [első/második változat] (1846, 1848)
- **S.22**, *Pater noster IV* vegyes karra és orgonára (1850)
- **S.23**, *Domine salvum fac regem* (1853)
- **S.24**, *Te Deum II* (1853?)
- **S.25**, *Beati pauperes spiritu (Die Seligkeiten)* (1853)
- **S.26**, *Festgesang zur Eröffnung der zehnten allgemeinen deutschen Lehrerversammlung* (1858)
- **S.27**, *Te Deum I* (1867)
- **S.28**, *An den heiligen Franziskus von Paula* (b. 1860)
- **S.29**, *Pater noster I* (b. 1860)
- **S.30**, *Responsorien und Antiphonen* (1860)
- **S.31**, *Christus ist geboren I* [első/második változat] (1863?)
- **S.32**, *Christus ist geboren II* [első/második változat] (1863?)
- **S.33**, *Slavimo Slavno Slaveni!* [első/második változat] (1863, 1866)
- **S.34**, *Ave maris stella* [első/második változat] (1865–66, 1868)

- **S.35**, *Crux!* (*Guichon de Grandpont*) (1865)
- **S.36**, *Dall' alma Roma* (1866)
- **S.37**, *Mihi autem adhaerere* (a 73. zoltárból) (1868)
- **S.38**, *Ave Maria II* (1869)
- **S.39**, *Inno a Maria Vergine* (1869)
- **S.40**, *O salutaris hostia I* (1869?)
- **S.41**, *Pater noster III* [első/második változat] (1869)
- **S.42**, *Tantum ergo* [első/második változat] (1869)
- **S.43**, *O salutaris hostia II* (1870?)
- **S.44**, *Ave verum corpus* (1871)
- **S.45**, *Libera me* (1871)
- **S.46**, *Anima Christi sanctifica me* [első/második változat] (1874, kb. 1874)
- **S.47**, *St Christopher. Legend* (1881)
- **S.48**, *Der Herr bewahret die Seelen seiner Heiligen* (1875)
- **S.49**, *Weihnachtslied (O heilige Nacht)* (a. 1876)
- **S.50**, *12 Alte deutsche geistliche Weisen (Chorales)* [12 korál] (- 1878–79)
- **S.51**, *Gott sei uns gnädig und barmherzig* (1878)
- **S.52**, *Septem Sacramenta. Responsoria com organo vel harmonio concinente* (1878)
- **S.53**, *Via Crucis* (1878–79)
- **S.54**, *O Roma nobilis* (1879)
- **S.55**, *Ossa arida* (1879)
- **S.56**, *Rosario* [4 korál] (1879)
- **S.57**, *In domum Domino imibus* (1884?)
- **S.58**, *O sacrum convivium* (1884?)
- **S.59**, *Pro Papa* (ca. 1880)
- **S.60**, *Zur Trauung. Geistliche Vermählungsmusik (Ave Maria III)* (1883)
- **S.61**, *Nun danket alle Gott* (1883)
- **S.62**, *Mariengarten* (kb. 1884)

- **S.63**, *Qui seminant in lacrimis* (1884)
- **S.64**, *Pax vobiscum!* (1885)
- **S.65**, *Qui Mariam absolvisti* (1885)
- **S.66**, *Salve Regina* (1885)

Világi kórusművek

- **S.67**, *Beethoven Cantata No. 1: Festkantate zur Enthüllung* (1845)
- **S.68**, *Beethoven Cantata No. 2: Zur Säkularfeier Beethovens* (1869–70)
- **S.69**, *Korúsművek Herder Megszabadított Prometeuszához* (1850)
- **S.70**, *An die Künstler (Schiller)* [első/második/harmadik változat] (1853, 1853, 1856)
- **S.71**, *Gaudeamus igitur. Humoreske* (1869)
- **S.72**, *Vierstimmige Männergesänge* [4 korál] (a Mozart-alapítvány számára) (1841)
- **S.73**, *Es war einmal ein König* (1845)
- **S.74**, *Das deutsche Vaterland* (1839)
- **S.75**, *Über allen Gipfeln ist Ruh* (Goethe) [első/második változat] (1842, 1849)
- **S.76**, *Das düstre Meer umrauscht mich* (1842)
- **S.77**, *Die lustige Legion* (A. Buchheim) (1846)
- **S.78**, *Trinkspruch* (1843)
- **S.79**, *Titan* (Schobert) (1842–47)
- **S.80**, *Les Quatre Éléments* (Autran) (1845)
- **S.81**, *Le Forgeron* (de Lamennais) (1845)
- **S.81a**, *A patakhoz* (Garay János) (1846)
- **S.82**, *Arbeiterchor* (de Lamennais?) (1848)
- **S.83**, *Ungaria-Kantate* (Hungaria 1848 Cantata) (1848)
- **S.84**, *Licht, mehr Licht* (1849)
- **S.85**, *Chorus of Angels from Goethe's Faust* (1849)
- **S.86**, *Ünnepi kórus a weimari Harder-emlékmű*

- leleplezésére férfikarra és zongorára (A. Schöll) (1850)*
- **S.87**, *Weimars Volkslied (Cornelius) [6 változat] (1857)*
  - **S.88**, *Morgenlied (Hoffmann von Fallersleben) (1859)*
  - **S.89**, *Mit klingendem Spiel (1859–62 ?)*
  - **S.90**, *Katonadal (Goethe Faustjából [12 chorals] (1842–60)*
  - **S.91**, *Das Lied der Begeisterung. A lelkesedés dala (1871)*
  - **S.92**, *Carl August weilt mit un S. Festgesang zur Enthüllung des Carl-August-Denkmal in Weimar am 3 September 1875 (1875)*
  - **S.93**, *Ungarisches Königslied. Magyar Király-dal (Ábrányi) [6 változat] (1883)*
  - **S.94**, *Gruss (1885?)*

Zenekari művek

Szimfonikus költemények

- **S.95**, *Poème symphonique No. 1, Ce qu'on entend sur la montagne [első/második/harmadik változat] (1848-49, 1850, 1854)*
- **S.96**, *Poème symphonique No. 2, Tasso, Lamento e Trionfo [első/második/harmadik változat] (1849, 1850-51, 1854)*
- **S.97**, *Poème symphonique No. 3, Les Préludes (1848)*
- **S.98**, *Poème symphonique No. 4, Orpheus (1853–54)*
- **S.99**, *Poème symphonique No. 5, Prometheus [első/második változat] (1850, 1855)*
- **S.100**, *Poème symphonique No. 6, Mazeppa [első/második változat] (1851, b. 1854)*
- **S.101**, *Poème symphonique No. 7, Ünnepi hangok [1863-as módosításokkal] (1853)*
- **S.102**, *Poème symphonique No. 8, Héroïde funèbre [első/második változat] (1849-50, 1854)*
- **S.103**, *Poème symphonique No. 9, Hungaria (1854)*

- **S.104**, *Poème symphonique No. 10, Hamlet* (1858)
- **S.105**, *Poème symphonique No. 11, Hunnenschlacht* (1856–57)
- **S.106**, *Poème symphonique No. 12, Die Ideale* (1857)
- **S.107**, *Poème symphonique No. 13, Von der Wiege bis zum Grabe* (1881–82)

Egyéb zenekari művek

- **S.108**, *Eine Faust-Symphonie* [első/második változat] (1854, 1861)
- **S.109**, *Eine Symphonie zu Dante's Divina Commedia* (1855–56)
- **S.110**, *Deux Épisodes d'après le Faust de Lenau* [2 darab] (1859–61)
- **S.111**, *Zweite Mephisto Waltz* (1881)
- **S.112**, *Trois Odes Funèbres* [3 darab] (1860–66)
- **S.113**, *Salve Polonia* (1863)
- **S.114**, *Künstlerfestzug zur Schillerfeier* (1857)
- **S.115**, *Festmarsch zur Goethejubiläumsfeier* [első/második változat] (1849, 1857)
- **S.116**, *Festmarsch nach Motiven von E.H.z. S.-C.-G.* (1857)
- **S.117**, *Rákóczy March* (1865)
- **S.118**, *Ungarischer Marsch zur Krönungsfeier in Ofen-Pest (am 8 Juni 1867)* (1870)
- **S.119**, *Ungarischer Sturmarsch* (1875)

Zongora és zenekar

- **S.120**, *Grande Fantaisie Symphonique* (1834)
- **S.121**, *Malediction* (1833)
- **S.122**, *Fantasie über Beethovens Ruinen von Athen* [első/második változat] (1837?, 1849)
- **S.123**, *Fantasie über ungarische Volksmelodien* (1852)
- **S.124**, *Zongoraverseny No. 1.* [első/második változat]

(1849, 1856)

S.125, *Zongoraverseny No. 2.* [első/második változat] (1839, 1849)

S.125a, *Zongoraverseny No. 3.* (1836–39)

S.126, *Haláltánc* (1849, 1859)

S.126a, *Zongoraverseny „Magyar stílusban”* (1885)

Kamarazene

- **S.126b**, *Zwei Waltzer* [2 darab] (1832)
- **S.127**, *Duo (Sonata) - Sur des thèmes polonais* (1832–35 ?)
- **S.128**, *Grand duo concertant sur la Romance de M.Lafont Le Marin* [első/második változat] (kb. 1835–37, 1849)
- **S.129**, *Epithalam zu Eduard. Reményis Vermählungsfeier* (1872)
- **S.130**, *Élégie No. 1* [első/második/harmadik változat] (1874)
- **S.131**, *Élégie No. 2* (1877)
- **S.132**, *Romance oubliée* (1880)
- **S.133**, *Die Wiege* (1881?)
- **S.134**, *La lugubre gondola* [első/második változat] (1883?, 1885?)
- **S.135**, *Am Grabe Richard Wagners* (1883)

87

Zongoraművek

Tanulmányok

- **S.136**, *Études en douze exercices dans tous les tons majeurs et mineurs* [első változat, 12 darab] (1826)
- **S.137**, *Douze Grandes Études* [második változat, 12 darab] (1837)
- **S.138**, *Mazeppa* (1840)
- **S.139**, *Douze Études d'exécution transcendante* [végső változat, 12 darab] (1851)

- **S.140**, *Études d'exécution transcendante d'après Paganini* [első változat, 6 darab] (1838–39)
- **S.141**, *Grandes Études de Paganini* [második változat, 6 darab] (1851)
- **S.142**, *Morceau de Salon, Étude de perfectionnement* (1840)
- **S.143**, *Ab Irato, Étude de perfectionnement* [második változat] (1852)
- **S.144**, *Trois Études de concert* [3 darab] (1848?)
  1. *Il Lamento*
  2. *La Leggerezza*
  3. *Un Sospiro*
- **S.145**, *Zwei Konzertetüden* [2 darab] (1862–63)
- **S.146**, *Technische Studien* [68 tanulmány] (kb. 1868–80)

Egyéb művek

- **S.147**, *Variation sur une valse de Diabelli* (1822)
- **S.148**, *Huit Variations* (1824?)
- **S.149**, *Sept Variations brillantes sur un thème de G. Rossini* (1824?)
- **S.150**, *Impromptu brillant sur des thèmes de Rossini et Spontini* (1824)
- **S.151**, *Allegro di bravura* (1824)
- **S.152**, *Rondo di bravura* (1824)
- **S.152a**, *Klavierstück* (?)
- **S.153**, *Scherzo in G minor* (1827)
- **S.153a**, *Marche funèbre* (1827)
- **S.153b**, *Grand Solo caractéristique d'apropos une chansonette de Panseron* [magántulajdon, kottája hozzáférhetetlen] (1830–32) ^[2]
- **S.154**, *Harmonies poétiques et religieuses* (1833, 1835)
- **S.155**, *Apparitions* [3 darab] (1834)
- **S.156**, *Album d'un Voyageur* (1835–38)

- **S.156a**, *Trois morceaux suisses* [3 darab] (1835-36)
- **S.157**, *Fantaisie romantique sur deux mélodies suisses* (1836)
- **S.157a**, *Sposalizio* (1838-39)
- **S.157b**, *Il penseroso* [első változat] (1839)
- **S.157c**, *Canzonetta del Salvator Rosa* [első változat] (1849)
- **S.158**, *Tre Sonetti del Petrarca* [3 darab, első változata az S161/4-6] (1844-45)
- **S.158a**, *Paralipomènes à la Divina Commedia* (1844-45)
- **S.158b**, *Prologomènes à la Divina Commedia* (1844-45)
- **S.158c**, *Adagio in C major* (1844-45)
- **S.159**, *Venezia e Napoli* [first version, 4 pieces] (1840?)
- **S.160**, *Années de Pèlerinage. Première Année; Suisse* [9 darab] (1848-55)
- **S.161**, *Années de Pèlerinage. Deuxième Année; Italie* [7 darab] (1839-49)
- **S.162**, *Venezia e Napoli. Supplément aux Années de Pèlerinage 2de volume* [3 darab] (1860)
- **S.162a**, *Den Schutz-Engeln* (Angelus! Prière à l'ange gardien) [4 vázlat] (1877-82)
- **S.162b**, *Den Cypressen der Villa d'Este - Threnodie II* [első változat] (1882)
- **S.162c**, *Sunt lacrymae rerum* [első változat] (1872)
- **S.162d**, *Sunt lacrymae rerum* (1877)
- **S.162e**, *En mémoire de Maximilian I* [Marche funèbre első változata] (1867)
- **S.162f**, *Postludium - Nachspiel - Sursum corda!* [első változat] (1877)
- **S.163**, *Années de Pèlerinage. Troisième Année* [7 darab] (1867-77)
- **S.163a**, *Andantino Pour Emile et Charlotte Loudon*

(1828) ^[3]

- **S.163a/1**, *Albumblätter* (f-mollban) (1828)
- **S.163b**, *Albumblätter* (*Ah vous dirai-je, maman*) (1833)
- **S.163c**, *Albumblätter*(*Pressburg*) (1839)
- **S.163d**, *Albumblätter* (*Leipzig*) (1840)
- **S.164**, *Feuille d'album No. 1* (1840)
- **S.164a**, *Albumblätter*(*Vienna*) (1840)
- **S.164b**, *Albumblätter*(*Leipzig*) (1840)
- **S.164c**, *Albumblätter: Exeter Preludio* (1841)
- **S.164d**, *Albumblätter* (*Detmold*) (1840)
- **S.164e**, *Albumblätter: Magyar* (1841)
- **S.164f**, *Albumblätter* (*Rákóczi-Marsch*) (1841)
- **S.164g**, *Albumblätter: Berlin Preludio* (1842)
- **S.165**, *Feuille d'album* (1841)
- **S.166**, *Albumblätter: waltzer* (1841)
- **S.166a**, *Albumblätter* (E-dúr) (1843)
- **S.166b**, *Albumblätter* (*Portugal*) (1844)
- **S.166c**, *Albumblätter* (a-moll) (1844)
- **S.166d**, *Albumblätter: Lyon Prélude* (1844)
- **S.166e**, *Albumblätter: Prélude omnitonique* (1844)
- **S.166f**, *Albumblätter: Braunschweig Preludio* (1844)
- **S.166g**, *Albumblätter: Serenade* (1840–49)
- **S.166h**, *Albumblätter: Andante religioso* (1846)
- **S.166k**, *Albumblätter: Friska* (ca. 1846–49)
- **S.166m-n**, *Albumblätter für Prinzessin Marie von Sayn-Wittgenstein* (1847)
- **S.167**, *Feuille d'album No. 2* [Die Zelle in Nonnenwerth, third version] (1843)
- **S.167a**, *Ruhig*
- **S.167b**, *Miniatur Lieder*
- **S.167c**, *Albumblätter* (Agnus Dei) (1860–69)

- **S.167d**, *Albumblätter* (Orpheus) (1860)
- **S.167e**, *Albumblätter* (Die Ideale) (1861)
- **S.167f**, *Albumblätter* (G-dúr) (~1860)
- **S.168**, *Élégie sur des motifs du Prince Louis Ferdinand de Prusse* [első/második változat] (1842, 1851)
- **S.168a**, *Andante amoroso* (1847?)
- **S.169**, *Romance (O pourquoi donc)* (1848)
- **S. 170**, *Ballada* (1845–48)
- **S.171c**, *Prière de l'enfant à son reveil* (1840)
- **S.171d**, *Préludes et Harmonies poétiques et religie* (1845)
- **S.171e**, *Litanies de Marie* (1846–47)
- **S.172**, *Vigasztalások (Six Pensées poétiques)* (1849–50)
- **S.172a**, *Harmonies poétiques et religieuses* [1847] (1847)
- **S.172a/3&4**, *Hymne du matin, Hymne de la nuit* [korábban S173a] (1847)
- **S.173**, *Harmonies poétiques et religieuses* [második változat] (1845–52)
- **S.174**, *Berceuse* [első/második változat] (1854, 1862)
- **S.175**, *Két legenda* [2 dal] (1862–63)
  - 1. *Assisi Szent Ferenc prédikál a madaraknak*
  - 2. *Paolai Szent Ferenc a hullámokon sétálva*
- **S.175a**, *Grand solo de concert* (1850)
- **S.176**, *Grosses Konzertsolo* (1849–50 ?)
- **S.177**, *Scherzo und Marsch* (1851)
- **S.178**, *b-moll szonáta* (1852–53)
- **S.179**, *Prelude after a theme from Weinen, Klagen, Sorgen, Zagen* by J. S. Bach (1859)
- **S.180**, *Variations on a theme from Weinen, Klagen, Sorgen, Zagen* by J. S. Bach (1862)

- **S.181**, *Sarabande (Handel:Almira)* (1881)
- **S.182**, *Ave Maria - Die Glocken von Rom* (1862)
- **S.183**, *Alleluia et Ave Maria* [2 dal] (1862)
- **S.184**, *Urbi et orbi. Bénédiction papale* (1864)
- **S.185**, *Vexilla regis prodeunt* (1864)
- **S.185a**, *Weihnachtsbaum* [első változat] (1876)
- **S.186**, *Weihnachtsbaum* [második változat] (1875-76)
- **S.187**, *Sancta Dorothea* (1877)
- **S.187a**, *Resignazione* [első/második változat] (1877)
- **S.188**, *In festo transfigurationis Domini nostri Jesu Christi* (1880)
- **S.189**, *Klavierstück No. 1* (1866)
- **S.189a**, *Klavierstück No. 2* (1845)
- **S.189b**, *Klavierstück (?)*
- **S.190**, *Un portrait en musique de la Marquise de Blocqueville* (1868)
- **S.191**, *Impromptu* (1872)
- **S.192**, *Fünf Klavierstücke* [5 dal] (1865-79)
- **S.193**, *Klavierstück* (a. 1860)
- **S.194**, *Mosonyis Grabgeleit (Mosonyi gyászmenete)* (1870)
- **S.195**, *Dem Andenken Petofis (Petöfi Szellemenek)* (1877)
- **S.195a**, *Schlummerlied im Grabe* (1874)
- **S.196**, *Élégie No. 1* (1874)
- **S.196a**, *Entwurf der Ramann-Elegie* (1877)
- **S.197**, *Élégie No. 2* (1877)
- **S.197a**, *Toccata* (1879-81)
- **S.197b**, *National Hymne - Kaiser Wilhelm!* (1876)
- **S.198**, *Wiegenlied (Chant du herceau)* (1880)
- **S.199**, *Nuages gris (Trübe Wolken)* (1881)
- **S.199a**, *La lugubre gondola I (Der Trauergondol)* (1882)

- **S.200**, *La lugubre gondola* [2 dal] (1882, 1885)
- **S.201**, *R. W. - Venezia* (1883)
- **S.202**, *Am Grabe Richard Wagners* (1883)
- **S.203**, *Schlaflos, Frage und Antwort* (1883)
- **S.204**, *Receuillement (Bellini in Memoriam)* (1877)
- **S.205**, *Historische ungarische Bildnisse (Magyar arcképek)* (1885)
- **S.205a**, *Historische ungarische Bildnisse* (1885)
- **S.206**, *Trauervorspiel und Trauermarsch* (1885)
- **S.207**, *En Rêve. Nocturne* (1885)
- **S.207a**, *Prélude à la Polka de Borodine* (1880)
- **S.208**, *Unstern: Sinistre, Disastro* (1880-86)

Táncok

- **S.208a**, *Waltz (A-dúr)* (kb. 1825)
- **S.209**, *Grande valse di bravura* [az S214/1 első változata] (1835)
- **S.209a**, *Waltz (e-moll)* (1840)
- **S.210**, *Valse mélancolique* [az S214/2 első változata] (1839)
- **S.210a**, *Valse mélancolique* (1840)
- **S.210b**, *Valse (A-dúr)* (1830-39)
- **S.211**, *Ländler (A-dúr)* (1843)
- **S.211a**, *Ländler (D-dúr)* (1879)
- **S.212**, *Petite Valse favorite* [első/második változat] (1842, 1843)
- **S.212b**, *Mariotte. Valse pour Marie* (1840)
- **S.213**, *Valse-Improptu* (1850?)
- **S.213a**, *Valse-Improptu* (1880)
- **S.214**, *Trois Caprice-Valses* [3 darab] (1850?)
- **S.214a**, *Carousel de Madame Pelet-Narbone* (kb. 1875-81)
- **S.215**, *Valses oubliées* [4 darab] (1881-84)

- **S.215a**, *Dritter Mephisto-Walzer* [első változat] (1883)
- **S.216**, *Dritter Mephisto-Walzer* (1883)
- **S.216a**, *Bagatelle sans tonalité* (1885)
- **S.216b**, *Vierter Mephisto-Walzer* [első változat] (1885)
- **S.217**, *Mephisto Polka* [első/második változat] (1883)
- **S.218**, *Galop (a-moll)* (1841?)
- **S.219**, *Grand galop chromatique* [eredeti változat] (1838)
- **S.219bis**, *Grand galop chromatique* [egyszerűsített változat] (1838)
- **S.220**, *Galop de Bal* (1840?)
- **S.221**, *Mazurka brillante* (1850)
- **S.221a**, *Mazurka (f-moll?)*
- **S.222**, [katalógushiba; u. mint S212]
- **S.223**, *Deux Polonaises* [2 darab] (1851)
- **S.224**, *Csárdás macabre* (1881-82)
- **S.225**, *Two Csárdás* [2 darab] (1884)
- **S.226**, *Festvortrag* (1856)
- **S.226a**, *Marche funèbre* (1827)
- **S.227**, *Goethe Festmarsch* [első változat] (1849)
- **S.228**, *Huldigungsmarsch* [első/második változat] (1853)
- **S.229**, *Vom Fels zum Meer! - Deutscher Siegesmarsch* (1853-56)
- **S.230**, *Bülow-Marsch* (1883)
- **S.230a**, *Festpolonaise* (1876)
- **S.231**, *Heroischer Marsch in ungarischem Stil* (1840)
- **S.232**, *Ungarischer Sturm marsch* [az S224 korábbi változata] (1843?)
- **S.233**, *Ungarischer Geschwindmarsch* (1870)
- **S.233a**, *Siegesmarsch. Marche triomphale?*
- **S.233b**, *Marche hongroise (e-moll)* (1844)

Nemzeti témájú művek

Cseh

- **S.234**, *Hussitenlied* (1840)

Angol

- **S.235**, *God Save the Queen* (1841)

Francia

- **S.236**, *Faribolo Pasteur and Chanson du Béarn* [2 darab] (1844)
- **S.237**, *La Marseillaise* (1872?)
- **S.238**, *La cloche sonne* (1850?)
- **S.239**, *Vive Henri IV* (1870-80 ?)

Német

- **S.240**, *Gaudeamus igitur. Concert paraphrase* [első/második változat] (1843, 1853)

95

Magyar

- **S.241**, *Zum Andenken* (1828)
- **S.241a**, *Ungarische Romanzero* [18 darab] (1853)
- **S.241b**, *Magyar tempo* (1840)
- **S.242**, *Magyar Dalok: Magyar Rapszódiaiák* [21 darab] (1839-47)
- **S.242a**, *Rákóczi-Marsch* [first version] (1839-40)
- **S.243**, *Ungarische National-Melodien* [3 darab] (kb. 1843)
- **S.243a**, *Célèbre mélodie hongroise* (kb. 1866)
- **S.244**, *Magyar rapszódiaiák* [19 darab] (1846-86)
- **S.244a**, *Rákóczi-Marsch* [zenekari változat] (1863)
- **S.244b**, *Rákóczi-Marsch* [az S244a egyszerűsített változata] (1871)
- **S.244c**, *Rákóczi-Marsch* [közimert változat] (?)
- **S.245**, *Fünf ungarische Volkslieder (Ábrányi)* [5 darab] (1873)

- **S.246**, *Puszta-Wehmut (A Puszta Keserve)* (1880-86 ?)

Olasz

- **S.248**, *Canzone Napolitana* [első/második változat] (1842)

Lengyel

- **S.249**, *Glanes de Woronince* [3 darab] (1847-48)
- **S.249a**, *Mélodie polonaise* [vázlat] (1871)
- **S.249b**, *Dumka* (1871)
- **S.249c**, *Air cosaque* (1871)

Orosz

- **S.250**, *Deux Mélodies russe S. Arabesques* [2 darab] (1842)
- **S.250a**, *Le rossignol (Alyabyev)* [az S250/1 első változata] (1842)
- **S.251**, *Abschied. Russisches Volkslied* (1885)

Spanyol

- **S.252**, *Rondeau fantastique sur un thème espagnol, El Contrabandista* (1836)
- **S.252a**, *La Romanesca* [first/second version] (kb. 1832, b. 1852)
- **S.253**, *Nagy koncertfantázia spanyol dallamokra* (1853)
- **S.254**, *Spanyol rapszódia* (1863)
- **S.254x**, *Spanyol rapszódia* (?)

Zongoraduettek

- **S.256**, *Evöpálcika-téma variációk* (1880)
- **S.256a**, *Nottorno* [valószínűleg nem Liszt írta] (?)

Művek két zongorára

- **S.257**, *Grosses Konzertstück über Mendelssohns Lieder ohne Worte* (1834)

- **S.258**, *pathétique* (kb. 1856)

Orgona

- **S.259**, Fantázia és fuga az *Ad nos, ad salutarem undam* korálra, Giacomo Meyerbeer *A próféta* című operájából (1850)
- **S.260**, *Präludium und Fuge über das Thema BACH* [első/második változat] (1855, 1870)
- **S.261**, *IX. Piu*
S. Pápahimnusz orgonára (1863)
- **S.261a**, *Andante religioso* (1861?)
- **S.262**, *Ora pro nobi*
S. Litanei (1864)
- **S.263**, *Resignazione* (1877)
- **S.264**, *Missa pro organo lectarum celebrationi missarum adjumento inserviens* (1879)
- **S.265**, *Gebet* (1879)
- **S.266**, *Requiem für die Orgel* (1883)
- **S.267**, *Am Grabe Richard Wagners* (1883)
- **S.268**, *Zwei Vortragsstücke* [2 darab] (1884)

Dalművek

- **S.269**, *Angiolin dal biondo crin* (*Marchese C. Bocella*) [első/második változat] (1839, ?)
- **S.270**, *Három Petrarca szonett* (1844-45, 1854)
- **S.271**, *Il m'aimait tant* (1840?)
- **S.272**, *Im Rhein, im schönen Strome* (*Heine*) [első/második változat] (1840?, 1854)
- **S.273**, *Die Lorelie* (*Heine*) [első/második változat] (1841, ?)
- **S.274**, *Die Zelle im Nonnenwerth* [első/második változat] (kb. 1841, 1857)
- **S.275**, *Mignons Lied* (*Kennst du das Land*) (*Goethe*) [első/második változat] (1842, 1854, 1860)
- **S.276**, *Comment, disaient-ils* (*Hugo*) [első/második

változat] (1842, ?)

- **S.277**, *Bist du (Prince E. Metschersky)* [első/második változat] (1843, ca. 1878-79)
- **S.278**, *Es war ein König in Thule (Goethe)* [első/második változat] (1842, ?)
- **S.279**, *Der du von dem Himmel bist (Goethe)* [első/második/harmadik változat] (1842, ?, 1860)
- **S.280**, *Freudvoll und liedvoll (Goethe)* [első/második változat] (1844, 1848?, ?)
- **S.281**, *Apák sírja* (1844)
- **S.282**, *O quand je dors (Hugo)* [első/második változat] (1842, ?)
- **S.283**, *Enfant, si j'étais roi (Hugo)* [első/második változat] (1844?, ?)
- **S.284**, *S'il est un charmant gazon (Hugo)* [első/második változat] (1844?, ?)
- **S.285**, *La tombe et la Rose (Hugo)* (1844?)
- **S.286**, *Gastibelza, Bolero (Hugo)* (1844?)
- **S.287**, *Du bist wie eine blume (Heine)* (1843?)
- **S.288**, *Was liebe sei (C. von Hagn)* [első/második/harmadik változat] (1843?, 1855 körül, 1878-79)
- **S.289**, *Vergiftet sind meine lieder (Heine)* [első/második változat] (1842, ?)
- **S.290**, *Morgens steh ich auf und frage (Heine)* [első/második változat] (1843?, 1855 körül)
- **S.291**, *Die tote Nachtigall (Kaufmann)* [első/második változat] (1843?, 1878)
- **S.292**, *:Dalok a Tell Wilmosból (Schiller)* S.292 [3 dal] (1845)
- **S.293**, *Jeanne d'Arc au bûcher (Dumas)* [első/második változat] (1845, 1874)
- **S.294**, *Es rauschen die Winde* (1845 körül)
- **S.295**, *Wo weilt er? (Rellstab)* (1844)
- **S.296**, *Ich möchte hingehn (Herwegh)* (1845)

- **S.297**, *Wer nie sein Brot mit Tränen ass* (Goethe) [első/második változat] (1845 körül)
- **S.298**, *O lieb so lang du lieben kannst* (Freiligrath) (1845?)
- **S.299**, *Isten veled* (Farewell) (Horvath) [első/ második változat] (1846-47)
- **S.300**, *Le juif errant* (Béranger) (1847)
- **S.301**, *Kling leise, mein Lied* [első/második változat] (1848)
- **S.301a**, *Oh pourquoi donc* (Mme Pavloff) (1843)
- **S.301b**, *En ces lieux. Élégie* (E. Monnier) (1844)
- **S.302**, *Die Macht der Musik* (1848-49)
- **S.303**, *Weimars Toten. Dithyrambe* (Schober) (1848 körül)
- **S.304**, *Le vieux vagabond* (Béranger) (1848 körül)
- **S.305**, *Schwebe, schwebe, blaues Auge* [első/második változat] (1845, ?)
- **S.306**, *Über allen Gipfeln ist Ruh* [első/második változat] (1847?, ?)
- **S.306a**, *Quand tu chantes bercée* (Hugo) (1843)
- **S.307**, *Hohe Liebe* (Uhland) (1850?)
- **S.308**, *Gestorben war ich* (Seliger tod) (Uhland) (1850?)
- **S.309**, *Ein Fichtenbaum steht einsam* (Heine) [első/ második változat] (1845 körül, 1854)
- **S.310**, *Nimm einen Strahl der Sonne* (1849)
- **S.311**, *Anfangs wollt' ich fast verzagen* (Heine) (1849)
- **S.312**, *Wie singt die Lerche schön* (Hoffmann von Fallersleben) (1856?)
- **S.313**, *Weimars Volkslied* (Cornelius) (1857)
- **S.314**, *Es muss ein wunderbares sein* (Redwitz) (1852)
- **S.315**, *Ich liebe dich* (Rückert) (1857)

- **S.316**, *Muttergottes - Sträusslein zum Mai-monate* (Müller) [2 dal] (1857)
- **S.317**, *Lasst mich ruhen* (Hoffmann von Fallersleben) (1858?)
- **S.318**, *In liebeslust* (Hoffmann von Fallersleben) (1858?)
- **S.319**, *Ich Scheide* (Hoffmann von Fallersleben) (1860)
- **S.320**, *Die drei Zigeuner* (Lenau) (1860)
- **S.321**, *Die stille Wasserrose* (Geibel) (1860?)
- **S.322**, *Wieder möcht ich dir begegnen* (Cornelius) (1860)
- **S.323**, *Jugendglück* (Pohl) (1860?)
- **S.324**, *Blume und Duft* (Hebbel) (1854)
- **S.325**, *Die Fischertochter* (Coronini) (1871)
- **S.326**, *La Perla* (Therese von Hohenlohe) (1872)
- **S.327**, *J'ai perdu ma force est ma vie. ,Tristesse' (de Musset)* (1872)
- **S.328**, *Ihr Glocken von Marling* (Emil Kuh) (1874)
- **S.329**, *Und sprich* (Biegeleben) (1874)
- **S.330**, *Sei Still* (Henriette von Schorn) (1877)
- **S.331**, *Gebet* (Bodenstedt) (1878?)
- **S.332**, *Einst* (Bodenstedt) (1878?)
- **S.333**, *An Edlitam* (Bodenstedt) (1878?)
- **S.334**, *Der Glückliche* (Bodenstedt) (1878?)
- **S.335**, *Go not, happy day* (Tennyson) (1879)
- **S.336**, *Verlassen* (G.Michell) (1880)
- **S.337**, *Des tages laute stimmen schweigen* (F. von Saar) (1880)
- **S.338**, *Und wir dachten der Toten* (Freiligrath) (1880?)
- **S.339**, *Ungarns Gott. A magyarok Istene* (Petöfi) (1881)

- **S.340**, *Ungarisches Königslied. Magyar Király-dal (Ábrányi)* (1883)
- **S.340a**, *Ne brani menya, moy drug. (Tolstoy)* (1886)

Egyéb kórusművek

- **S.341**, *Ave Maria IV* (1881)
- **S.342**, *Le crucifix (Hugo)* (1884)
- **S.343**, *Sancta Caecilia* (1884)
- **S.344**, *O meer im Abendstrahl (Meissner)* (1880)
- **S.345**, *Wartburg-Lieder from Der Braut Willkomm auf Wartburg (Scheffel)* [7 korál] (1872)

Recitatívók

- **S.346**, *Lenore (Bürger)* (1858)
- **S.347**, *Vor hunder Jahren (F. Halm)* (1859)
- **S.348**, *Der traurige Mönch (Lenau)* (1860)
- **S.349**, *Des toten Dichters Liebe (Jókai)* (1874)
- **S.350**, *Der blinde Sänger (Alexei Tolstoy)* (1875)

101

Kivonatok, átiratok, fantáziák stb.

Bülów

- **S.351**, *Mazurka Fantasie, Op. 13* (1865)

Cornelius

- **S.352**, *Der Barbier von Bagdad* [Cornelius vázlatai alapján] (1877)

Egressy és Erkel

- **S.353**, *Szózat und Hymnus* (1873)

Liszt

- **S.354**, *Deux Légendes* (1863)
- **S.355**, *Vexilla regis prodeunt* (1864)
- **S.356**, *Festvortrag* (1857)
- **S.357**, *Hódolati induló* [első/második változat] (1853, 1857)

- **S.358**, *Vom Fels zum Meer. Deutscher Siegesmarsch* (1860)
- **S.359**, *6 Rapsodies hongroises*
- **S.360**, *A la chapelle Sixtine (Allegri & Mozart)* (1862)
- **S.361**, *Pio IX. Der Papsthymnus* (1863 körüé)
- **S.362**, *Benedictus és Offertorium a magyar koronázási miséből* (1875)

Schubert

- **S.363**, *4 Marches* (1859-60)

Zarembski

- **S.364**, *Danses galiciennes* (1881)

Zongora és zenekari művek

102

Liszt

- **S.365**, *Grand solo de concert* (1850)
- **S.365a**, *Concerto pathétique* (1885-86)
- **S.365b**, *Hexaméron, Morceau de concert* (1839 körül)

Schubert

- **S.366**, *Wanderer-Fantasie* (1851)

Weber

- **S.367**, *Polonaise brillante, Op. 72* (1849)

Dalok és zenekari művek

Korbay

- **S.368**, *2 Dal* (Bizet:Le Matin és Geibel:Gebet) (1883)

Liszt

- **S.369**, *Die Lorelei (Heine)* (1860)
- **S.370**, *Mignons Lied (Kennst du dass Land)* (Goethe)

(1860)

- **S.371**, *Die Vätergruft (Uhland)* (1886)
- **S.372**, *Songs from Schillers Wilhelm Tell* (ca. 1855)
- **S.373**, *Jeanne d'Arc au bûcher (Dumas)* [első/ második változat] (1858, 1874)
- **S.374**, *Die drei Zigeuner (Lenau)* (1860)

Schubert

- **S.375**, *6 Dal* (1860)
- **S.376**, *Die Allmacht* (1871)

Zichy

- **S.377**, *Der Zaubersee. Ballad (Zichy)* (1884)

Kamaraművek

Liszt

- **S.377a**, *La Notte (Odes Funèbre No. 2)* (1864-66)
- **S.378**, *Angelus! - Priere aux anges gardiens* [első/ második változat] (1877, 1880)
- **S.379**, *Rapsodie hongroise No. 9 (Pester Karneval)* (?)
- **S.379a**, *Rapsodie hongroise No. 12* (1850-59)
- **S.379b**, *Pusztá-Wehmut (A Pusztá Keserve)* (ca. 1871)
- **S.380**, *O du mein holder Abendstern from Tannhäuser (Wagner)* (1852)
- **S.381**, *Benedictus és Offertorium* (1862)
- **S.381a**, *Ungarns Gott. A magyarok Istene (Petöfi)* (1882)
- **S.382**, *Die Zelle im Nonnenwerth* (1880-86 körül)
- **S.383**, *A három cigány* (1864)

Zongora

Opera átiratok stb.

Ábrányi

- **S.383a**, *Virág dal* (1881)

Alabieff

- **S.384**, *Mazurka pour piano composée par un amateur de St. Petersbourg* (1863)
- **S.384a**, *Tiszántúli szép leány* (1846)

Auber

- **S.385**, *Grande Fantaisie sur la Tyrolienne de l'opera La Fiancée* [első/második/harmadik változat] (1829, 1835, 1842)
- **S.385a**, *Tiroli dal* (1856 körül)
- **S.386**, *Tarantella a La muette de Portici-ből (Auber)*, operaparafrízis (1846, 1869)
- **S.387**, *Auber motívumok* (1846)
- **S.387a**, *Ismeretlen téma* (1847)

104

Beethoven

- **S.388**, *Capriccio alla turca sur des motifs de Beethoven (Ruines d'Athènes)* (1846)
- **S.388a**, *Marche turque des Ruines d'Athenes* (1846)
- **S.388b**, *Fantasie über Beethoven's Ruinen von Athen* [első változat] (1837)
- **S.389**, *Fantasie über Beethoven's Ruinen von Athen* [másodikváltozat] (1852)
- **S.389a**, *Beethoven: Piano Concerto No. 3* (1879)

Bellini

- **S.390**, *Reminiscences des Puritains* [első/másodikváltozat] (1836, 1837)
- **S.391**, *I Puritani - nyitány* (1840)
- **S.392**, *Hexaméron, Morceau de Concert* (1837)
- **S.393**, *Fantaisie sur des motifs favoris de l'opéra La Sonnambula* [első/második/harmadik változat] (1839, 1840-41, 1874)
- **S.394**, *Réminiscences de Norma* (1841-43)

Berlioz

- **S.395**, *L'Idée fixe: Andate amoroso* [első/második változat] (1833 or 1846?, 1865)
- **S.396**, *Benediction et Serment (Cellini)* (1852)

Donizetti, Gaetano

- **S.397**, *Réminiscences de Lucia di Lammermor* (1839)
- **S.398**, *Marche Funebre et Cavatine de Lucie de Lammermoor* (1839)
- **S.399**, *Nuit d'Été à Pausilippe* [3 dal] (1839)
- **S.399a**, *Lucrezia Borgia - Grande fantasia* (1840)
- **S.400**, *Réminiscences de Lucrezia Borgia* [első/második változat] 1840
- **S.401**, *Valse a capriccio sur deux motifs de Lucrezia et Parisina* (1841)
- **S.402**, *Marche funèbre de Dom Sébastien* (1844)

105

Donizetti, Giuseppe

- **S.403**, *Giuseppe Donizetti egyik indulójának parafrázisa* (1847, 1848)

Duke Ernst

- **S.404**, *Halloh! Jagdchor und Steyrer*(1849)

Erkel Ferenc

- **S.405**, *Hattyúdal és induló a Hunyadi Lászlóból (Erkel)*, operaparafrázis (1847)

Festetics

- **S.405a**, *Pásztor Lakodalmas - Mélodies hongroises* (1858)

Glinka

- **S.406**, *Tscherkessenmarsch (Ruslan i Lyudmila)* [első/második változat] (1843, 1875)

Gounod

- **S.407**, *Valse de l'opéra Faust* (1861 körüé)

- **S.408**, *Les Sabéenne*
S. Berceuse de l'opéra La Reine de Saba (1861)
- **S.409**, *Les Adieux. Rêverie sur un motif de l'opéra*
Romeo et Juliette (1867)

Halévy

- **S.409a**, *Réminiscences de La Juive* (1835)

Mendelssohn

- **S.410**, *Hochzeitmarsch und Elfenreigen aus dem*
Sommarnachtstraum (1847-50)

Mercadante

- **S.411**, *Soirée italienne. Six amusements* (1838)

Meyerbeer

- **S.412**, *Réminiscences des Huguenots - Grande*
fantaisie dramatique [első/második változat] (1836,
1842)
- **S.412a**, *Réminiscences de Robert le Diable - Cavatine*
(1846?)
- **S.413**, *Réminiscences de Robert le Diable - Valse*
infernale (1840)
- **S.414**, *Illustrations du Prophète* 1849-50
- **S.415**, *Illustrations de l'Africaine* 1865
- **S.416**, *Le Moine* (1841)

Mosonyi Mihály

- **S.417**, *Fantaisie sur l'opéra hongrois Szép Ilonka*
(1865)

Mozart

- **S.418**, *Réminiscences de Don Juan* (1841)

Pacini

- **S.419**, *Divertissement sur la cavatine „I tuoi frequenti*
palpiti” (1835)

Paganini

- **S.420**, *Grande Fantaisie de bravoure sur La Clochette* (1832-34)

Raff

- **S.421**, *Andante Finale (Köning Alfred)* (1853)

Rossini

- **S.421a**, *Siege of Corinth* (1839?)
- **S.422**, *Première grande fantaisie (Soirées musicales)* [első/második változat] (1836)
- **S.422i**, *La serenata e l'orgia - Première grande fantaisie (Soirées musicales)* [első/második változat] (1836)
- **S.423**, *Deuxième grande fantaisie (Soirées musicales)* (1836)
- **S.424**, *Soirées musicales* [12 dal] (1837)

107

Schubert

- **S.425**, *Mélodies hongroises* [3 dal] (1839-40)
- **S.425a**, *Mélodies hongroises* (1846)
- **S.426**, *Schubert-indulók* [3 dal] (1846)
- **S.426a**, *Marche militaire* (1870 körül)
- **S.427**, *Soirées de Vienne* [9 dal] (1852)

Sorriano

- **S.428**, *Feuille morte. Elégie d'après Sorriano* (1844-45)

Csajkovszkij

- **S.429**, *Polonaise (Eugene Onegin)* (1879)

Végh Janos

- **S.430**, *Valse de concert* (1882-83)

Verdi

- **S.431**, *Salve Maria de Jerusalem (I Lombardi)* [első/

második változat] (1848, 1882)

- **S.431a**, *Ernani - Première paraphrase de concert* (1847)
- **S.432**, *Ernani - Paraphrase de concert (No. 2)* [első/második változat] (b. 1849, 1860)
- **S.433**, *Miserere du Trovatore* (1860)
- **S.434**, *Rigoletto Paraphrase de Concert* (1859)
- **S.435**, *Don Carlos Coro e Marcia funebre* (1867-68)
- **S.436**, *Aida Danza sacra e duetto finale* (1877)
- **S.437**, *Agnus Dei* (1877)
- **S.438**, *Réminiscences de Boccanegra* (1882)

Wagner

- **S.439**, *Phantasiestück über Motive aus Rienzi* (1859)
- **S.440**, *Spinnerlied aus Der fliegende Holländer* (1860)
- **S.441**, *Ballade aus Der fliegende Holländer* (1872)
- **S.442**, *Ouvertüre zu R. Wagners Tannhäuser* (1848)
- **S.443**, *Pilgerchor aus Tannhäuser* [első/második változat] (1861, 1885)
- **S.444**, *O du mein holder Abendstern aus Tannhäuser* (1848)
- **S.445**, *Zwei stücke aus Tannhäuser und Lohengrin* (1852)
- **S.446**, *Aus Lohengrin* [3 dal] (1854)
- **S.447**, *Isoldens Liebestod aus Tristan und Isolde* (1867, ?)
- **S.448**, *Am stillen Herd aus Die Meistersinger* (1871)
- **S.449**, *Walhall aus Der Ring des Nibelungen* (1875)
- **S.450**, *Feierlicher Marsch zum heiligen Graal aus Parsifal* (1882)

Weber

- **S.451**, *Freischütz-Fantasie* (1840-41)

- **S.452**, *Leyer und Schwert* [4 dal] (1848)
- **S.453**, *Einsam bin ich, nicht alleine* (1848)
- **S.454**, *Schlummerlied mit Arabesken* (1848)
- **S.455**, *Polonaise brillante* (1851)

Zichy Géza

- **S.456**, *Valse d'Adele* (1877)

Ismeretlen

- **S.458**, *Fantasy on Il Giuramento (Mercadante)* (1838?)
- **S.460**, *Kavallerie-Geschwindmarsch* [anonymous] (?)

Zongora partitúrák,átiratok stb.

Allegrí és Mozart

- **S.461**, *A la chapelle Sixtine* [első/második változat] (1862, ?)
- **S.461a**, *Ave verum corpus, Kv618* (1862)

109

Bach

- **S.462**, *Sechs Praeludien und Fugen für Orgel* [6 dal] (1850)
- **S.463**, *Orgona fantázia g-mollban* [első/második változat] (1860, ?)

Beethoven

- **S.463a**, *Symphonie No.5* [első változat] (1837)
- **S.463b**, *Symphonie No.6* [első változat] (1837)
- **S.463c**, *Symphonie No.6* [második változat] (1863-64)
- **S.463d**, *Symphonie No.7* [első változat] (1837)
- **S.463e**, *Marche funèbre* (1843)
- **S.464**, *Beethoven szimfóniái, zongoraátírat* [9 dal] (1863-64)
- **S.465**, *Grand Septuor, Op. 20* (1841)
- **S.466**, *Adelaïde* [harmadik változat] (1847)

- **S.466a**, *Adelaïde* [első változat] (1839)
- **S.466b**, *Adelaïde* [második változat] (1840)
- **S.467**, *Sechs Geistlicher Lieder (Gellert)* [6 dal] (1840)
- **S.468**, *Sechs Lieder von Goethe* [6 dal] (1849 körül)
- **S.469**, *An die ferne Geliebte* [6 dal] (1849)

Berlioz

- **S.470**, *Symphonie Fantastique* (1833)
- **S.471**, *Ouverture des Francs-Juges* (1833)
- **S.472**, *Harold en Italie* (1837)
- **S.473**, *Marche des Pèlerins de la sinfonie Harold en Italie* [első/második változat] (1837?, 1862)
- **S.474**, *Ouverture Le Roi Lear* (1837)
- **S.475**, *Valse des Sylphes de la Damnation de Faust* (1860)

110

Bertin, Louise

- **S.476**, *Esmeralda* (1837)
- **S.477**, *Air chanté par Massol - ,Esmeralda' (Bertin)* (1837)
- **S.477a**, *3 pieces form ,Esmeralda' (Bertin)* (1837?)

Bulhakov

- **S.478**, *Russischer Galopp* [első/második változat] (1843, 1843)

von Bülow

- **S.479**, *Dante's Sonnett - Tanto gentile e tanto onesta* (1874)

Chopin

- **S.480**, *Six Chants polonais, Op. 74* [6 dal] (1847-60)

Conradi

- **S.481**, *Zigeunerpolka* (1847?)

Kjui

- **S.482**, *Tarantella* (1885)

Dargomizsszkij

- **S.483**, *Tarantella* (1879)

David, Ferdinand

- **S.484**, *Bunte Reihe, Op. 30* [24 dal] (1850)

Dessauer

- **S.485**, *Drei Lieder* (1846)

Draeseke

- **S.485a**, *Cantata, Der Schwur am Rütli* (1870)

Ernst, Duke

- **S.485b**, *Die Grüberinsel* (1842)

Egressy és Erkel

- **S.486**, *Szózat und Hymnus* (1873)

Festetics

- **S.487**, *Spanyol szerenád* 1846

Franz

- **S.488**, *Er ist gekommen in Sturm und Regen* 1848
- **S.489**, *Zwölf Lieder* [12 dal] (1848)

Goldschmidt

- **S.490**, *Liebeszene und Fortunas Kugel* (1880)

Gounod

- **S.491**, *Hymne à Sainte Cécile* (1866)

Herbeck

- **S.492**, *Tanzmomente* [8 dal] (1869)

Hummel

- **S.493**, *Grosses Septett, Op. 74* (1848)

Lassen

- **S.494**, *Löse, Himmel, meine Seele* [első/második változat](1861, 1872)
- **S.495**, *Ich weil' in tiefer Einsamkeit* (1872)
- **S.496**, *Hebbel's Nibelungen & Goethe's Faust* [4 dal] (1878-79)
- **S.497**, *Symphonisches Zwischenspiel (Über allen Zauber Liebe)* (1882-83 körül)

Lessmann

- **S.498**, *Drei Lieder (Tannhäuser)* (1882?)

Liszt

- **S.498a**, *Drei Stücke aus der heilige Elisabeth* (1857-62)
- **S.498b**, *Zwei Orchesterstücke aus Christus* (1862-66)
- **S.498c**, *San Francesco - Preludio* (1862-66)
- **S.499**, *Cantico del Sol di San Francesco d'Assisi* (1881)
- **S.499a**, *San Francesco - Preludio per il Cantico del Sol* (1880)
- **S.500**, *Excelsior! - Preludio* (1875)
- **S.501**, *Benedictus und Offertorium (Missa Coronationalis)* (1867)
- **S.502**, *Weihnachtslied II* (1864)
- **S.503**, *Slavimo Slavno Slaveni!* (1863)
- **S.504**, *Ave Maria II (in D)* [első/második változat] (1870, 1873)
- **S.504a**, *Via Crucis* [15 pieces] (1878-79)
- **S.504b**, *Choräle* [11 pieces] (1878-79)
- **S.505**, *Zum Haus des Herrn (In domum Domini ibimus)* (1884)
- **S.506**, *Ave maris stella* (1868)
- **S.507**, *Klavierstück aus der Bonn Beethoven-Cantata* (?)

- **S.507a**, *Schnitterchor (Pastorale - Schnitterchor aus Prometheus)* (1850)
- **S.508**, *Pastorale. Schnitterchor aus dem Entfesselten Prometheus* (1861)
- **S.509**, *Gaudeamus igitur - Humoreske* (1870)
- **S.510**, *Marche héroïque* (?)
- **S.511**, *Geharnischte Lieder* [3 dal] (1861)
- **S.511a**, *Les Préludes (Poème symphonique No. 3)*
- **S.511b**, *Orpheus (Poème symphonique No. 4)*
- **S.511c**, *Mazeppa (Poème symphonique No. 6)* (1870-79)
- **S.511d**, *Festklänge (Poème symphonique No. 7)* (1870-79)
- **S.511e**, *Hungaria (Poème symphonique No. 9)* (1872)
- **S.512**, *Von der Wiege bis zum Grabe (Poème symphonique No. 13)* (1881)
- **S.513**, *Gretchen aus Faust-Symphonie* (b 1867)
- **S.513a**, *Der nächtliche Zug* (?)
- **S.514**, *Erster Mephisto-Walzer* [eredeti változat] (1859-62)
- **S.514a**, *Erster Mephisto-Walzer* [átdolgozott változat] (1859-62)
- **S.515**, *Zweiter Mephisto-Walzer* ((1881)
- **S.516**, *Les Morts (Ode Funèbre No. 1)* (1860)
- **S.516a**, *La notte (Ode Funèbre No. 2)* (?)
- **S.517**, *Le Triomphe funèbre du Tasse (Odes Funèbre No. 3)* (1866)
- **S.518**, *Salve Polonia* (a. 1863)
- **S.519**, *Deux Polonaises de St Stanislaus* (1870-79)
- **S.520**, *Künstlerfestzug* [első/második változat] (1857-60, 1883)
- **S.521**, *Festmarsch zur Goethejubiläumsfeier* [első/második változat] (1857, 1872)

- **S.522**, *Festmarsch nach motiven von E.H.z. S.-C.-G* (1857)
- **S.523**, *Ungarischer Marsch zur Krönungsfeier in Ofen-Pest* (1870)
- **S.524**, *Ungarischer Sturmarsch* [első/második változat] (?, 1875)
- **S.525**, *Totentanz. Paraphrase on Dies Irae* (1860-65)
- **S.526**, *Epithalam zu Eduard Reményis Vermählungsfeier* (?)
- **S.527**, *Romance oubliée* (?)
- **S.527bis**, *Romance oubliée* (1880)
- **S.529**, *Fantasie und Fuge über das Thema BACH* [első/második változat] (1856, 1870)
- **S.530**, *L'Hymne du Pape. Inno del Papa. Der Papsthymnus* (1864)
- **S.531**, *Buch der Lieder I* [5 dal] (?)
- **S.532**, *Die Lorelei* (Heine) [második változat] (1861)
- **S.533**, *Il m'aimait tant* (Delphine Gay) (1842)
- **S.534**, *Die Zelle in Nonnenwerth* (Felix Lichnowski) [első/második/negyedik változat] (1842, 1860, 1880)
- **S.535**, *Comment, disaient-ils* [Buch der Lieder II] (1845?)
- **S.536**, *O quand je dors* [Buch der Lieder II] (1847?)
- **S.537**, *Enfant, si j'étais roi* [Buch der Lieder II] (1847?)
- **S.538**, *S'il est un charmant gazon* [Buch der Lieder II] (1847?)
- **S.539**, *La tombe et la rose* [Buch der Lieder II] (1847?)
- **S.540**, *Gastibelza* [Buch der Lieder II] (1847?)
- **S.541**, *Szerelmi álmok Nr. 1-3* (ca. 1850)
- **S.542**, *Weimars Volkslied* [első/második változat]

(1857, ?)

- **S.542a**, *Ich liebe dich* (?)
- **S.542b**, *Fanfare zur Enthüllung des Carl-Augusts Monument* (?)
- **S.543**, *Ungarns Gott. A magyarok Istene (Petöfi)* (1881)
- **S.544**, *Ungarisches Königslied. Magyar Király-dal (Ábrányi)* (1883)
- **S.545**, *Ave Maria IV* (1881)
- **S.546**, *Der blinde Sänger (Alexei Tolstoy)* [solo változat] (1878)
- **S.546a**, *O Roma nobilis* (1879)

Mendelssohn

- **S.547**, *Sieben Lieder (from Opp. 19, 34, 47)* [7 dal] (1840)
- **S.548**, *Wasserfahrt and Der Jäger Abschied* [2 dal] (1848)

115

Meyerbeer

- **S.549**, *Festmarsch zu Schillers 100-Jähriger Geburtsfeier* (?)

Mozart

- **S.550**, *Zwei Transcriptionen über Themen aus Mozart's Requiem, K626* [2 dal] (1862)

Pezzini

- **S.551**, *Una stella amica. Mazurka* (?)

Raff

- **S.551a**, *Einleitung und Coda zu Raffs Walzer in Desz-dúr (opus 54/1)* (1880)

Rossini

- **S.552**, *Ouverture de l'opéra Guillaume Tell* (1838)
- **S.552a**, *Caritas* (1847)

- **S.552b**, *La carité* (1847)
- **S.553**, *Deux Transcriptions* [2 dal] (1847)

Rubinstein

- **S.554**, *Zwei Lieder* [2 dal] (1880)
- **S.554a**, *Einleitung und Coda sur des notes fausses* (1880)

Saint-Saëns

- **S.555**, *Danse macabre, Op. 40* (1876)

Schubert

- **S.556**, *Die Rose* [első/második változat] (1832, 1837, 1838)
- **S.557**, *Lob der Tränen* (1837)
- **S.557a**, *Erlkönig* [első változat] (?)
- **S.557b**, *Meeresstille* [első változat] (?)
- **S.557b/bis**, *Meeresstille* [első változat] (?)
- **S.557c**, *Frühlingsglaube* [első változat] (?)
- **S.557d**, *Ave Maria* (Ellens dritter Gesang) [első változat](?)
- **S.558**, *12 Lieder* (1837-38)
- **S.558bis**, *12 Lieder* (1839 körül)
- **S.559**, *Der Gondelfahrer, Op. 28* (1838)
- **S.559a**, *Sérénade* (1837)
- **S.560**, *Schwanengesang* [14 dal] (1838-39)
- **S.560bis**, *Schwanengesang* (1839 körül)
- **S.561**, *Winterreise* [12 dal] (1839)
- **S.561**, *Winterreise* [alternatív változatok] (1839 körül)
- **S.562**, *Geistliche Lieder* [4 dal] (1841)
- **S.563**, *Hat dal (Schubert), zongoraátírat* [6 pieces, 1st by Weyrauch] (1844)
- **S.564**, *Die Forelle* [second version] (1846)

- **S.565**, *Six Mélodies favorites de La belle meunière* [6 dal] (1846)
- **S.565bis**, *Müller-dalok (Schubert)*, zongoraátírat [6 pieces, revised versions] (1879 körül)
- **S.565a**, *Wandererfantasie (Grosse Fantasie in C-dúr)* (1868 körül)
- **S.565b**, *Schubert's Impromptus* [2 dal] (1868 körül)

Schumann

- **S.566**, *Widmung, Liebeslied* (1848)
- **S.566a**, *Widmung, Liebeslied* (1848)
- **S.567**, *An den Sonnenschein, Rotes Röslein* (1861)
- **S.568**, *Frühlingsnacht (Überm Garten durch die Lüfte)* (1872)
- **S.569**, *Zehn Lieder von Robert und Clara Schumann* [10 dal] (1872)
- **S.570**, *Provençalisches Minnelied* (1881)

117

Smetana

- **S.570a**, *Einleitung und Coda zu Smetanas Polka (de salon, opus 7/1)* (1880)

Spohr

- **S.571**, *Die Rose aus Zemire und Azor* (1876)

Tausig

- **S.571a**, *Einleitung und Schlußstakte zu Tausigs dritter Valse-Caprice* (1880)

Szabady és Massenet

- **S.572**, *Revive Szegedin* (1879)

Széchényi Imre

- **S.573**, *Bevezetés és magyar indulò* (1872)

Tirindelli

- **S.573a**, *Seconda mazurka variata* (1880)

Weber

- **S.574**, *Ouverture Oberon* (1846?)
- **S.575**, *Freischütz-nyitány (Weber)*, zongoraátírat (1840-41)
- **S.576**, *Jubelouverture* (1846)
- **S.576a**, *Konzertstück, Op. 79* (1868 körül)

Wielhorsky, Michael

- **S.577**, *Lyubila ya* [első/második változat] (1843, ?)

Zongoraduettek

Field

- **S.577a**, *11 Nocturnes* (?)

Liszt

- **S.578**, *St. Elisabeth* (4 dal)(1862)
- **S.579**, *Christus Oratorio* , (?)
- **S.580**, *Excelsior! - Preludio* (?)
- **S.581**, *Benedictus és Offertorium* (1869)
- **S.582**, *O Lamm Gottes, unschuldig* (1878-79)
- **S.583**, *Via Crucis* (?)
- **S.584**, *Festkantate zur Enthüllung des Beethoven-Denkmal in Bonn* (1845)
- **S.585**, *Pastorale. Schnitterchor aus dem Entfesselten Prometheus* (1861)
- **S.586**, *Gaudeamus igitur. Humoreske* (1870)
- **S.587**, *Marche héroïque* (?)
- **S.588**, *Weimars Volkslied (Cornelius)* (1857)
- **S.589**, *Ce qu'on entend sur la montagne (Poème symphonique No. 1)* (1874)
- **S.590**, *Tasso, Lamento e Trionfo (Poème symphonique No. 2)* (1858)
- **S.591**, *Les Préludes (Poème symphonique No. 3)* (1858 körül)

- **S.592**, *Orpheus (Poème symphonique No. 4)* (ca. 1858)
- **S.593**, *Prometheus (Poème symphonique No. 5)* (1858)
- **S.594**, *Mazeppa (Poème symphonique No. 6)* (1874)
- **S.595**, *Festklänge (Poème symphonique No. 7)* (1854-61)
- **S.596**, *Hungaria (Poème symphonique No. 9)* (1874?)
- **S.569a**, *Héroïde funèbre (Poème symphonique No. 8)* (1877 körül)
- **S.596b**, *Hunnenschlacht (Poème symphonique No. 11)* (1877 körül)
- **S.596c**, *Die Ideale (Poème symphonique No. 12)* (1874-77 körül)
- **S.597**, *Hamlet (Poème symphonique No. 10)* (1874)
- **S.598**, *Von der Wiege bis zum Grabe (Poème symphonique No. 13)* (1881)
- **S.599**, *Lenau: Faust* (2 részlet) (1861-62)
- **S.600**, *Mephisto Waltz No. 2* (1881)
- **S.601**, *Les Morts (Ode Funèbre No. 1)* (1866)
- **S.602**, *La Notte (Ode Funèbre No. 2)* (1866)
- **S.603**, *Le Triomphe Funèbre du Tasse (Ode Funèbre No. 3)* (1866?)
- **S.604**, *Salve Polonia* (1863)
- **S.605**, *Künstlerfestzug zur Schillerfeier* (1859)
- **S.606**, *Festmarsch zur Goethejubiläumsfeier* (1858 körül)
- **S.607**, *Festmarsch nach Motiven von E.H. zu S.-C.-G.* (1859 körül)
- **S.608**, *Rákóczy March* (1870)
- **S.609**, *Ungarischer Marsch zur Krönungsfeier in Ofen-Pest* (1870)
- **S.610**, *Ungarischer Sturmarsch* (1875)

- **S.611**, *Epithalam* (1872)
- **S.612**, *Elégie* (1874)
- **S.613**, *Weihnachtsbaum* (1876)
- **S.614**, *Dem Andenken Petöfis (Petöfi Szellemének)* (1877)
- **S.615**, *Grande Valse di Bravura* (1836)
- **S.616**, *Grand Galop Chromatique* (1838)
- **S.617**, *Csárdás macabre* (1882)
- **S.618**, *Csárdás obstiné* (1884 körül)
- **S.618a**, *Vom Fels zum Meer. Deutscher Siegesmarsch* (?)
- **S.619**, *Bülow-Marsch* (1883 körül)
- **S.619a**, *Festpolonaise* (1876)
- **S.620**, *Hussitenlied* (Melody by J.Krov) (1840)
- **S.621**, *Rapsodie Hongroises* (1874)
- **S.622**, *Rapsodie hongroise No. 16* (1882)
- **S.623**, *Rapsodie hongroise No. 18* (1885)
- **S.623a**, *Rapsodie hongroise No. 19* (ca. 1885)
- **S.624**, *Ad nos, ad salutarem undam* (1850)
- **S.625**, *L'Hymne du Pape (Der Papsthymnus)* (1865)
- **S.626**, *Ungarisches Königslied. Magyar Király-dal (Ábrányi)* (1883)
- **S.627**, *Fantaisie sur des motifs de l'opéra La Sonnambula (Bellini)* (1852)
- **S.628**, *Bénédiction et serment* (1852)
- **S.628a**, *Marche et cavatine* (?)
- **S.628b**, *Szózat und Hymnus (Egressy és Erkel)* (1873)
- **S.629**, *Tscherkessenmarsch (Glinka)* (1843)
- **S.630**, *Réminiscences de Robert le Diable - Valse infernale (Meyerbeer)* (1841-43)
- **S.631**, *Andante finale und Marsch (Raff)* (1853)
- **S.632**, *4 Marches (Schubert)* (1879)
- **S.633**, *A la chapelle Sixtine (Allegri Mozart)* (1865)

- **S.634**, *Grand Septuor Op. 20 (Beethoven)* (1841)

Mozart

- **S.634a**, *Adagio (Mozart)* (1875-81?)

Két zongora

Liszt

- **S.635**, *Ce qu'on entend sur la montagne (Poème symphonique No. 1)* (1854-57)
- **S.636**, *Tasso, Lamento e Trionfo (Poème symphonique No. 2)* (ca. 1857)
- **S.637**, *Les Préludes (Poème symphonique No. 3)* (1854-56)
- **S.638**, *Orpheus (Poème symphonique No. 4)* (1854-56)
- **S.639**, *Prometheus (Poème symphonique No. 5)* (1855-56)
- **S.640**, *Mazeppa (Poème symphonique No. 6)* (1855)
- **S.641**, *Festklänge (Poème symphonique No. 7)* (1853-56)
- **S.642**, *Héroïde Funèbre (Poème symphonique No. 8)* (1854-56 körül)
- **S.643**, *Hungaria (Poème symphonique No. 9)* (1854-61 körül)
- **S.644**, *Hamlet (Poème symphonique No. 10)* (1858-61 körül)
- **S.645**, *Hunnenschlacht (Poème symphonique No. 11)* (1857)
- **S.646**, *Die Ideale (Poème symphonique No. 12)* (1857-58)
- **S.647**, *Faust Symphony* (1856)
- **S.648**, *Dante Symphony* (1856-59 körül)
- **S.649**, *Fantasie über Beethovens Ruinen von Athen* (1865)
- **S.650**, *Piano Concerto No. 1* (1853)

- **S.651**, *Piano Concerto No. 2* (1859)
- **S.652**, *Totentanz. Paraphrase on Dies Irae* (1859)
- **S.653**, *Wandererfantasie (Schubert)* (1859)
- **S.654**, *Hexaméron, Morceau de Concert* (1837)
- **S.655**, *Réminiscences de Norma (Bellini)* (1841)
- **S.656**, *Réminiscences de Don Juan (Mozart)* (1841)
- **S.657**, *Symphony No. 9 (Beethoven)* (1851)
- **S.657a/1**, *Piano Concerto No. 3 (Beethoven)* (1878)
- **S.657a/2**, *Piano Concerto No. 4 (Beethoven)* (1878)
- **S.657a/3**, *Piano Concerto No. 5 (Beethoven)* (1878)
- **S.657b**, *Bülów-Marsch* (1884)

Orgona

Allegrí és Mozart

- **S.658**, *Látomás a Sixtusi-kápolnában* (1862)

Arcadelt

- **S.659**, *Ave Maria* (1862)

Bach

- **S.660**, *Einleitung und Fuge aus der Motette Ich hatte viel Bekümmernis und Andante Aus tiefer Not* [2 dal] (1860)
- **S.661**, *Adagio (Bach)* (1864)

Chopin

- **S.662**, *2 Préludes* (1863)

Lassus

- **S.663**, *Regina coeli laetare* (1865)

Liszt

- **S.664**, *Tu es Petrus from Christus* (1867)
- **S.665**, *San Francesco* (1880)
- **S.666**, *Excelsior! - Preludio* (?)

- **S.667**, *Offertorium a magyar koronázási miséből* (1867)
- **S.668**, *Slavimo Slavno Slaveni* (1863)
- **S.669**, *Zwei Kirchenhymnen* [2 dal] (1877)
- **S.670**, *Rosario* [3 dal] (1879)
- **S.671**, *Zum Haus des Herrn (In domum Domini ibimus)* (1884)
- **S.672**, *Weimars Volkslied (Cornelius)* (1865)
- **S.673**, *Variációk „Wienen, Klagen, Sorgen, Zagen” (Bach)* (1863)
- **S.674**, *Ungarns Gott. A magyarok Istene (Petöfi)* (1882)
- **S.674a**, *O sacrum convivium* [2 változat] (?)

Nicolai

- **S.675**, *Kirchliche Festoverture* (1852)

123

Wagner

- **S.676**, *Pilgerchor (Wagner: Tannhäuser)* (1860)

Orgona és más hangszerek

- **S.677**, *Hosannah* (orgona és harsona) (1862)
- **S.678**, *Offertorium és Benedictus* (1869)
- **S.679**, *Cujus animam (Rossini: Stabat Mater)*

Recitatívók

Draeseke

- **S.686**, *Helges Treue (Draeseke)* (1860)

Appendix

Befejezetlen munkák

- **S.687**, *Sardanapale (Byron)* [opera] (?)
- **S.688**, *Oratorio - Die Legende vom heiligen Stanislaus* [korák] (1873-85)
- **S.688a**, *St Stanislaus fragment* [zongora] (1880-86)

- **S.689**, *Singe, wem Gesang gegeben* [korál] (1847)
- **S.690**, *Forradalmi szimfónia* (1830)
- **S.691**, *De Profundis* (1834?)
- **S.692**, *Violin Concerto* (1860)
- **S.692a**, *Vivaldi:Négy évszak* (1880?)
- **S.692b**, *Anfang einer jugendsonate* (1825)
- **S.692c**, *Allegro maestoso* (1826)
- **S.692d**, *Rákóczi-Marsch* (1839)
- **S.692e**, *Winzerchor (Prometheus)* (1850)
- **S.693**, *Deux marches dans le genre hongrois* (1840?)
- **S.693a**, *Zwei Stücke aus der heilige Elisabeth* (1862)
- **S.694**, *Fantasie über englische Themen* (1840?)
- **S.695**, *Morceau en fa majeur* (1843?)
- **S.695a**, *Litanie de Marie* (1847)
- **S.695b**, *Zigeuner-Epos* (1848 körül)
- **S.696**, *Mephisto Waltz No.4* (1884)
- **S.697**, *Fantasie über Themen aus Figaro und Don Giovanni* (1842)
- **S.698**, *La Mandragore - Ballade de l'opéra Jean de Nivelle de L. Delibes* (1880)
- **S.699**, *La Notte (Odes Funèbre no. 2)* (1864-66)
- **S.700**, *Grand Fantaisie (Variations) sur des thèmes de Paganini* 1845)
- **S.700a**, *Variations sur Le Carnaval de Venise (Paganini)* (?)
- **S.701**, *Den Felsengipfel stieg ich einst hinan* (?)
- **S.701a**, *Allegro di bravura* (1830 körül)
- **S.701b**, *Marie-Poème [solo piano]* (1837)
- **S.701c**, *Andante sensibilissimo* (1880-86)
- **S.701d**, *Melodie in Dorische Tonart* (1860)
- **S.701e**, *Dante fragment* (1839)
- **S.701f**, *Glasgow fragment* (?)

- **S.701g**, *Polnisch - sketch* (1870-79)
- **S.701h/1**, *Opera ária* [solo piano] (?)
- **S.701h/2**, *Valse infernale* (*Meyerbeer*) (?)
- **S.701j**, *Harmonie nach Rossini's Carità* (*La charité*) (1847)
- **S.701k**, *Korrekturblatt* (1882)

Kérdéses vagy elveszett művek

Egyházi kórusművek

- **S.702**, *Tantum Ergo* (1822)
- **S.703**, *Psalmus No. 2* (1851)
- **S.704**, *Requiem* (?)
- **S.705**, *A teremtés* (?)
- **S.706**, *Benedictus* [kérdéses] (?)
- **S.707**, *Excelsior* [kérdéses] (?)

125

Világi kórusművek

- **S.708**, *Rinaldo* [kérdéses] (1848 körül)

Zenekari művek

- **S.709**, *Salve Polonia* (1863)
- **S.710**, *Gyászinduló* (?)
- **S.711**, *Csárdás macabre* (?)
- **S.712**, *Romance oubliée* (?)

Zongora és zenekar

- **S.713/1**, *Piano Concerto* (a-moll) (1825?)
- **S.713/2**, *Piano Concerto* (1825?)
- **S.714**, *Piano Concerto* (magyar) (1885)
- **S.715**, *Piano Concerto* (olasz) (?)
- **S.716**, *Grande fantaisie symphonique* (?)

Kamarazene

- **S.717**, *Trio* (1825)
- **S.718**, *Quintet* (1825)

- **S.719**, *Vivaldi: Négy évszak*
- **S.720**, *Allegro moderato* (?)
- **S.721**, *Prelude* (?)
- **S.722**, *La Notte (Odes Funèbre no.2)* (1864-66)
- **S.723**, *Tristia* (1880-86 ?)
- **S.723a**, *Postlude (Orpheus)* (?)

Zongora

- **S.724**, *Rondo és fantázia* (1824)
- **S.725**, *3 szonáta* (1825)
- **S.726**, *Tanulmány* (?)
- **S.726a**, *Valse* (?)
- **S.727**, *Prélude omnitonique* (?)
- **S.728**, *Sospiri (Fünf Klavierstücke)* (1879)
- **S.729**, -
- **S.730**, *Dem Andenken Petöfis (Petöfi Szellemének)* (1877)
- **S.731**, *Valse élégiaque* (?)
- **S.732**, *Valse Oubliée No.4* (1883-84)
- **S.733**, *Marche hongroise* (1844)
- **S.734**, *Ländler* (?)
- **S.735**, *Air cosaque* (?)
- **S.736**, *Kerepsi csárdás* (?)
- **S.737**, *3 morceaux en style de danse ancien hongrois* (?)
- **S.738**, *Egy spanyol népdal* (?)

Átiratok

- **S.739**, *Corolian Overture (Beethoven)* (?)
- **S.740**, *Egmont Overture (Beethoven)* (?)
- **S.741**, *Le carnaval romain - Overture (Berlioz)* (?)
- **S.742**, *Duettino (Donizetti)* (?)
- **S.743**, *Gounod: Faust* (?)

- **S.743a**, *Halévy: Guitarero* (1841)
- **S.744**, *Kullak: Dom Sebastien* (?)
- **S.745**, *Gyászinduló* (?)
- **S.746**, *Andante Maestoso* (?)
- **S.747**, *Poco adagio (Missa Solemnis)* (?)
- **S.748**, *Mozart: Die Zauberflöte* (?)
- **S.749**, *Preussischer Armeemarsch (Radovsky)* (?)
- **S.750**, *Siege de Corynthe (nyitány)* (?)
- **S.751**, *Nonetto e Mose (Rossini)* (?)
- **S.752**, *Gelb rollt (Rubinstein)* (?)
- **S.753**, *Alfonso und Estrella (Schubert)* (?)
- **S.754**, *Seconda mazurka variata (Tirindelli)* (1880)

Zongoraduettek

- **S.755**, *Sonata* (?)

127

Két zongora

- **S.756**, *Mosonyis Grabgeleit* (?)
- **S.757**, *La triomphe funébre du Tasse* (?)

Orgona

- **S.758**, *The Organ (Herder)* (?)
- **S.759**, *Consolation* (?)
- **S.760**, *Cantico del sol di St. Francesco* (?)
- **S.761**, *Marche funébre (Chopin)* (?)

Dalok

- **S.762**, *Air de Chateaubriand* (?)
- **S.763**, *Strophes de Herlossohn* (?)
- **S.764**, *Kränze pour chant* (?)

- **S.765**, *Glöcken (Müller)* (?)
- **S.765a**, *Laube naït (Hugo)* (1842?)
- **S.766**, *Der Papsthymnus* (?)
- **S.767**, *Excelsior* (?)

Recitativók

- **S.768**, *Der ewige jude (Schubart)* (?)

Adalékok

- **S.990**, *Ad nos, ad salutarem undam*] [zongora átirat] (b. 1862)
- **S.991**, *Waltz (A-dúr)* [kamarazene, átirat] (?)
- **S.993**, *Wartburg Lieder (Scheffel)* [zenekar, átirat] (?)
- **S.994**, *Grand solo caractéristique à propos d'une chansonette de Panseron* [zongora, átirat] (1830-32)
- **S.995**, *Variations de bravoure sur des thèmes de Paganini* [befejezetlen] (1845)
- **S.996**, *Stabat Mater* [zongora] (1870-79 ?)
- **S.997**, *5 Variationen über Romanze aus „Joseph“ (Méhul)* (1834 körül)
- **S.998**, *Adagio in C* [zongora] (1841)
- **S.999**, *Andante Maestoso* [orgona] (?)

Opera

- **S.1**, *Don Sanche, ou le Château de l'Amour* (1824-25)

Egyházi kórusművek

- **S.2**, *Szent Erzsébet legendája* (1857-62)
- **S.3**, *Christus* (1855-67)
- **S.4**, *Cantico del sol di Francesco d'Assisi* [első/ második változat] (1862, 1880-81)

- **S.5**, *Die heilige Cäcilia* (1874)
- **S.6**, *Die Glocken des Strassburger Münsters (Longfellow)* (1874)
- **S.7**, *Cantantibus organis* (1879)
- **S.8**, *Missa quattuor vocum ad aequales concinente organo* [első/második változat] (1848, 1869)
- **S.9**, *Missa solennis zur Einweihung der Basilika in Gran (Gran Mass)* [első/második változat] (1855, 1857-58)
- **S.10**, *Missa choralis, organo concinente* (1865)
- **S.11**, *Magyar koronázási mise* (1866-67)
- **S.12**, *Requiem* (1867-68)
- **S.13**, *13. zsoltár (Herr, wie lange ?)* [első/második/harmadik változat] (1855, 1858, 1862)
- **S.14**, *18. zsoltár (Coeli enarrant)* (1860)
- **S.15**, *23. zsoltár (Mein Gott, der ist mein hirt)* [első/második változat] (1859, 1862)
- **S.15a**, *116. zsoltár (Laudate Dominum)* (1869)
- **S.16**, *129. zsoltár (De profundis)* (1880-83)
- **S.17**, *137. zsoltár* [első/második változat] (1859-62)
- **S.18**, *Öt francia kórusmű* (1840-49)
- **S.19**, *Hymne de l'enfant à son réveil (Lamartine)* [első/második változat] (1847, 1862)
- **S.20**, *Ave Maria I* [első/második változat] (1846, 1852)
- **S.21**, *Pater noster II* [első/második változat] (1846, 1848)
- **S.22**, *Pater noster IV* vegyes karra és orgonára (1850)
- **S.23**, *Domine salvum fac regem* (1853)
- **S.24**, *Te Deum II* (1853?)
- **S.25**, *Beati pauperes spiritu (Die Seligkeiten)* (1853)
- **S.26**, *Festgesang zur Eröffnung der zehnten allgemeinen deutschen Lehrerversammlung* (1858)

- **S.27**, *Te Deum I* (1867)
- **S.28**, *An den heiligen Franziskus von Paula* (b. 1860)
- **S.29**, *Pater noster I* (b. 1860)
- **S.30**, *Responsorien und Antiphonen* (1860)
- **S.31**, *Christus ist geboren I* [első/második változat] (1863?)
- **S.32**, *Christus ist geboren II* [első/második változat] (1863?)
- **S.33**, *Slavimo Slavno Slaveni!* [első/második változat] (1863, 1866)
- **S.34**, *Ave maris stella* [első/második változat] (1865-66, 1868)
- **S.35**, *Crux!* (*Guichon de Grandpont*) (1865)
- **S.36**, *Dall' alma Roma* (1866)
- **S.37**, *Mihi autem adhaerere* (a 73. zsolttárból) (1868)
- **S.38**, *Ave Maria II* (1869)
- **S.39**, *Inno a Maria Vergine* (1869)
- **S.40**, *O salutaris hostia I* (1869?)
- **S.41**, *Pater noster III* [első/második változat] (1869)
- **S.42**, *Tantum ergo* [első/második változat] (1869)
- **S.43**, *O salutaris hostia II* (1870?)
- **S.44**, *Ave verum corpus* (1871)
- **S.45**, *Libera me* (1871)
- **S.46**, *Anima Christi sanctifica me* [első/második változat] (1874, kb. 1874)
- **S.47**, *St Christopher. Legend* (1881)
- **S.48**, *Der Herr bewahret die Seelen seiner Heiligen* (1875)
- **S.49**, *Weihnachtslied (O heilige Nacht)* (a. 1876)
- **S.50**, *12 Alte deutsche geistliche Weisen (Chorales)* [12 korál] (~ 1878-79)
- **S.51**, *Gott sei uns gnädig und barmherzig* (1878)
- **S.52**, *Septem Sacramenta. Responsoria com organo vel*

harmonio concinente (1878)

- **S.53**, *Via Crucis* (1878-79)
- **S.54**, *O Roma nobilis* (1879)
- **S.55**, *Ossa arida* (1879)
- **S.56**, *Rosario* [4 korál] (1879)
- **S.57**, *In domum Domino imibus* (1884?)
- **S.58**, *O sacrum convivium* (1884?)
- **S.59**, *Pro Papa* (ca. 1880)
- **S.60**, *Zur Trauung. Geistliche Vermählungsmusik (Ave Maria III)* (1883)
- **S.61**, *Nun danket alle Gott* (1883)
- **S.62**, *Mariengarten* (kb. 1884)
- **S.63**, *Qui seminant in lacrimis* (1884)
- **S.64**, *Pax vobiscum!* (1885)
- **S.65**, *Qui Mariam absolvisti* (1885)
- **S.66**, *Salve Regina* (1885)

131

Világi kórusművek

- **S.67**, *Beethoven Cantata No. 1: Festkantate zur Enthüllung* (1845)
- **S.68**, *Beethoven Cantata No. 2: Zur Säkularfeier Beethovens* (1869-70)
- **S.69**, *Kórusművek Herder Megszabadított Prometeuszához* (1850)
- **S.70**, *An die Künstler (Schiller)* [első/második/harmadik változat] (1853, 1853, 1856)
- **S.71**, *Gaudeamus igitur. Humoreske* (1869)
- **S.72**, *Vierstimmige Männergesänge* [4 korál] (a Mozart-alapítvány számára) (1841)
- **S.73**, *Es war einmal ein König* (1845)
- **S.74**, *Das deutsche Vaterland* (1839)
- **S.75**, *Über allen Gipfeln ist Ruh* (Goethe) [első/második változat] (1842, 1849)
- **S.76**, *Das düstre Meer umrauscht mich* (1842)

- **S.77**, *Die lustige Legion* (A. Buchheim) (1846)
- **S.78**, *Trinkspruch* (1843)
- **S.79**, *Titan* (Schobert) (1842-47)
- **S.80**, *Les Quatre Éléments* (Autran) (1845)
- **S.81**, *Le Forgeron* (de Lamennais) (1845)
- **S.81a**, *A patakhoz* (Garay János) (1846)
- **S.82**, *Arbeiterchor* (de Lamennais?) (1848)
- **S.83**, *Ungaria-Kantate* (Hungaria 1848 Cantata) (1848)
- **S.84**, *Licht, mehr Licht* (1849)
- **S.85**, *Chorus of Angels from Goethe's Faust* (1849)
- **S.86**, *Ünnepi kórus a weimari Harder-emlékmű leleplezésére férfikarra és zongorára* (A. Schöll) (1850)
- **S.87**, *Weimars Volkslied* (Cornelius) [6 változat] (1857)
- **S.88**, *Morgenlied* (Hoffmann von Fallersleben) (1859)
- **S.89**, *Mit klingendem Spiel* (1859-62 ?)
- **S.90**, *Katonadal* (Goethe Faustjából [12 chorals] (1842-60)
- **S.91**, *Das Lied der Begeisterung. A lelkesedés dala* (1871)
- **S.92**, *Carl August weilt mit un S. Festgesang zur Enthüllung des Carl-August-Denkmales in Weimar am 3 September 1875* (1875)
- **S.93**, *Ungarisches Königslied. Magyar Király-dal* (Ábrányi) [6 változat] (1883)
- **S.94**, *Gruss* (1885?)

Zenekari művek

Szimfonikus költemények

- **S.95**, *Poème symphonique No. 1, Ce qu'on entend sur la montagne* [első/második/harmadik változat] (1848-49, 1850, 1854)

- **S.96**, *Poème symphonique No. 2, Tasso, Lamento e Trionfo* [első/második/harmadik változat] (1849, 1850-51, 1854)
- **S.97**, *Poème symphonique No. 3, Les Préludes* (1848)
- **S.98**, *Poème symphonique No. 4, Orpheus* (1853-54)
- **S.99**, *Poème symphonique No. 5, Prometheus* [első/második változat] (1850, 1855)
- **S.100**, *Poème symphonique No. 6, Mazeppa* [első/második változat] (1851, b. 1854)
- **S.101**, *Poème symphonique No. 7, Ünnepi hangok* [1863-as módosításokkal] (1853)
- **S.102**, *Poème symphonique No. 8, Héroïde funèbre* [első/második változat] (1849-50, 1854)
- **S.103**, *Poème symphonique No. 9, Hungaria* (1854)
- **S.104**, *Poème symphonique No. 10, Hamlet* (1858)
- **S.105**, *Poème symphonique No. 11, Hunnenschlacht* (1856-57)
- **S.106**, *Poème symphonique No. 12, Die Ideale* (1857)
- **S.107**, *Poème symphonique No. 13, Von der Wiege bis zum Grabe* (1881-82)

Egyéb zenekari művek

- **S.108**, *Eine Faust-Symphonie* [első/második változat] (1854, 1861)
- **S.109**, *Eine Symphonie zu Dante's Divina Commedia* (1855-56)
- **S.110**, *Deux Épisodes d'après le Faust de Lenau* [2 darab] (1859-61)
- **S.111**, *Zweite Mephisto Waltz* (1881)
- **S.112**, *Trois Odes Funèbres* [3 darab] (1860-66)
- **S.113**, *Salve Polonia* (1863)
- **S.114**, *Künstlerfestzug zur Schillerfeier* (1857)
- **S.115**, *Festmarsch zur Goethejubiläumsfeier* [első/második változat] (1849, 1857)

- **S.116**, *Festmarsch nach Motiven von E.H.z. S.-C.-G.* (1857)
- **S.117**, *Rákóczy March* (1865)
- **S.118**, *Ungarischer Marsch zur Krönungsfeier in Ofen-Pest (am 8 Juni 1867)* (1870)
- **S.119**, *Ungarischer Sturm marsch* (1875)

Zongora és zenekar

- **S.120**, *Grande Fantaisie Symphonique* (1834)
  - **S.121**, *Malediction* (1833)
  - **S.122**, *Fantasie über Beethovens Ruinen von Athen [első/második változat]* (1837?, 1849)
  - **S.123**, *Fantasie über ungarische Volksmelodien* (1852)
- S.124**, *Zongoraverseny No. 1.* [első/második változat] (1849, 1856)
- S.125**, *Zongoraverseny No. 2.* [első/második változat] (1839, 1849)
- S.125a**, *Zongoraverseny No. 3.* (1836-39)
- S.126**, *Haláltánc* (1849, 1859)
- S.126a**, *Zongoraverseny „Magyar stílusban”* (1885)

Kamarazene

- **S.126b**, *Zwei Waltzer* [2 darab] (1832)
- **S.127**, *Duo (Sonata) - Sur des thèmes polonais* (1832-35 ?)
- **S.128**, *Grand duo concertant sur la Romance de M.Lafont Le Marin* [első/második változat] (kb. 1835-37, 1849)
- **S.129**, *Epithalam zu Eduard. Reményis Vermählungsfeier* (1872)
- **S.130**, *Élégie No. 1* [első/második/harmadik változat] (1874)
- **S.131**, *Élégie No. 2* (1877)
- **S.132**, *Romance oubliée* (1880)
- **S.133**, *Die Wiege* (1881?)

- **S.134**, *La lugubre gondola* [első/második változat] (1883?, 1885?)
- **S.135**, *Am Grabe Richard Wagners* (1883)

Zongoraművek

Tanulmányok

- **S.136**, *Études en douze exercices dans tous les tons majeurs et mineurs* [első változat, 12 darab] (1826)
- **S.137**, *Douze Grandes Études* [második változat, 12 darab] (1837)
- **S.138**, *Mazeppa* (1840)
- **S.139**, *Douze Études d'exécution transcendante* [végső változat, 12 darab] (1851)
- **S.140**, *Études d'exécution transcendante d'après Paganini* [első változat, 6 darab] (1838-39)
- **S.141**, *Grandes Études de Paganini* [második változat, 6 darab] (1851)
- **S.142**, *Morceau de Salon, Étude de perfectionnement* (1840)
- **S.143**, *Ab Irato, Étude de perfectionnement* [második változat] (1852)
- **S.144**, *Trois Études de concert* [3 darab] (1848?)
  1. *Il Lamento*
  2. *La Leggierezza*
  3. *Un Sospiro*
- **S.145**, *Zwei Konzertetüden* [2 darab] (1862-63)
- **S.146**, *Technische Studien* [68 tanulmány] (kb. 1868-80)

Egyéb művek

- **S.147**, *Variation sur une valse de Diabelli* (1822)
- **S.148**, *Huit Variations* (1824?)
- **S.149**, *Sept Variations brillantes sur un thème de G. Rossini* (1824?)

- **S.150**, *Impromptu brillant sur des thèmes de Rossini et Spontini* (1824)
- **S.151**, *Allegro di bravura* (1824)
- **S.152**, *Rondo di bravura* (1824)
- **S.152a**, *Klavierstück* (?)
- **S.153**, *Scherzo in G minor* (1827)
- **S.153a**, *Marche funèbre* (1827)
- **S.153b**, *Grand Solo caractéristique d'apropos une chansonette de Panseron* [magántulajdon, kottája hozzáférhetetlen] (1830-32) ^[2]
- **S.154**, *Harmonies poétiques et religieuses* (1833, 1835)
- **S.155**, *Apparitions* [3 darab] (1834)
- **S.156**, *Album d'un Voyageur* (1835-38)
- **S.156a**, *Trois morceaux suisses* [3 darab] (1835-36)
- **S.157**, *Fantaisie romantique sur deux mélodies suisses* (1836)
- **S.157a**, *Sposalizio* (1838-39)
- **S.157b**, *Il penseroso* [első változat] (1839)
- **S.157c**, *Canzonetta del Salvator Rosa* [első változat] (1849)
- **S.158**, *Tre Sonetti del Petrarca* [3 darab, első változata az S161/4-6] (1844-45)
- **S.158a**, *Paralipomènes à la Divina Commedia* (1844-45)
- **S.158b**, *Prologomènes à la Divina Commedia* (1844-45)
- **S.158c**, *Adagio in C major* (1844-45)
- **S.159**, *Venezia e Napoli* [first version, 4 pieces] (1840?)
- **S.160**, *Années de Pèlerinage. Première Année; Suisse* [9 darab] (1848-55)
- **S.161**, *Années de Pèlerinage. Deuxième Année; Italie* [7 darab] (1839-49)

- **S.162**, *Venezia e Napoli. Supplément aux Années de Pèlerinage 2de volume* [3 darab] (1860)
- **S.162a**, *Den Schutz-Engeln* (Angelus! Prière à l'ange gardien) [4 vázlat] (1877-82)
- **S.162b**, *Den Cypressen der Villa d'Este - Threnodie II* [első változat] (1882)
- **S.162c**, *Sunt lacrymae rerum* [első változat] (1872)
- **S.162d**, *Sunt lacrymae rerum* (1877)
- **S.162e**, *En mémoire de Maximilian I* [Marche funèbre első változata] (1867)
- **S.162f**, *Postludium - Nachspiel - Sursum corda!* [első változat] (1877)
- **S.163**, *Années de Pèlerinage. Troisième Année* [7 darab] (1867-77)
- **S.163a**, *Andantino Pour Emile et Charlotte Loudon* (1828) ^[3]
- **S.163a/1**, *Albumblätter* (f-mollban) (1828)
- **S.163b**, *Albumblätter (Ah vous dirai-je, maman)* (1833)
- **S.163c**, *Albumblätter(Pressburg)* (1839)
- **S.163d**, *Albumblätter (Leipzig)* (1840)
- **S.164**, *Feuille d'album No. 1* (1840)
- **S.164a**, *Albumblätter(Vienna)* (1840)
- **S.164b**, *Albumblätter(Leipzig)* (1840)
- **S.164c**, *Albumblätter: Exeter Preludio* (1841)
- **S.164d**, *Albumblätter (Detmold)* (1840)
- **S.164e**, *Albumblätter: Magyar* (1841)
- **S.164f**, *Albumblätter (Rákóczi-Marsch)* (1841)
- **S.164g**, *Albumblätter: Berlin Preludio* (1842)
- **S.165**, *Feuille d'album* (1841)
- **S.166**, *Albumblätter: waltzer* (1841)
- **S.166a**, *Albumblätter* (E-dúr) (1843)
- **S.166b**, *Albumblätter (Portugal)* (1844)

- **S.166c**, *Albumblätter* (a-moll) (1844)
- **S.166d**, *Albumblätter: Lyon Prélude* (1844)
- **S.166e**, *Albumblätter: Prélude omnitonique* (1844)
- **S.166f**, *Albumblätter: Braunschweig Preludio* (1844)
- **S.166g**, *Albumblätter: Serenade* (1840-49)
- **S.166h**, *Albumblätter: Andante religioso* (1846)
- **S.166k**, *Albumblätter: Friska* (ca. 1846-49)
- **S.166m-n**, *Albumblätter für Prinzessin Marie von Sayn-Wittgenstein* (1847)
- **S.167**, *Feuille d'album No. 2* [Die Zelle in Nonnenwerth, third version] (1843)
- **S.167a**, *Ruhig*
- **S.167b**, *Miniatur Lieder*
- **S.167c**, *Albumblätter* (Agnus Dei) (1860-69)
- **S.167d**, *Albumblätter* (Orpheus) (1860)
- **S.167e**, *Albumblätter* (Die Ideale) (1861)
- **S.167f**, *Albumblätter* (G-dúr) (~ 1860)
- **S.168**, *Élégie sur des motifs du Prince Louis Ferdinand de Prusse* [első/második változat] (1842, 1851)
- **S.168a**, *Andante amoroso* (1847?)
- **S.169**, *Romance* (*O pourquoi donc*) (1848)
- **S. 170**, *Ballada* (1845-48)
- **S.171c**, *Prière de l'enfant à son reveil* (1840)
- **S.171d**, *Préludes et Harmonies poétiques et religie* (1845)
- **S.171e**, *Litanies de Marie* (1846-47)
- **S.172**, *Vigasztalások* (*Six Pensées poétiques*) (1849-50)
- **S.172a**, *Harmonies poétiques et religieuses* [1847] (1847)
- **S.172a/3&4**, *Hymne du matin, Hymne de la nuit* [korábban S173a] (1847)
- **S.173**, *Harmonies poétiques et religieuses* [második

változat] (1845-52)

- **S.174**, *Berceuse* [első/második változat] (1854, 1862)
- **S.175**, *Két legenda* [2 dal] (1862-63)
  1. *Assisi Szent Ferenc prédikál a madaraknak*
  2. *Paolai Szent Ferenc a hullámokon sétálva*
- **S.175a**, *Grand solo de concert* (1850)
- **S.176**, *Grosses Konzertsolo* (1849-50 ?)
- **S.177**, *Scherzo und Marsch* (1851)
- **S.178**, *b-moll szonáta* (1852-53)

A b-moll szonáta

- **S.179**, *Prelude after a theme from Weinen, Klagen, Sorgen, Zagen* by J. S. Bach (1859)
- **S.180**, *Variations on a theme from Weinen, Klagen, Sorgen, Zagen* by J. S. Bach (1862)
- **S.181**, *Sarabande (Handel:Almira)* (1881)
- **S.182**, *Ave Maria - Die Glocken von Rom* (1862)

- **S.183**, *Alleluia et Ave Maria* [2 dal] (1862)
- **S.184**, *Urbi et orbi. Bénédiction papale* (1864)
- **S.185**, *Vexilla regis prodeunt* (1864)
- **S.185a**, *Weihnachtsbaum* [első változat] (1876)
- **S.186**, *Weihnachtsbaum* [második változat] (1875-76)
- **S.187**, *Sancta Dorothea* (1877)
- **S.187a**, *Resignazione* [első/második változat] (1877)
- **S.188**, *In festo transfigurationis Domini nostri Jesu Christi* (1880)
- **S.189**, *Klavierstück No. 1* (1866)
- **S.189a**, *Klavierstück No. 2* (1845)
- **S.189b**, *Klavierstück* (?)
- **S.190**, *Un portrait en musique de la Marquise de Blocqueville* (1868)
- **S.191**, *Impromptu* (1872)
- **S.192**, *Fünf Klavierstücke* [5 dal] (1865-79)
- **S.193**, *Klavierstück* (a. 1860)
- **S.194**, *Mosonyis Grabgeleit (Mosonyi gyászmenete)* (1870)
- **S.195**, *Dem Andenken Petofis (Petőfi Szellemének)* (1877)
- **S.195a**, *Schlummerlied im Grabe* (1874)
- **S.196**, *Élégie No. 1* (1874)
- **S.196a**, *Entwurf der Ramann-Elegie* (1877)
- **S.197**, *Élégie No. 2* (1877)
- **S.197a**, *Toccata* (1879-81)
- **S.197b**, *National Hymne - Kaiser Wilhelm!* (1876)
- **S.198**, *Wiegenlied (Chant du herceau)* (1880)
- **S.199**, *Nuages gris (Trübe Wolken)* (1881)
- **S.199a**, *La lugubre gondola I (Der Trauergondol)* (1882)
- **S.200**, *La lugubre gondola* [2 dal] (1882, 1885)
- **S.201**, *R. W. - Venezia* (1883)

- **S.202**, *Am Grabe Richard Wagners* (1883)
- **S.203**, *Schlaflos, Frage und Antwort* (1883)
- **S.204**, *Receuillement (Bellini in Memoriam)* (1877)
- **S.205**, *Historische ungarische Bildnisse (Magyar arcképek)* (1885)
- **S.205a**, *Historische ungarische Bildnisse* (1885)
- **S.206**, *Trauervorspiel und Trauermarsch* (1885)
- **S.207**, *En Rêve. Nocturne* (1885)
- **S.207a**, *Prélude à la Polka de Borodine* (1880)
- **S.208**, *Unstern: Sinistre, Disastro* (1880-86)

Táncok

- **S.208a**, *Waltz (A-dúr)* (kb. 1825)
- **S.209**, *Grande valse di bravura* [az S214/1 első változata] (1835)
- **S.209a**, *Waltz (e-moll)* (1840)
- **S.210**, *Valse mélancolique* [az S214/2 első változata] (1839)
- **S.210a**, *Valse mélancolique* (1840)
- **S.210b**, *Valse (A-dúr)* (1830-39)
- **S.211**, *Ländler (A-dúr)* (1843)
- **S.211a**, *Ländler (D-dúr)* (1879)
- **S.212**, *Petite Valse favorite* [első/második változat] (1842, 1843)
- **S.212b**, *Mariotte. Valse pour Marie* (1840)
- **S.213**, *Valse-Improptu* (1850?)
- **S.213a**, *Valse-Improptu* (1880)
- **S.214**, *Trois Caprice-Valses* [3 darab] (1850?)
- **S.214a**, *Carousel de Madame Pelet-Narbone* (kb. 1875-81)
- **S.215**, *Valses oubliées* [4 darab] (1881-84)
- **S.215a**, *Dritter Mephisto-Walzer* [első változat] (1883)
- **S.216**, *Dritter Mephisto-Walzer* (1883)

- **S.216a**, *Bagatelle sans tonalité* (1885)
- **S.216b**, *Vierter Mephisto-Walzer* [első változat] (1885)
- **S.217**, *Mephisto Polka* [első/második változat] (1883)
- **S.218**, *Galop (a-moll)* (1841?)
- **S.219**, *Grand galop chromatique* [eredeti változat] (1838)
- **S.219bis**, *Grand galop chromatique* [egyszerűsített változat] (1838)
- **S.220**, *Galop de Bal* (1840?)
- **S.221**, *Mazurka brillante* (1850)
- **S.221a**, *Mazurka (f-moll)* (?)
- **S.222**, [katalógushiba; u. mint S212]
- **S.223**, *Deux Polonaises* [2 darab] (1851)
- **S.224**, *Csárdás macabre* (1881-82)
- **S.225**, *Two Csárdás* [2 darab] (1884)
- **S.226**, *Festvortrag* (1856)
- **S.226a**, *Marche funèbre* (1827)
- **S.227**, *Goethe Festmarsch* [első változat] (1849)
- **S.228**, *Huldigungsmarsch* [első/második változat] (1853)
- **S.229**, *Vom Fels zum Meer! - Deutscher Siegesmarsch* (1853-56)
- **S.230**, *Bülow-Marsch* (1883)
- **S.230a**, *Festpolonaise* (1876)
- **S.231**, *Heroischer Marsch in ungarischem Stil* (1840)
- **S.232**, *Ungarischer Sturm marsch* [az S524 korábbi változata] (1843?)
- **S.233**, *Ungarischer Geschwindmarsch* (1870)
- **S.233a**, *Siegesmarsch. Marche triomphale* (?)
- **S.233b**, *Marche hongroise (e-moll)* (1844)

Nemzeti témájú művek

Cseh

- **S.234**, *Hussitenlied* (1840)

Angol

- **S.235**, *God Save the Queen* (1841)

Francia

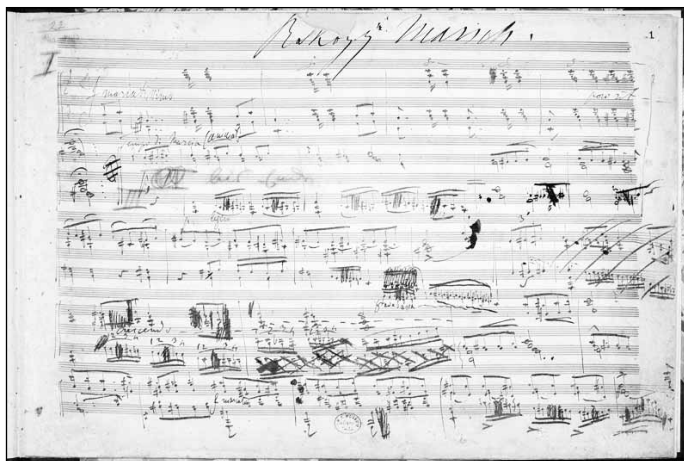
- **S.236**, *Faribolo Pasteur and Chanson du Béarn* [2 darab] (1844)
- **S.237**, *La Marseillaise* (1872?)
- **S.238**, *La cloche sonne* (1850?)
- **S.239**, *Vive Henri IV* (1870–80 ?)

Német

- **S.240**, *Gaudeamus igitur. Concert paraphrase* [első/második változat] (1843, 1853)

Magyar

- **S.241**, *Zum Andenken* (1828)
- **S.241a**, *Ungarische Romanzero* [18 darab] (1853)
- **S.241b**, *Magyar tempo* (1840)
- **S.242**, *Magyar Dalok: Magyar Rapszódiaák* [21 darab] (1839–47)
- **S.242a**, *Rákóczi-Marsch* [first version] (1839–40)

A Rákóczi-induló (OSZK)

- **S.243**, *Ungarische National-Melodien* [3 darab] (kb. 1843)
- **S.243a**, *Célèbre mélodie hongroise* (kb. 1866)
- **S.244**, *Magyar rapszódiai* [19 darab] (1846-86)
- **S.244a**, *Rákóczi-Marsch* [zenekari változat] (1863)
- **S.244b**, *Rákóczi-Marsch* [az S244a egyszerűsített változata] (1871)
- **S.244c**, *Rákóczi-Marsch* [közimert változat] (?)
- **S.245**, *Fünf ungarische Volkslieder (Ábrányi)* [5 darab] (1873)
- **S.246**, *Puszta-Wehmut (A Puszta Keserve)* (1880-86 ?)

Olasz

- **S.248**, *Canzone Napolitana* [első/második változat] (1842)

144

Lengyel

- **S.249**, *Glanes de Woronince* [3 darab] (1847-48)
- **S.249a**, *Mélodie polonaise* [vázlat] (1871)
- **S.249b**, *Dumka* (1871)
- **S.249c**, *Air cosaque* (1871)

Orosz

- **S.250**, *Deux Mélodies russe S. Arabesques* [2 darab] (1842)
- **S.250a**, *Le rossignol (Alyabyev)* [az S250/1 első változata] (1842)
- **S.251**, *Abschied. Russisches Volkslied* (1885)

Spanyol

- **S.252**, *Rondeau fantastique sur un thème espagnol, El Contrabandista* (1836)
- **S.252a**, *La Romanesca* [first/second version] (kb. 1832, b. 1852)
- **S.253**, *Nagy koncertfantázia spanyol dallamokra* (1853)

- **S.254**, *Spanyol rapszódia* (1863)
- **S.254x**, *Spanyol rapszódia* (?)

Zongoraduettek

- **S.256**, *Evőpálcika-téma variációk* (1880)
- **S.256a**, *Nottorno* [valószínűleg nem Liszt írta] (?)

Művek két zongorára

- **S.257**, *Grosses Konzertstück über Mendelssohns Lieder ohne Worte* (1834)
- **S.258**, *pathétique* (kb. 1856)

Orgona

- **S.259**, Fantázia és fuga az *Ad nos, ad salutarem undam* korálra, Giacomo Meyerbeer *A próféta* című operájából (1850)
- **S.260**, *Präludium und Fuge über das Thema BACH* [első/második változat] (1855, 1870)
- **S.261**, *IX. Piu*
S. Pápahimnusz orgonára (1863)
- **S.261a**, *Andante religioso* (1861?)
- **S.262**, *Ora pro nobi*
S. Litanei (1864)
- **S.263**, *Resignazione* (1877)
- **S.264**, *Missa pro organo lectarum celebrationi missarum adjumento inserviens* (1879)
- **S.265**, *Gebet* (1879)
- **S.266**, *Requiem für die Orgel* (1883)
- **S.267**, *Am Grabe Richard Wagners* (1883)
- **S.268**, *Zwei Vortragsstücke* [2 darab] (1884)

145

Dalművek

- **S.269**, *Angiolin dal biondo crin* (Marchese C. Bocella)
[első/második változat] (1839, ?)
- **S.270**, *Három Petrarca szonett* (1844-45, 1854)
- **S.271**, *Il m'aimait tant* (1840?)

- **S.272**, *Im Rhein, im schönen Strome (Heine)* [első/második változat] (1840?, 1854)
- **S.273**, *Die Lorelie (Heine)* [első/második változat] (1841, ?)
- **S.274**, *Die Zelle im Nonnenwerth* [első/második változat] (kb. 1841, 1857)
- **S.275**, *Mignons Lied (Kennst du das Land) (Goethe)* [első/második változat] (1842, 1854, 1860)
- **S.276**, *Comment, disaient-ils (Hugo)* [első/második változat] (1842, ?)
- **S.277**, *Bist du (Prince E. Metschersky)* [első/második változat] (1843, ca. 1878-79)
- **S.278**, *Es war ein König in Thule (Goethe)* [első/második változat] (1842, ?)
- **S.279**, *Der du von dem Himmel bist (Goethe)* [első/második/harmadik változat] (1842, ?, 1860)
- **S.280**, *Freudvoll und liedvoll (Goethe)* [első/második változat] (1844, 1848?, ?)
- **S.281**, *Apák sírja* (1844)
- **S.282**, *O quand je dors (Hugo)* [első/második változat] (1842, ?)
- **S.283**, *Enfant, si j'étais roi (Hugo)* [első/második változat] (1844?, ?)
- **S.284**, *S'il est un charmant gazon (Hugo)* [első/második változat] (1844?, ?)
- **S.285**, *La tombe et la Rose (Hugo)* (1844?)
- **S.286**, *Gastibelza, Bolero (Hugo)* (1844?)
- **S.287**, *Du bist wie eine blume (Heine)* (1843?)
- **S.288**, *Was liebe sei (C. von Hagn)* [első/második/harmadik változat] (1843?, 1855 körül, 1878-79)
- **S.289**, *Vergiftet sind meine lieder (Heine)* [első/második változat] (1842, ?)
- **S.290**, *Morgens steh ich auf und frage (Heine)* [első/második változat] (1843?, 1855 körül)

- **S.291**, *Die tote Nachtigall (Kaufmann)* [első/második változat] (1843?, 1878)
- **S.292**, *:Dalok a Tell Wilmosból (Schiller)* S.292 [3 dal] (1845)
- **S.293**, *Jeanne d'Arc au bûcher (Dumas)* [első/második változat] (1845, 1874)
- **S.294**, *Es rauschen die Winde* (1845 körül)
- **S.295**, *Wo weilt er? (Rellstab)* (1844)
- **S.296**, *Ich möchte hingehn (Herwegh)* (1845)
- **S.297**, *Wer nie sein Brot mit Tränen ass (Goethe)* [első/második változat] (1845 körül)
- **S.298**, *O lieb so lang du lieben kannst (Freiligrath)* (1845?)
- **S.299**, *Isten veled (Farewell) (Horvath)* [első/második változat] (1846-47)
- **S.300**, *Le juif errant (Béranger)* (1847)
- **S.301**, *Kling leise, mein Lied* [első/második változat] (1848)
- **S.301a**, *Oh pourquoi donc (Mme Pavloff)* (1843)
- **S.301b**, *En ces lieux. Élégie (E. Monnier)* (1844)
- **S.302**, *Die Macht der Musik* (1848-49)
- **S.303**, *Weimars Toten. Dithyrambe (Schober)* (1848 körül)
- **S.304**, *Le vieux vagabond (Béranger)* (1848 körül)
- **S.305**, *Schwebe, schwebe, blaues Auge* [első/második változat] (1845, ?)
- **S.306**, *Über allen Gipfeln ist Ruh* [első/második változat] (1847?, ?)
- **S.306a**, *Quand tu chantes bercée (Hugo)* (1843)
- **S.307**, *Hohe Liebe (Uhland)* (1850?)
- **S.308**, *Gestorben war ich (Seliger tod) (Uhland)* (1850?)
- **S.309**, *Ein Fichtenbaum steht einsam (Heine)* [első/második változat] (1845 körül, 1854)

- **S.310**, *Nimm einen Strahl der Sonne* (1849)
- **S.311**, *Anfangs wollt' ich fast verzagen* (Heine) (1849)
- **S.312**, *Wie singt die Lerche schön* (Hoffmann von Fallersleben) (1856?)
- **S.313**, *Weimars Volkslied* (Cornelius) (1857)
- **S.314**, *Es muss ein wunderbares sein* (Redwitz) (1852)
- **S.315**, *Ich liebe dich* (Rückert) (1857)
- **S.316**, *Muttergottes - Sträusslein zum Mai-monate* (Müller) [2 dal] (1857)
- **S.317**, *Lasst mich ruhen* (Hoffmann von Fallersleben) (1858?)
- **S.318**, *In liebeslust* (Hoffmann von Fallersleben) (1858?)
- **S.319**, *Ich Scheide* (Hoffmann von Fallersleben) (1860)
- **S.320**, *Die drei Zigeuner* (Lenau) (1860)
- **S.321**, *Die stille Wasserrose* (Geibel) (1860?)
- **S.322**, *Wieder möcht ich dir begegnen* (Cornelius) (1860)
- **S.323**, *Jugendglück* (Pohl) (1860?)
- **S.324**, *Blume und Duft* (Hebbel) (1854)
- **S.325**, *Die Fischertochter* (Coronini) (1871)
- **S.326**, *La Perla* (Therese von Hohenlohe) (1872)
- **S.327**, *J'ai perdu ma force est ma vie. ,Tristesse'* (de Musset) (1872)
- **S.328**, *Ihr Glocken von Marling* (Emil Kuh) (1874)
- **S.329**, *Und sprich* (Biegeleben) (1874)
- **S.330**, *Sei Still* (Henriette von Schorn) (1877)
- **S.331**, *Gebet* (Bodenstedt) (1878?)
- **S.332**, *Einst* (Bodenstedt) (1878?)
- **S.333**, *An Edlitam* (Bodenstedt) (1878?)

- **S.334**, *Der Glückliche (Bodenstedt)* (1878?)
- **S.335**, *Go not, happy day (Tennyson)* (1879)
- **S.336**, *Verlassen (G.Michell)* (1880)
- **S.337**, *Des tages laute stimmen schweigen (F. von Saar)* (1880)
- **S.338**, *Und wir dachten der Toten (Freiligrath)* (1880?)
- **S.339**, *Ungarns Gott. A magyarok Istene (Petöfi)* (1881)
- **S.340**, *Ungarisches Königslied. Magyar Király-dal (Ábrányi)* (1883)
- **S.340a**, *Ne brani menya, moy drug. (Tolstoy)* (1886)

Egyéb kórusművek

- **S.341**, *Ave Maria IV* (1881)
- **S.342**, *Le crucifix (Hugo)* (1884)
- **S.343**, *Sancta Caecilia* (1884)
- **S.344**, *O meer im Abendstrahl (Meissner)* (1880)
- **S.345**, *Wartburg-Lieder from Der Braut Willkomm auf Wartburg (Scheffel)* [7 korál] (1872)

149

Recitativók

- **S.346**, *Lenore (Bürger)* (1858)
- **S.347**, *Vor hunder Jahren (F. Halm)* (1859)
- **S.348**, *Der traurige Mönch (Lenau)* (1860)
- **S.349**, *Des toten Dichters Liebe (Jókai)* (1874)
- **S.350**, *Der blinde Sänger (Alexei Tolstoy)* (1875)

Kivonatok, átiratok, fantáziák stb.

Bülöw

- **S.351**, *Mazurka Fantasie, Op. 13* (1865)

Cornelius

- **S.352**, *Der Barbier von Bagdad* [Cornelius vázlatai alapján] (1877)

Egressy és Erkel

- **S.353**, *Szózat und Hymnus* (1873)

Liszt

- **S.354**, *Deux Légendes* (1863)
- **S.355**, *Vexilla regis prodeunt* (1864)
- **S.356**, *Festvortrag* (1857)
- **S.357**, *Hódolati induló* [első/második változat] (1853, 1857)
- **S.358**, *Vom Fels zum Meer. Deutscher Siegesmarsch* (1860)
- **S.359**, *6 Rapsodies hongroises*
- **S.360**, *A la chapelle Sixtine (Allegri & Mozart)* (1862)
- **S.361**, *Pio IX. Der Papsthymnus* (1863 körüé)
- **S.362**, *Benedictus és Offertorium a magyar koronázási miséből* (1875)

Schubert

- **S.363**, *4 Marches* (1859-60)

Zarembski

- **S.364**, *Danses galiciennes* (1881)

Zongora és zenekari művek

Liszt

- **S.365**, *Grand solo de concert* (1850)
- **S.365a**, *Concerto pathétique* (1885-86)
- **S.365b**, *Hexaméron, Morceau de concert* (1839 körül)

Schubert

- **S.366**, *Wanderer-Fantasie* (1851)

Weber

- **S.367**, *Polonaise brillante, Op. 72* (1849)

Dalok és zenekari művek

Korbay

- **S.368**, *2 Dal* (Bizet:Le Matin és Geibel:Gebet) (1883)

Liszt

- **S.369**, *Die Lorelei* (Heine) (1860)
- **S.370**, *Mignons Lied* (*Kennst du dass Land*) (Goethe) (1860)
- **S.371**, *Die Vätergruft* (Uhland) (1886)
- **S.372**, *Songs from Schillers Wilhelm Tell* (ca. 1855)
- **S.373**, *Jeanne d'Arc au bûcher* (Dumas) [első/ második változat] (1858, 1874)
- **S.374**, *Die drei Zigeuner* (Lenau) (1860)

Schubert

- **S.375**, *6 Dal* (1860)
- **S.376**, *Die Allmacht* (1871)

Zichy

- **S.377**, *Der Zaubersee. Ballad* (Zichy) (1884)

Kamaraművek

Liszt

- **S.377a**, *La Notte* (*Odes Funèbre No. 2*) (1864-66)
- **S.378**, *Angelus! - Priere aux anges gardiens* [első/ második változat] (1877, 1880)
- **S.379**, *Rapsodie hongroise No. 9* (*Pester Karneval*) (?)
- **S.379a**, *Rapsodie hongroise No. 12* (1850-59)
- **S.379b**, *Pusztá-Wehmut* (*A Pusztá Kesperve*) (ca. 1871)
- **S.380**, *O du mein holder Abendstern from Tannhäuser* (Wagner) (1852)
- **S.381**, *Benedictus és Offertorium* (1862)
- **S.381a**, *Ungarns Gott. A magyarok Istene* (Petöfi) (1882)

- **S.382**, *Die Zelle im Nonnenwerth* (1880-86 körül)
- **S.383**, *A három cigány* (1864)

Zongora

Opera átiratok stb.

Ábrányi

- **S.383a**, *Virág dal* (1881)

Alabieff

- **S.384**, *Mazurka pour piano composée par un amateur de St. Petersbourg* (1863)
- **S.384a**, *Tiszántúli szép leány* (1846)

Auber

- **S.385**, *Grande Fantaisie sur la Tyrolienne de l'opera La Fiancée* [első/második/harmadik változat] (1829, 1835, 1842)
- **S.385a**, *Tiroli dal* (1856 körül)
- **S.386**, *Tarantella a La muette de Portici-ből (Auber), operaparafrázis* (1846, 1869)
- **S.387**, *Auber motívumok* (1846)
- **S.387a**, *Ismeretlen téma* (1847)

Beethoven

- **S.388**, *Capriccio alla turca sur des motifs de Beethoven (Ruines d'Athènes)* (1846)
- **S.388a**, *Marche turque des Ruines d'Athenes* (1846)
- **S.388b**, *Fantasie über Beethoven's Ruinen von Athen* [első változat] (1837)
- **S.389**, *Fantasie über Beethoven's Ruinen von Athen* [másodikváltozat] (1852)
- **S.389a**, *Beethoven: Piano Concerto No. 3* (1879)

Bellini

- **S.390**, *Reminiscences des Puritains* [első/másodikváltozat] (1836, 1837)

- **S.391**, *I Puritani* - nyitány (1840)
- **S.392**, *Hexaméron, Morceau de Concert* (1837)
- **S.393**, *Fantaisie sur des motifs favoris de l'opéra La Sonnambula* [első/második/harmadik változat] (1839, 1840-41, 1874)
- **S.394**, *Réminiscences de Norma* (1841-43)

Berlioz

- **S.395**, *L'Idée fixe: Andate amoroso* [első/második változat] (1833 or 1846?, 1865)
- **S.396**, *Benediction et Serment (Cellini)* (1852)

Donizetti, Gaetano

- **S.397**, *Réminiscences de Lucia di Lammermor* (1839)
- **S.398**, *Marche Funebre et Cavatine de Lucie de Lammermoor* (1839)
- **S.399**, *Nuit d'Été à Pausilippe* [3 dal] (1839)
- **S.399a**, *Lucrezia Borgia - Grande fantaisie* (1840)
- **S.400**, *Réminiscences de Lucrezia Borgia* [első/második változat] 1840
- **S.401**, *Valse a capriccio sur deux motifs de Lucrezia et Parisina* (1841)
- **S.402**, *Marche funèbre de Dom Sébastien* (1844)

153

Donizetti, Giuseppe

- **S.403**, *Giuseppe Donizetti egyik indulójának parafrázisa* (1847, 1848)

Duke Ernst

- **S.404**, *Halloh! Jagdchor und Steyrer*(1849)

Erkel Ferenc

- **S.405**, *Hattyúdal és induló a Hunyadi Lászlóból (Erkel), operaparafrázis* (1847)

Festetics

- **S.405a**, *Pásztor Lakodalmas - Mélodies hongroises* (1858)

Glinka

- **S.406**, *Tscherkessenmarsch (Ruslan i Lyudmila)* [első/második változat] (1843, 1875)

Gounod

- **S.407**, *Valse de l'opéra Faust* (1861 körüé)
- **S.408**, *Les Sabéenne*
S. Berceuse de l'opéra La Reine de Saba (1861)
- **S.409**, *Les Adieux. Réverie sur un motif de l'opéra Romeo et Juliette* (1867)

Halévy

- **S.409a**, *Réminiscences de La Juive* (1835)

Mendelssohn

- **S.410**, *Hochzeitmarsch und Elfenreigen aus dem Sommarnachtstraum* (1847-50)

154

Mercadante

- **S.411**, *Soirée italienne. Six amusements* (1838)

Meyerbeer

- **S.412**, *Réminiscences des Huguenots - Grande fantaisie dramatique* [első/második változat] (1836, 1842)
- **S.412a**, *Réminiscences de Robert le Diable - Cavatine* (1846?)
- **S.413**, *Réminiscences de Robert le Diable - Valse infernale* (1840)
- **S.414**, *Illustrations du Prophète* 1849-50
- **S.415**, *Illustrations de l'Africaine* 1865
- **S.416**, *Le Moine* (1841)

Mosonyi Mihály

- **S.417**, *Fantaisie sur l'opéra hongrois Szép Ilonka* (1865)

Mozart

- **S.418**, *Réminiscences de Don Juan* (1841)

Pacini

- **S.419**, *Divertissement sur la cavatine „I tuoi frequenti palpiti”* (1835)

Paganini

- **S.420**, *Grande Fantaisie de bravoure sur La Clochette* (1832-34)

Raff

- **S.421**, *Andante Finale (Köning Alfred)* (1853)

Rossini

- **S.421a**, *Siege of Corinth* (1839?)
- **S.422**, *Première grande fantaisie (Soirées musicales)* [első/második változat] (1836)
- **S.422i**, *La serenate e l'orgia - Première grande fantaisie (Soirées musicales)* [első/második változat] (1836)
- **S.423**, *Deuxième grande fantaisie (Soirées musicales)* (1836)
- **S.424**, *Soirées musicales* [12 dal] (1837)

155

Schubert

- **S.425**, *Mélodies hongroises* [3 dal] (1839-40)
- **S.425a**, *Mélodies hongroises* (1846)
- **S.426**, *Schubert-indulók* [3 dal] (1846)
- **S.426a**, *Marche militaire* (1870 körül)
- **S.427**, *Soirées de Vienne* [9 dal] (1852)

Sorriano

- **S.428**, *Feuille morte. Elégie d'après Sorriano* (1844-45)

Csajkovszkij

- **S.429**, *Polonaise (Eugene Onegin)* (1879)

Végh Janos

- **S.430**, *Valse de concert* (1882-83)

Verdi

- **S.431**, *Salve Maria de Jerusalem (I Lombardi)* [első/második változat] (1848, 1882)
- **S.431a**, *Ernani - Première paraphrase de concert* (1847)
- **S.432**, *Ernani - Paraphrase de concert (No. 2)* [első/második változat] (b. 1849, 1860)
- **S.433**, *Miserere du Trovatore* (1860)
- **S.434**, *Rigoletto Paraphrase de Concert* (1859)
- **S.435**, *Don Carlos Coro e Marcia funebre* (1867-68)
- **S.436**, *Aida Danza sacra e duetto finale* (1877)
- **S.437**, *Agnus Dei* (1877)
- **S.438**, *Réminiscences de Boccanegra* (1882)

Wagner

156

- **S.439**, *Phantasiestück über Motive aus Rienzi* (1859)
- **S.440**, *Spinnerlied aus Der fliegende Holländer* (1860)
- **S.441**, *Ballade aus Der fliegende Holländer* (1872)
- **S.442**, *Ouvertüre zu R. Wagners Tannhäuser* (1848)
- **S.443**, *Pilgerchor aus Tannhäuser* [első/második változat] (1861, 1885)
- **S.444**, *O du mein holder Abendstern aus Tannhäuser* (1848)
- **S.445**, *Zwei stücke aus Tannhäuser und Lohengrin* (1852)
- **S.446**, *Aus Lohengrin* [3 dal] (1854)
- **S.447**, *Isoldens Liebestod aus Tristan und Isolde* (1867, ?)
- **S.448**, *Am stillen Herd aus Die Meistersinger* (1871)
- **S.449**, *Walhall aus Der Ring des Nibelungen* (1875)
- **S.450**, *Feierlicher Marsch zum heiligen Graal aus Parsifal* (1882)

Weber

- **S.451**, *Freischütz-Fantasie* (1840-41)
- **S.452**, *Leyer und Schwert* [4 dal] (1848)

- **S.453**, *Einsam bin ich, nicht alleine* (1848)
- **S.454**, *Schlummerlied mit Arabesken* (1848)
- **S.455**, *Polonaise brillante* (1851)

Zichy Géza

- **S.456**, *Valse d'Adele* (1877)

Ismeretlen

- **S.458**, *Fantasy on Il Giuramento (Mercadante)* (1838?)
- **S.460**, *Kavallerie-Geschwindmarsch* [anonymous] (?)

Zongora partitúrák,átiratok stb.

Allegrí és Mozart

- **S.461**, *A la chapelle Sixtine* [első/második változat] (1862, ?)
- **S.461a**, *Ave verum corpus, Kv618* (1862)

157

Bach

- **S.462**, *Sechs Praeludien und Fugen für Orgel* [6 dal] (1850)
- **S.463**, *Orgona fantázia g-mollban* [első/második változat] (1860, ?)

Beethoven

- **S.463a**, *Symphonie No.5* [első változat] (1837)
- **S.463b**, *Symphonie No.6* [első változat] (1837)
- **S.463c**, *Symphonie No.6* [második változat] (1863-64)
- **S.463d**, *Symphonie No.7* [első változat] (1837)
- **S.463e**, *Marche funèbre* (1843)
- **S.464**, *Beethoven szimfóniái, zongoraátírat* [9 dal] (1863-64)
- **S.465**, *Grand Septuor, Op. 20* (1841)
- **S.466**, *Adelaïde* [harmadik változat] (1847)
- **S.466a**, *Adelaïde* [első változat] (1839)

- **S.466b**, *Adelaïde* [második változat] (1840)
- **S.467**, *Sechs Geistlicher Lieder (Gellert)* [6 dal] (1840)
- **S.468**, *Sechs Lieder von Goethe* [6 dal] (1849 körül)
- **S.469**, *An die ferne Geliebte* [6 dal] (1849)

Berlioz

- **S.470**, *Symphonie Fantastique* (1833)
- **S.471**, *Ouverture des Francs-Juges* (1833)
- **S.472**, *Harold en Italie* (1837)
- **S.473**, *Marche des Pèlerins de la sinfonie Harold en Italie* [első/második változat] (1837?, 1862)
- **S.474**, *Ouverture Le Roi Lear* (1837)
- **S.475**, *Valse des Sylphes de la Damnation de Faust* (1860)

158

Bertin, Louise

- **S.476**, *Esmeralda* (1837)
- **S.477**, *Air chanté par Massol - ,Esmeralda' (Bertin)* (1837)
- **S.477a**, *3 pieces form ,Esmeralda' (Bertin)* (1837?)

Bulhakov

- **S.478**, *Russischer Galopp* [első/második változat] (1843, 1843)

von Bülow

- **S.479**, *Dante's Sonnett - Tanto gentile e tanto onesta* (1874)

Chopin

- **S.480**, *Six Chants polonais, Op. 74* [6 dal] (1847-60)

Conradi

- **S.481**, *Zigeunerpolka* (1847?)

Kjui

- **S.482**, *Tarantella* (1885)

Dargomizsszkij

- **S.483**, *Tarantella* (1879)

David, Ferdinand

- **S.484**, *Bunte Reihe, Op. 30* [24 dal] (1850)

Dessauer

- **S.485**, *Drei Lieder* (1846)

Draeseke

- **S.485a**, *Cantata, Der Schwur am Rütli* (1870)

Ernst, Duke

- **S.485b**, *Die Gräberinsel* (1842)

Egressy és Erkel

- **S.486**, *Szózat und Hymnus* (1873)

Festetics

- **S.487**, *Spanyol szerenád* 1846

Franz

- **S.488**, *Er ist gekommen in Sturm und Regen* 1848
- **S.489**, *Zwölf Lieder* [12 dal] (1848)

Goldschmidt

- **S.490**, *Liebeszene und Fortunas Kugel* (1880)

Gounod

- **S.491**, *Hymne à Sainte Cécile* (1866)

Herbeck

- **S.492**, *Tanzmomente* [8 dal] (1869)

Hummel

- **S.493**, *Grosses Septett, Op. 74* (1848)

Lassen

- **S.494**, *Löse, Himmel, meine Seele* [első/második változat](1861, 1872)
- **S.495**, *Ich weil' in tiefer Einsamkeit* (1872)
- **S.496**, *Hebbel's Nibelungen & Goethe's Faust* [4 dal] (1878-79)
- **S.497**, *Symphonisches Zwischenspiel (Über allen Zauber Liebe)* (1882-83 körül)

Lessmann

- **S.498**, *Drei Lieder (Tannhäuser)* (1882?)

Liszt

- **S.498a**, *Drei Stücke aus der heilige Elisabeth* (1857-62)
- **S.498b**, *Zwei Orchesterstücke aus Christus* (1862-66)
- **S.498c**, *San Francesco - Preludio* (1862-66)
- **S.499**, *Cantico del Sol di San Francesco d'Assisi* (1881)
- **S.499a**, *San Francesco - Preludio per il Cantico del Sol* (1880)
- **S.500**, *Excelsior! - Preludio* (1875)
- **S.501**, *Benedictus und Offertorium (Missa Coronationalis)* (1867)
- **S.502**, *Weihnachtslied II* (1864)
- **S.503**, *Slavimo Slavno Slaveni!* (1863)
- **S.504**, *Ave Maria II (in D)* [első/második változat] (1870, 1873)
- **S.504a**, *Via Crucis* [15 pieces] (1878-79)
- **S.504b**, *Choräle* [11 pieces] (1878-79)
- **S.505**, *Zum Haus des Herrn (In domum Domini ibimus)* (1884)
- **S.506**, *Ave maris stella* (1868)
- **S.507**, *Klavierstück aus der Bonn Beethoven-Cantata* (?)
- **S.507a**, *Schnitterchor (Pastorale - Schnitterchor aus Prometheus)* (1850)

- **S.508**, *Pastorale. Schnitterchor aus dem Entfesselten Prometheus* (1861)
- **S.509**, *Gaudeamus igitur - Humoreske* (1870)
- **S.510**, *Marche héroïque* (?)
- **S.511**, *Geharnischte Lieder* [3 dal] (1861)
- **S.511a**, *Les Préludes (Poème symphonique No. 3)*
- **S.511b**, *Orpheus (Poème symphonique No. 4)*
- **S.511c**, *Mazeppa (Poème symphonique No. 6)* (1870-79)
- **S.511d**, *Festklänge (Poème symphonique No. 7)* (1870-79)
- **S.511e**, *Hungaria (Poème symphonique No. 9)* (1872)
- **S.512**, *Von der Wiege bis zum Grabe (Poème symphonique No. 13)* (1881)
- **S.513**, *Gretchen aus Faust-Symphonie* (b 1867)
- **S.513a**, *Der nächtliche Zug* (?)
- **S.514**, *Erster Mephisto-Walzer* [eredeti változat] (1859-62)
- **S.514a**, *Erster Mephisto-Walzer* [átdolgozott változat] (1859-62)
- **S.515**, *Zweiter Mephisto-Walzer* ((1881)
- **S.516**, *Les Morts (Ode Funèbre No. 1)* (1860)
- **S.516a**, *La notte (Ode Funèbre No. 2)* (?)
- **S.517**, *Le Triomphe funèbre du Tasse (Odes Funèbre No. 3)* (1866)
- **S.518**, *Salve Polonia* (a. 1863)
- **S.519**, *Deux Polonaises de St Stanislaus* (1870-79)
- **S.520**, *Künstlerfestzug* [első/második változat] (1857-60, 1883)
- **S.521**, *Festmarsch zur Goethejubiläumsfeier* [első/második változat] (1857, 1872)
- **S.522**, *Festmarsch nach motiven von E.H.z. S.-C.-G* (1857)

- **S.523**, *Ungarischer Marsch zur Krönungsfeier in Ofen-Pest* (1870)
- **S.524**, *Ungarischer Sturm marsch* [első/második változat] (?, 1875)
- **S.525**, *Totentanz. Paraphrase on Dies Irae* (1860-65)
- **S.526**, *Epithalam zu Eduard Reményis Vermählungsfeier* (?)
- **S.527**, *Romance oubliée* (?)
- **S.527bis**, *Romance oubliée* (1880)
- **S.529**, *Fantasie und Fuge über das Thema BACH* [első/második változat] (1856, 1870)
- **S.530**, *L'Hymne du Pape. Inno del Papa. Der Papst hymnus* (1864)
- **S.531**, *Buch der Lieder I* [5 dal] (?)
- **S.532**, *Die Lorelei* (Heine) [második változat] (1861)
- **S.533**, *Il m'aimait tant* (Delphine Gay) (1842)
- **S.534**, *Die Zelle in Nonnenwerth* (Felix Lichnowski) [első/második/negyedik változat] (1842, 1860, 1880)
- **S.535**, *Comment, disaient-ils* [Buch der Lieder II] (1845?)
- **S.536**, *O quand je dors* [Buch der Lieder II] (1847?)
- **S.537**, *Enfant, si j'étais roi* [Buch der Lieder II] (1847?)
- **S.538**, *S'il est un charmant gazon* [Buch der Lieder II] (1847?)
- **S.539**, *La tombe et la rose* [Buch der Lieder II] (1847?)
- **S.540**, *Gastibelza* [Buch der Lieder II] (1847?)
- **S.541**, *Szerelmi álmok Nr. 1-3* (ca. 1850)
- **S.542**, *Weimars Volkslied* [első/második változat] (1857, ?)
- **S.542a**, *Ich liebe dich* (?)
- **S.542b**, *Fanfare zur Enthüllung des Carl-Augusts Monument* (?)

- **S.543**, *Ungarns Gott. A magyarok Istene (Petófi)* (1881)
- **S.544**, *Ungarisches Königslied. Magyar Király-dal (Ábrányi)* (1883)
- **S.545**, *Ave Maria IV* (1881)
- **S.546**, *Der blinde Sänger (Alexei Tolstoy)* [solo változat] (1878)
- **S.546a**, *O Roma nobilis* (1879)

Mendelssohn

- **S.547**, *Sieben Lieder (from Opp. 19, 34, 47)* [7 dal] (1840)
- **S.548**, *Wasserfahrt and Der Jäger Abschied* [2 dal] (1848)

Meyerbeer

- **S.549**, *Festmarsch zu Schillers 100-Jähriger Geburtsfeier (?)*

163

Mozart

- **S.550**, *Zwei Transcriptionen über Themen aus Mozart's Requiem, K626* [2 dal] (1862)

Pezzini

- **S.551**, *Una stella amica. Mazurka (?)*

Raff

- **S.551a**, *Einleitung und Coda zu Raffs Walzer in Desz-dúr (opus 54/1)* (1880)

Rossini

- **S.552**, *Ouverture de l'opéra Guillaume Tell* (1838)
- **S.552a**, *Caritas* (1847)
- **S.552b**, *La carità* (1847)
- **S.553**, *Deux Transcriptions* [2 dal] (1847)

Rubinstein

- **S.554**, *Zwei Lieder* [2 dal] (1880)

- **S.554a**, *Einleitung und Coda sur des notes fausses* (1880)

Saint-Saëns

- **S.555**, *Danse macabre, Op. 40* (1876)

Schubert

- **S.556**, *Die Rose* [első/második változat] (1832, 1837, 1838)
- **S.557**, *Lob der Tränen* (1837)
- **S.557a**, *Erlkönig* [első változat] (?)
- **S.557b**, *Meeresstille* [első változat] (?)
- **S.557b/bis**, *Meeresstille* [első változat] (?)
- **S.557c**, *Frühlingsglaube* [első változat] (?)
- **S.557d**, *Ave Maria* (Ellens dritter Gesang) [első változat](?)
- **S.558**, *12 Lieder* (1837-38)
- **S.558bis**, *12 Lieder* (1839 körül)
- **S.559**, *Der Gondelfahrer, Op. 28* (1838)
- **S.559a**, *Sérénade* (1837)
- **S.560**, *Schwanengesang* [14 dal] (1838-39)
- **S.560bis**, *Schwanengesang* (1839 körül)
- **S.561**, *Winterreise* [12 dal] (1839)
- **S.561**, *Winterreise* [alternatív változatok] (1839 körül)
- **S.562**, *Geistliche Lieder* [4 dal] (1841)
- **S.563**, *Hat dal (Schubert), zongoraátírat* [6 pieces, 1st by Weyrauch] (1844)
- **S.564**, *Die Forelle* [second version] (1846)
- **S.565**, *Six Mélodies favorites de La belle meunière* [6 dal] (1846)
- **S.565bis**, *Müller-dalok (Schubert), zongoraátírat* [6 pieces, revised versions] (1879 körül)
- **S.565a**, *Wandererfantasie (Grosse Fantasie in C-dúr)* (1868 körül)

- **S.565b**, *Schubert's Impromptus* [2 dal] (1868 körül)

Schumann

- **S.566**, *Widmung, Liebeslied* (1848)
- **S.566a**, *Widmung, Liebeslied* (1848)
- **S.567**, *An den Sonnenschein, Rotes Röslein* (1861)
- **S.568**, *Frühlingsnacht (Überm Garten durch die Lüfte)* (1872)
- **S.569**, *Zehn Lieder von Robert und Clara Schumann* [10 dal] (1872)
- **S.570**, *Provençalisches Minnelied* (1881)

Smetana

- **S.570a**, *Einleitung und Coda zu Smetanas Polka (de salon, opus 711)* (1880)

Spohr

- **S.571**, *Die Rose aus Zemire und Azor* (1876)

165

Tausig

- **S.571a**, *Einleitung und Schlußstakte zu Tausigs dritter Valse-Caprice* (1880)

Szabady és Massenet

- **S.572**, *Revive Szegedin* (1879)

Széchényi Imre

- **S.573**, *Bevezetés és magyar indulò* (1872)

Tirindelli

- **S.573a**, *Seconda mazurka variata* (1880)

Weber

- **S.574**, *Ouverture Oberon* (1846?)
- **S.575**, *Freischütz-nyitány (Weber), zongoraátírat* (1840-41)
- **S.576**, *Jubelouverture* (1846)
- **S.576a**, *Konzertstück, Op. 79* (1868 körül)

Wielhorsky, Michael

- **S.577**, *Lyubila ya* [első/második változat] (1843, ?)

Zongoraduettek

Field

- **S.577a**, *11 Nocturnes* (?)

Liszt

- **S.578**, *St. Elisabeth* (4 dal)(1862)
- **S.579**, *Christus Oratorio* , (?)
- **S.580**, *Excelsior! - Preludio* (?)
- **S.581**, *Benedictus és Offertorium* (1869)
- **S.582**, *O Lamm Gottes, unschuldig* (1878-79)
- **S.583**, *Via Crucis* (?)
- **S.584**, *Festkantate zur Enthüllung des Beethoven-Denkmal in Bonn* (1845)
- **S.585**, *Pastorale. Schnitterchor aus dem Entfesselten Prometheus* (1861)
- **S.586**, *Gaudeamus igitur. Humoreske* (1870)
- **S.587**, *Marche héroïque* (?)
- **S.588**, *Weimars Volkslied (Cornelius)* (1857)
- **S.589**, *Ce qu'on entend sur la montagne (Poème symphonique No. 1)* (1874)
- **S.590**, *Tasso, Lamento e Trionfo (Poème symphonique No. 2)* (1858)
- **S.591**, *Les Préludes (Poème symphonique No. 3)* (1858 körül)
- **S.592**, *Orpheus (Poème symphonique No. 4)* (ca. 1858)
- **S.593**, *Prometheus (Poème symphonique No. 5)* (1858)
- **S.594**, *Mazeppa (Poème symphonique No. 6)* (1874)
- **S.595**, *Festklänge (Poème symphonique No. 7)* (1854-61)

- **S.596**, *Hungaria (Poème symphonique No. 9)* (1874?)
- **S.569a**, *Héroïde funèbre (Poème symphonique No. 8)* (1877 körül)
- **S.596b**, *Hunnenschlacht (Poème symphonique No. 11)* (1877 körül)
- **S.596c**, *Die Ideale (Poème symphonique No. 12)* (1874-77 körül)
- **S.597**, *Hamlet (Poème symphonique No. 10)* (1874)
- **S.598**, *Von der Wiege bis zum Grabe (Poème symphonique No. 13)* (1881)
- **S.599**, *Lenau: Faust* (2 részlet) (1861-62)
- **S.600**, *Mephisto Waltz No. 2* (1881)
- **S.601**, *Les Morts (Ode Funèbre No. 1)* (1866)
- **S.602**, *La Notte (Ode Funèbre No. 2)* (1866)
- **S.603**, *Le Triomphe Funèbre du Tasse (Ode Funèbre No. 3)* (1866?)
- **S.604**, *Salve Polonia* (1863)
- **S.605**, *Künstlerfestzug zur Schillerfeier* (1859)
- **S.606**, *Festmarsch zur Goethejubiläumsfeier* (1858 körül)
- **S.607**, *Festmarsch nachiven von E.H. zu S.-C.-G.* (1859 körül)
- **S.608**, *Rákóczy March* (1870)
- **S.609**, *Ungarischer Marsch zur Krönungsfeier in Ofen-Pest* (1870)
- **S.610**, *Ungarischer Sturm marsch* (1875)
- **S.611**, *Epithalam* (1872)
- **S.612**, *Elégie* (1874)
- **S.613**, *Weihnachtsbaum* (1876)
- **S.614**, *Dem Andenken Petöfis (Petöfi Szellemének)* (1877)
- **S.615**, *Grande Valse di Bravura* (1836)
- **S.616**, *Grand Galop Chromatique* (1838)
- **S.617**, *Csárdás macabre* (1882)

- **S.618**, *Csárdás obstiné* (1884 körül)
- **S.618a**, *Vom Fels zum Meer. Deutscher Siegesmarsch* (?)
- **S.619**, *Bülow-Marsch* (1883 körül)
- **S.619a**, *Festpolonaise* (1876)
- **S.620**, *Hussitenlied* (Melody by J.Krov) (1840)
- **S.621**, *Rapsodie Hongroises* (1874)
- **S.622**, *Rapsodie hongroise No. 16* (1882)
- **S.623**, *Rapsodie hongroise No. 18* (1885)
- **S.623a**, *Rapsodie hongroise No. 19* (ca. 1885)
- **S.624**, *Ad nos, ad salutarem undam* (1850)
- **S.625**, *L'Hymne du Pape (Der Papsthymnus)* (1865)
- **S.626**, *Ungarisches Königslied. Magyar Király-dal (Ábrányi)* (1883)
- **S.627**, *Fantaisie sur des motifs de l'opéra La Sonnambula (Bellini)* (1852)
- **S.628**, *Bénédiction et serment* (1852)
- **S.628a**, *Marche et cavatine* (?)
- **S.628b**, *Szózat und Hymnus (Egressy és Erkel)* (1873)
- **S.629**, *Tscherkessenmarsch (Glinka)* (1843)
- **S.630**, *Réminiscences de Robert le Diable - Valse infernale (Meyerbeer)* (1841-43)
- **S.631**, *Andante finale und Marsch (Raff)* (1853)
- **S.632**, *4 Marches (Schubert)* (1879)
- **S.633**, *A la chapelle Sixtine (Allegri Mozart)* (1865)
- **S.634**, *Grand Septuor Op. 20 (Beethoven)* (1841)

Mozart

- **S.634a**, *Adagio (Mozart)* (1875-81?)

Két zongora

Liszt

- **S.635**, *Ce qu'on entend sur la montagne (Poème symphonique No. 1)* (1854-57)

- **S.636**, *Tasso, Lamento e Trionfo* (Poème symphonique No. 2) (ca. 1857)
- **S.637**, *Les Préludes* (Poème symphonique No. 3) (1854-56)
- **S.638**, *Orpheus* (Poème symphonique No. 4) (1854-56)
- **S.639**, *Prometheus* (Poème symphonique No. 5) (1855-56)
- **S.640**, *Mazeppa* (Poème symphonique No. 6) (1855)
- **S.641**, *Festklänge* (Poème symphonique No. 7) (1853-56)
- **S.642**, *Héroïde Funèbre* (Poème symphonique No. 8) (1854-56 körül)
- **S.643**, *Hungaria* (Poème symphonique No. 9) (1854-61 körül)
- **S.644**, *Hamlet* (Poème symphonique No. 10) (1858-61 körül)
- **S.645**, *Hunnenschlacht* (Poème symphonique No. 11) (1857)
- **S.646**, *Die Ideale* (Poème symphonique No. 12) (1857-58)
- **S.647**, *Faust Symphony* (1856)
- **S.648**, *Dante Symphony* (1856-59 körül)
- **S.649**, *Fantasie über Beethovens Ruinen von Athen* (1865)
- **S.650**, *Piano Concerto No. 1* (1853)
- **S.651**, *Piano Concerto No. 2* (1859)
- **S.652**, *Totentanz. Paraphrase on Dies Irae* (1859)
- **S.653**, *Wandererfantasie* (Schubert) (1859)
- **S.654**, *Hexaméron, Morceau de Concert* (1837)
- **S.655**, *Réminiscences de Norma* (Bellini) (1841)
- **S.656**, *Réminiscences de Don Juan* (Mozart) (1841)
- **S.657**, *Symphony No. 9* (Beethoven) (1851)
- **S.657a/1**, *Piano Concerto No. 3* (Beethoven) (1878)

- **S.657a/2**, *Piano Concerto No. 4 (Beethoven)* (1878)
- **S.657a/3**, *Piano Concerto No. 5 (Beethoven)* (1878)
- **S.657b**, *Bülów-Marsch* (1884)

Orgona

Allegrí és Mozart

- **S.658**, *Látomás a Sixtusi-kápolnában* (1862)

Arcadelt

- **S.659**, *Ave Maria* (1862)

Bach

- **S.660**, *Einleitung und Fuge aus der Motette Ich hatte viel Bekümmernis und Andante Aus tiefer Not* [2 dal] (1860)
- **S.661**, *Adagio (Bach)* (1864)

170

Chopin

- **S.662**, *2 Préludes* (1863)

Lassus

- **S.663**, *Regina coeli laetare* (1865)

Liszt

- **S.664**, *Tu es Petrus from Christus* (1867)
- **S.665**, *San Francesco* (1880)
- **S.666**, *Excelsior! - Preludio* (?)
- **S.667**, *Offertorium a magyar koronázási miséből* (1867)
- **S.668**, *Slavimo Slavno Slaveni* (1863)
- **S.669**, *Zwei Kirchenhymnen* [2 dal] (1877)
- **S.670**, *Rosario* [3 dal] (1879)
- **S.671**, *Zum Haus des Herrn (In domum Domini ibimus)* (1884)
- **S.672**, *Weimars Volkslied (Cornelius)* (1865)
- **S.673**, *Variációk „Wienen, Klagen, Sorgen, Zagen“ (Bach)* (1863)

- **S.674**, *Ungarns Gott. A magyarok Istene (Petöfi)* (1882)
- **S.674a**, *O sacrum convivium* [2 változat] (?)

Nicolai

- **S.675**, *Kirchliche Festoverture* (1852)

Wagner

- **S.676**, *Pilgerchor (Wagner: Tannhäuser)* (1860)

Orgona és más hangszerek

- **S.677**, *Hosannah* (orgona és harsona) (1862)
- **S.678**, *Offertorium és Benedictus* (1869)
- **S.679**, *Cujus animam (Rossini: Stabat Mater)*

Recitatívók

Draeseke

- **S.686**, *Helges Treue (Draeseke)* (1860)

Appendix

Befejezetlen munkák

- **S.687**, *Sardanapale (Byron)* [opera] (?)
- **S.688**, *Oratorio - Die Legende vom heiligen Stanislaus* [korák] (1873-85)
- **S.688a**, *St Stanislaus fragment* [zongora] (1880-86)
- **S.689**, *Singe, wem Gesang gegeben* [korál] (1847)
- **S.690**, *Forradalmi szimfónia* (1830)
- **S.691**, *De Profundis* (1834?)
- **S.692**, *Violin Concerto* (1860)
- **S.692a**, *Vivaldi: Négy évszak* (1880?)
- **S.692b**, *Anfang einer jugendsonate* (1825)
- **S.692c**, *Allegro maestoso* (1826)
- **S.692d**, *Rákóczi-Marsch* (1839)
- **S.692e**, *Winzerchor (Prometheus)* (1850)

- **S.693**, *Deux marches dans le genre hongrois* (1840?)
- **S.693a**, *Zwei Stücke aus der heilige Elisabeth* (1862)
- **S.694**, *Fantasie über englische Themen* (1840?)
- **S.695**, *Morceau en fa majeur* (1843?)
- **S.695a**, *Litanie de Marie* (1847)
- **S.695b**, *Zigeuner-Epos* (1848 körül)
- **S.696**, *Mephisto Waltz No.4* (1884)
- **S.697**, *Fantasie über Themen aus Figaro und Don Giovanni* (1842)
- **S.698**, *La Mandragore - Ballade de l'opéra Jean de Nivelles de L. Delibes* (1880)
- **S.699**, *La Notte (Odes Funèbre no. 2)* (1864-66)
- **S.700**, *Grand Fantaisie (Variations) sur des thèmes de Paganini* 1845)
- **S.700a**, *Variations sur Le Carnaval de Venise (Paganini)* (?)
- **S.701**, *Den Felsengipfel stieg ich einst hinan* (?)
- **S.701a**, *Allegro di bravura* (1830 körül)
- **S.701b**, *Marie-Poème [solo piano]* (1837)
- **S.701c**, *Andante sensibilissimo* (1880-86)
- **S.701d**, *Melodie in Dorische Tonart* (1860)
- **S.701e**, *Dante fragment* (1839)
- **S.701f**, *Glasgow fragment* (?)
- **S.701g**, *Polnisch - sketch* (1870-79)
- **S.701h/1**, *Opera ária [solo piano]* (?)
- **S.701h/2**, *Valse infernale (Meyerbeer)* (?)
- **S.701j**, *Harmonie nach Rossini's Carità (La charité)* (1847)
- **S.701k**, *Korrekturblatt* (1882)

Kérdéses vagy elveszett művek

Egyházi kórusművek

- **S.702**, *Tantum Ergo* (1822)

- **S.703**, *Psalmus No. 2* (1851)
- **S.704**, *Requiem* (?)
- **S.705**, *A teremtés* (?)
- **S.706**, *Benedictus* [kérdéses] (?)
- **S.707**, *Excelsior* [kérdéses] (?)

Világi kórusművek

- **S.708**, *Rinaldo* [kérdéses] (1848 körül)

Zenekari művek

- **S.709**, *Salve Polonia* (1863)
- **S.710**, *Gyászinduló* (?)
- **S.711**, *Csárdás macabre* (?)
- **S.712**, *Romance oubliée* (?)

Zongora és zenekar

- **S.713/1**, *Piano Concerto* (a-moll) (1825?)
- **S.713/2**, *Piano Concerto* (1825?)
- **S.714**, *Piano Concerto* (magyar) (1885)
- **S.715**, *Piano Concerto* (olasz) (?)
- **S.716**, *Grande fantaisie symphonique* (?)

173

Kamarazene

- **S.717**, *Trio* (1825)
- **S.718**, *Quintet* (1825)
- **S.719**, *Vivaldi: Négy évszak*
- **S.720**, *Allegro moderato* (?)
- **S.721**, *Prelude* (?)
- **S.722**, *La Notte (Odes Funèbre no.2)* (1864-66)
- **S.723**, *Tristia* (1880-86 ?)
- **S.723a**, *Postlude (Orpheus)* (?)

Zongora

- **S.724**, *Rondo és fantázia* (1824)
- **S.725**, *3 szonáta* (1825)

- **S.726**, *Tanulmány* (?)
- **S.726a**, *Valse* (?)
- **S.727**, *Prélude omnitonique* (?)
- **S.728**, *Sospiri (Fünf Klavierstücke)* (1879)
- **S.729**, -
- **S.730**, *Dem Andenken Petöfis (Petöfi Szellemének)* (1877)
- **S.731**, *Valse élégiaque* (?)
- **S.732**, *Valse Oubliée No.4* (1883-84)
- **S.733**, *Marche hongroise* (1844)
- **S.734**, *Ländler* (?)
- **S.735**, *Air cosaque* (?)
- **S.736**, *Kerepsi csárdás* (?)
- **S.737**, *3 morceaux en style de danse ancien hongrois* (?)
- **S.738**, *Egy spanyol népdal* (?)

Átiratok

- **S.739**, *Corolian Overture (Beethoven)* (?)
- **S.740**, *Egmont Overture (Beethoven)* (?)
- **S.741**, *Le carnaval romain - Overture (Berlioz)* (?)
- **S.742**, *Duettino (Donizetti)* (?)
- **S.743**, *Gounod: Faust* (?)
- **S.743a**, *Halévy: Guitarero* (1841)
- **S.744**, *Kullak: Dom Sebastien* (?)
- **S.745**, *Gyászinduló* (?)
- **S.746**, *Andante Maestoso* (?)
- **S.747**, *Poco adagio (Missa Solemnis)* (?)
- **S.748**, *Mozart: Die Zauberflöte* (?)
- **S.749**, *Preussischer Armeemarsch (Radovsky)* (?)
- **S.750**, *Siege de Corynthe (nyitány)* (?)
- **S.751**, *Nonetto e Mose (Rossini)* (?)
- **S.752**, *Gelb rollt (Rubinstein)* (?)

- **S.753**, *Alfonso und Estrella* (Schubert) (?)
- **S.754**, *Seconda mazurka variata* (Tirindelli) (1880)

Zongoraduettek

- **S.755**, *Sonata* (?)

Két zongora

- **S.756**, *Mosonyis Grabgeleit* (?)
- **S.757**, *La triomphe funèbre du Tasse* (?)

Orgona

- **S.758**, *The Organ* (Herder) (?)
- **S.759**, *Consolation* (?)
- **S.760**, *Cantico del sol di St. Francesco* (?)
- **S.761**, *Marche funèbre* (Chopin) (?)

Dalok

175

- **S.762**, *Air de Chateaubriand* (?)
- **S.763**, *Strophes de Herlossohn* (?)
- **S.764**, *Kränze pour chant* (?)
- **S.765**, *Glöcken* (Müller) (?)
- **S.765a**, *L'aube naît* (Hugo) (1842?)
- **S.766**, *Der Papsthymnus* (?)
- **S.767**, *Excelsior* (?)

Recitativók

- **S.768**, *Der ewige jude* (Schubart) (?)

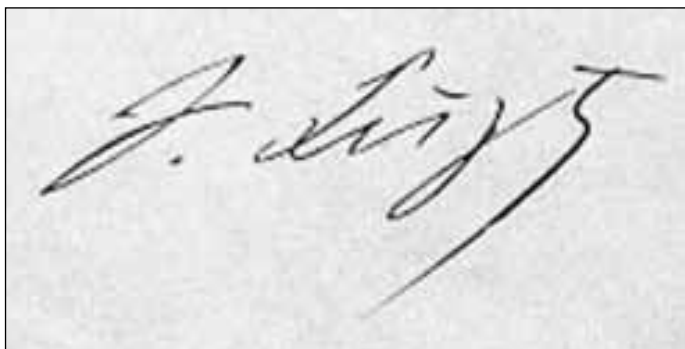
Adalékok

- **S.990**, *Ad nos, ad salutarem undam*] [zongora átirat] (b. 1862)
- **S.991**, *Waltz* (A-dúr) [kamarazene, átirat] (?)
- **S.993**, *Wartburg Lieder* (Scheffel) [zenekar, átirat] (?)
- **S.994**, *Grand solo caractéristique à propos d'une chansonette de Panseron* [zongora, átirat] (1830-32)
- **S.995**, *Variations de bravoure sur des thèmes de*

Paganini [befejezetlen] (1845)

- **S.996**, *Stabat Mater* [zongora] (1870-79 ?)
- **S.997**, *5 Variationen über Romanze aus ‚Joseph‘ (Méhul)* (1834 körül)
- **S.998**, *Adagio in C* [zongora] (1841)
- **S.999**, *Andante Maestoso* [orgona] (?)

(Forrás: <http://www.liszt-2011.hu/hu/mujegyzek>)

Liszt Ferenc aláírása